

Soini Tuomas

Yrittäjyys, yrittäjyyskasvatus ja uusliberalismi – yrittäjyyskasvattajien näkemyksiä

Pro Gradu -tutkielma
KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA
Kasvatustieteiden koulutus
2019

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Yrittäjyys, yrittäjyyskasvatus ja uusliberalismi – yrittäjyyskasvattajien näkemyksiä (Tuomas Soini)

Pro gradu -tutkielma, 85 sivua, 1 liitesivu

Joulukuu 2019

Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee yrittäjyyttä, yrittäjyyskasvatusta ja uusliberalismia. Teoreettisessa viitekehyksessä eritellään yrittäjyyden, yrittäjyyskasvatuksen sekä uusliberalismin käsitettä, termistöä ja historiaa. Tutkimuksessa valotetaan yrittäjyyden käsitettä ja historiaa, uusliberalismin syntymistä ja näiden vaikutuksesta kehittynyttä yrittäjyyskasvatusta. Lisäksi eritellään myös yrittäjyyskasvatuksen tietä Suomen koulujärjestelmään; kuinka yhteiskunnallinen päätöksenteko on vaikuttanut siihen, ja kuinka yrittäjyyskasvatuksen puolestaan halutaan vaikuttavan yhteiskuntaan tulevaisuudessa.

Tutkimuksen empiirisessä osiossa on haastateltu kahdeksaa Oulun alueen yrittäjyyskasvatuksen ammattilaista viidessä eri haastattelussa ja pyritty selvittämään heidän näkemyksiään yrittäjyyskasvatuksesta, tulevaisuuden työelämässä vaadittavista taidoista sekä uusliberalismista. Tutkimusaineisto on kerätty teemahaastatteluilla. Tutkimus on toteutettu laadullisena fenomenografisena tutkimuksena, jossa keskiössä on ollut tutkia, luonnehtia ja ymmärtää tutkittavien erilaisia käsityksiä tutkimusaiheesta. Aineisto on analysoitu käyttäen neliportaista fenomenografista analyysia.

Tutkimustulokset on jaoteltu tutkimuksessa kolmeen kuvauskategoriaan, jotka ovat 1) Yrittäjyyskasvatus, 2) Tulevaisuuden työelämätaidot sekä 3) Yhteiskunnallinen kehitys. Tuloksista voidaan todeta, että käytännön yrittäjyyskasvatus noudattelee hyvin pitkälti niitä opetusmetodeja, joita sen hallinnollisissa asiakirjoissa halutaankin noudattavan. Käytännön yrittäjyyskasvatus nähdään olevan hyvin työelämälähtöistä. Yrittäjyyskasvattajien näkemykset tulevaisuuden työelämätaidoista ovat hyvin yhteneväiset niiden valmiuksien kanssa, joita he yrittäjyyskasvatuksella pyrkivät oppilaille ja opiskelijoille välittämään. Koulujärjestelmä nähdään osana yhteiskuntaa ja sen tiedostetaan olevan alttiina poliittisille trendeille, muun muassa uusliberalismille. Uusliberalismi jakaa haastatteluissa mielipiteitä. Tuloksissa voidaan nähdä vastakkainasettelua perinteisten suomalaisten hyvinvointivaltion arvojen sekä uusliberalismin välillä.

Tutkimuksen eri vaiheet on kuvattu kattavasti ja läpinäkyvästi, jotta lukija voi arvioida tutkimuksen luotettavuutta parhaalla mahdollisella tavalla.

Avainsanat: yrittäjyys, yrittäjyyskasvatus, uusliberalismi, fenomenografia

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	5
2	YRITTÄJYYS	7
2.1	Yrittäjyyden alkuvuodet	7
2.2	Itävaltalaisen koulukunnan opit Amerikkaan	9
2.3	Yrittäjyys modernissa maailmassa	11
3	UUSLIBERALISMI	14
3.1	Uusliberaali hallinta	18
3.2	Uusliberalismi suomalaisessa koulutuspolitiikassa	20
3.3	Uusliberalismin vaikutukset koulutuksen tasa-arvoon Suomessa	21
3.3.1	<i>Taloudellinen ja alueellinen eriarvoisuus</i>	23
4	YRITTÄJYYSKASVATUS	26
4.1	Yrittäjyyskasvatus hallinnan toteuttajana	27
4.2	Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet koulutuksessa	28
5	TUTKIMUSKYSYMYKSET SEKÄ TUTKIMUSMETODI	33
5.1	Tutkimuskysymykset	33
5.2	Metodologia	33
5.3	Tutkimusaineisto	36
5.4	Aineiston analyysi	38
6	TULOKSET	40
6.1	Yrittäjyyskasvatus	40
6.1.1	<i>Yrittäjyyskasvatuksen tehtävät</i>	41
6.1.2	<i>Ensikoketus yrittäjyyskasvatukseen</i>	47
6.1.3	<i>Yrittäjyyskasvatuksen kehittyminen</i>	50
6.2	Tulevaisuuden työelämätaidot	52
6.2.1	<i>Substanssiosaaminen</i>	53
6.2.2	<i>Työntekijän vahvuudet</i>	55
6.2.3	<i>Elinikäinen oppiminen</i>	59
6.3	Yhteiskunnallinen kehitys	61
6.3.1	<i>Suomalainen koulujärjestelmä</i>	62
6.3.2	<i>Yrittäjyys ja yrittäjyyskasvatus</i>	67
6.3.3	<i>Uusliberalismi</i>	70
6.4	Yhteenvedo tuloksista	73
7	LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS	75
8	POHDINTA	77

9	LÄHTEET	80
10	LITTEET	86

1 JOHDANTO

Koulutus on jatkuvassa muutosliikkeessä, kun 2000-luvun Pisa-menestyjä Suomi pyrkii pitämään maailman parhaan koulutuksensa ajantasaisena vastaamaan yhteiskunnan haasteisiin ja valmistamaan tulevaisuuden tekijöitä siihen, mitä tulevaisuuden maailmassa tarvitaan. Suomessa koulutus on julkisilla varoilla rahoitettu palvelu. Sillä on tämän johdosta tasainen ja turvattu tulevaisuus, mutta samalla se on alisteinen poliittiselle päätöksenteolle. Koululaitosta ei tämän takia ole mahdollista tutkia tai käsitellä erillisenä saarekkeenaan, vaan mukaan on aina otettava valtakunnalliset ja globaalit poliittiset trendit. Suomen parlamentaarisessa demokratiassa päättäjät vaihtuvat neljän vuoden välein ja erilaisia mielipiteitä koulutuksen järjestämisestä riittää. Suomen koulutusjärjestelmän historiassa on kuitenkin havaittavissa pidemmän aikavälin tendenssejä ja murrosvaiheita aina 1800-luvulla kansakoulun perustamisesta 1960-luvun peruskoulu-uudistukseen (kts. esim. Isosaari 1973, Tähtinen 2007, Skinnari & Syväoja 2007).

Koululaitos on tuloskeskeisen politiikan lisääntyneenä viime vuosikymmeninä kokenut isoja muutoksia ja markkinavoimien vaikutuksia. Yksi näistä vaikutuksista on yrittäjämäisten toimintamallien ja työelämälähtöisyyden korostaminen kasvatuksen periaatteena (Poropudas & Mäkinen 2001, 14–15). Tätä varten Suomen koulut ovat valjastettu tarjoamaan yrittäjyyskasvatusta oppilailleen. Yrittäjyyskasvatusta tarjotaan paitsi omana oppiaineenaan, mutta se on myös sisällytetty opetussuunnitelmaan yleisenä koulutuksellisenä asenteena koulun arjessa (1994, 2004, 2014). Tämän tutkimuksen tarkoituksena on valottaa ja eritellä yrittäjyyskasvatuksen tietä Suomen koulujärjestelmään; kuinka yhteiskunnallinen päätöksenteko on vaikuttanut yrittäjyyskasvatukseen syntymiseen ja kehittymiseen, ja kuinka yrittäjyyskasvatuksen puolestaan halutaan vaikuttavan tulevaisuuden yhteiskuntaan. Tutkimuksessa haastatellaan Oulun alueen yrittäjyyskasvatuksen ammattilaisia ja pyritään erittelemään heidän näkemyksiään ilmiöstä. Tutkimuksen tarkoitus ei ole niinkään eritellä erilaisia yrittäjyyskasvatukseen liittyviä didaktisia ja metodologisia keinoja, vaan pikemminkin yrittäjyyskasvatuksella tavoiteltavia yhteiskunnallisia vaikutuksia ja pyrkimyksiä kasvattaa oppilaista osallistuvia, aktiivisia ja yrittäjämäisiä kansalaisia. Aihe toki sivuaa myös erilaisia opetuskeinoja, joilla näihin tavoitteisiin halutaan päästä, mutta pääfokuksen ei kuitenkaan ole tarkoitus olla niissä.

Aihe on ajankohtainen ja sitä on tärkeä tutkia, koska 2010-luvun oikeistoporvarillisessa suomalaisessa yhteiskunnassa, jossa uusliberaalin talouspolitiikan vaikutukset ovat nähtävillä talouspolitiikan lisäksi myös muilla yhteiskunnan osa-alueilla, esimerkiksi koulutuspolitiikassa, individualismi ja yrittäjämäiset toimintatavat nähdään tärkeiksi. Nykyisessä ilmapiirissä siis katsotaan, että lasten ja nuorten varhainen tutustuttaminen yrittäjyysideologiaan ja yrittäjämäisten valmiuksien korostaminen koulutuksessa ovat ratkaisu yhteiskunnan ja talouden kehityksen ja kasvun ongelmiin. Opettajien asenteita yrittäjyyteen ja yrittäjyyskasvatukseen on tutkittu aiemminkin (kts. Ruskovaara 2007). Ruskovaaran tutkimuksessa on haastateltu opettajia, jotka eivät ole profiloituneet yrittäjyyskasvatuksen opettajiksi, toisin kuin tässä tutkimuksessa. Tutkimuksissa on kuitenkin monin paikoin samanlaisia elementtejä.

Tämän tutkimuksen juuret sijoittuvat kandidaatintyöhöni (Soini 2016), jossa erittelen suomalaisen koulujärjestelmän välittämiä arvoja tutkien piilo-opetussuunnitelmaa sekä perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita vuosilta 1994, 2004 sekä 2014. Näistä kahdessa viimeisimmässä yrittäjyyskasvatus mainitaan omana osionaan. Muutoksia ei tapahdu yhteiskunnassa satumalta, vaan kaikelle on syynsä. Kimmokkeena tämän tutkimuksen tekemiseen onkin toiminut halu selvittää, mistä syistä yrittäjyyskasvatus on aikanaan haluttu lisätä osaksi kansallista opetussuunnitelmatyötä ja kuinka se näkyy käytännön kasvatus- ja koulutuskentällä.

Tutkimuksessa eritellään aluksi *yrittäjyyden* käsitettä ja haetaan sille juuria historiasta. Tämän jälkeen käsitellään uusliberaalin talouspolitiikan syntyä ja sen leviämistä myös Suomeen ja vaikutuksia loppujen lopuksi Suomen koulujärjestelmään ja yrittäjyyskasvatuksen syntyyn. Lopuksi määritellään *yrittäjyyskasvatuksen* käsite, sen näkyminen koulutusta koskevissa hallinnollisissa teksteissä sekä sen vaikutukset opetuksen järjestämiseen kouluissa.

Tutkimuksen haastattelut on toteutettu teemahaastatteluina. Haastateltavien joukossa on yrittäjyyskasvattajia perusasteelta kolmannen asteen oppilaitoksiin sekä alueellisesti toimivaan Yrittäjäkylään. Haastatteluaineiston keruu on tapahtunut vuoden 2019 loka–marraskuun aikana. Teoriapohjaa yrittäjyyskasvatukseen löytyy runsaasti, ja koska aiheena yrittäjyyskasvatus on melko tuore, myös lähdekirjallisuus on pääosin 2000 ja 2010 -luvuilta ja siten ajantasaista.

2 YRITTÄJYYS

Kun puhutaan yrittäjyyskasvatuksesta, lienee paikallaan määritellä termissä esiintyvät sanat. En ryhdy tässä opinnäytetyössä käsittelemään sen syvällisemmin *kasvatus*-termin etymologiaa tai semantiikkaa, mutta aiheesta löytyy runsaasti kotimaistakin tuotantoa (kts. esimerkiksi Siljander 2000; 2014). Sen sijaan, jotta yrittäjyyskasvatuksesta puhuttaessa ymmärretään täysin termin merkitys, on syytä eritellä termin *yrittäjyys* merkitystä sekä historiaa.

Suomen kielen termi *yrittäjyys* on liitetty toimintaan, jota *yrittäjä* harjoittaa. Substantiivi *yrittäjä* puolestaan voidaan johtaa verbistä *yrittää*, joka ilmentää aktiivista toimintaa jonkun päämäärän saavuttamiseksi. Jos vertaa suomen kielen *yrittäjä*-sanaa nykyään paljon kuultuun englanninkieliseen vastineeseen *entrepreneur*, voidaan huomata merkitysero. Termi voitaisiin suoraan suomentaa tarkoittamaan uudistajaa tai tilaisuuteen tarttujaa, mikä viittaisi ennemminkin henkilöön, joka vasta on aloittelemassa liiketoimintaa tai suunnittelee sitä. (Ristimäki 2004, 17.) Toki *entrepreneur*-termi on käytössä yleistynyt tarkoittamaan jotakuinkin samaa kuin suomen kielen *yrittäjä*-termi, joka voi siis yhtä lailla merkitä henkilöä, joka on vasta hakenut starttirahan uutta pienyritystään varten kuin myös yrityksen toimitusjohtajaa, joka on kasvattanut oman pienen yrityksensä miljoonabudjetilla operoivaksi suuryritykseksi.

2.1 Yrittäjyyden alkuvuodet

Yrittäjyyttä ja yrittäjämäisyyttä on ollut ihmiskunnan historiassa olemassa ainakin jo Mesopotamian ensimmäisten korkeakulttuurien ajoilta asti. Esimerkkejä siitä esiintyy myös aina Rooman valtakausilta Kiinan varhaisvaiheisiin ja feodalismien aikaan. (Carlen 2016, 1–2). Tieteellisessä keskustelussa yrittäjyyden käsite voidaan kuitenkin katsoa ensikerran tulleen käyttöön valistuksen ajan Ranskassa Richard Cantillonin teoksessa *Essai Sur la Nature du Commerce en General*, joka julkaistiin vasta tämän kuoleman jälkeen 1755. Cantillon puhui yrittäjästä riskinkantajana, joka osti tuotteen määrättyyn hintaan, vaikka oli vielä tässä vaiheessa myyntihinnasta epä tietoinen. (Kyrö 1998, 41.) Yrittäjyyden käsitteen ilmestyminen tieteelliseen keskusteluun on perua aiemmin 1700-luvulla nousseesta uudesta ihmisihanteesta, patriotismista, jossa

arvostettiin jokaista, joka ymmärsi, että omaa etuaan voi varmimmin edistää tekemällä työtä yhteisen edun hyväksi (Ikonen 2007, 55). 1700-luvulta lähtien myös useat muut ranskalaistieteilijät kiinnostuivat *yrittäjä*-termistä. Ranskaan oli nimittäin näihin aikoihin syntynyt uusi talouden toimijoiden luokka, joka oli erotettavissa aiemmista, perinteisemmistä markkinatalouden toimijoista: vakaatuloisista työntekijöistä, jotka pyrkivät sopimus pohjaisesti takaamaan itselleen ennakoitavat tulot sekä rikkaammista maanomistajista, jotka toimivat kulutuksen ja muodin edelläkävijöinä, jotka määräsivät, millaisilla tuotteilla oli kysyntää, ja joiden tulot olivat myös korkojen muodossa vakaat (Kyrö 1998, 42). Tämän uuden toimijoiden luokan edustajien tulot eivät olleet vakaat, vaan ne riippuivat täysin yksilön omasta toiminnasta ja kyvykkyydestä sillä alalla, jolla harjoitti ammattiaan. 1700-luvun Ranskassa nämä henkilöt olivat niitä, jotka toimivat vuokratilajelijöiden kanssa yhteistyössä. Nykypäivän markkinoiden tavoin, jos kuluttaja tuon ajan Ranskassa halusi tuotetta pienemmissä erissä juuri tiettyyn aikaan, oli tämä valmis maksamaan siitä hiukan enemmän. Hyvä yrittäjä siis toimi tässä välikätenä ja oli tietoinen siitä, mitä tuotetta halutaan, paljonko sitä halutaan ja mihin aikaan. (Kyrö 1998, 42.) Mikäli yrittäjä onnistui lukemaan markkinoita näin hyvin, tienasi hän harkitulla riskinotolla itselleen elantonsa.

Myös klassisen talousteorian luoja, brittiläinen Adam Smith otti 1700-luvulla kantaa yrittäjyyteen. Smith kirjoitti maailmankuulun teoksensa *The Wealth of Nations*, joka käsittelee markkinoiden toimintaa kysynnän ja tarjonnan lakien pohjalta, jota ”näkömätön käsi” ohjasi. Smithin teoriassa keskeistä oli, että voiton syntyminen liittyi aina omistamiseen, jolloin hän myös näki pääoman omistamisen olevan yrittäjyydelle välttämätöntä. Yrittäjyys käsitteenä ei sopinut kovinkaan hyvin klassisen talousteorian toimintamalleihin, jonka keskiössä olivat vapaat toimijat ja elinkeinon vapaus. (Kyrö 1998, 45–47.) Smithin seuraajat ja talousteorian tulkitsijat lopulta hävittivät yrittäjyyden oman erillisen roolin tieteellisestä keskustelusta. Yrittäjyyden häviäminen johtui talouden kehittymisen brittiläisestä määrittelystä. Talouden tasapainon ja hyvinvoinnin syntymisen nähtiin syntyvän rationaalisen ja staattisen mekanismina, jossa talouden toimijoiden joukko nähtiin ehdottoman vapaina, mutta homogeenisenä ryhmänä. (Kyrö 1998, 47; 57). Lukuun ottamatta yrittäjyyden peruskäsitteitä *innovatiivisuus* ja *riskinotto*, joista oltiin sekä 1700-luvun Ranskassa että myöhemmin muissa teollistuvissa maissa samaa mieltä, yrittäjyyden määritelmästä oltiin kuitenkin jo 1700-luvulta lähtien erimielisiä. Kyrö erittelee teoksessaan (1998), kuinka pääoman omistaminen jakoi mielipiteitä. Ensimmäisen mielipiteen mu-

kaan yrittäjyys ja pääoman omistajuus kulkivat käsikädessä ja toisessa näkökannassa omistajuus ja yrittäjyys erotettiin toisistaan; yrittäjän ei välttämättä tarvinnut omistaa pääomaa, vaan riitti, että tällä oli kyky ja verkostot sen hankkimiseen.

Kun 1700-luvun Ranskassa yrittäjät toimivat lähinnä maatalouden parissa ostaen ja myyden viljelijöiden tuotteita, teollisen vallankumouksen myötä Iso-Britannian olosuhteet poikkesivat luonteeltaan Ranskan olosuhteista (Kyrö 1998, 47). Iso-Britannian tuottavuus nousi pian suuremmaksi kuin millään muulla maalla, joten teollisuuden parissa yrittäjillä riitti töitä. (Carlen 2016, 146). Teollisuuden siivittämät uudet innovaatiot ja työnteon mallit kuitenkin muuttivat markkinoita ja tuotteiden kysyntää siten, että yrittäjät joutuivat toimimaan suurten teollisuusyhtiöiden määräämien markkinoiden mukaan. Teollistuminen muutti paljon Britanniaa. Kuten Kyrö sanoo ”*Yrittäjyys on ennen kaikkea ilmiö, joka kytkeytyy muutokseen. Tarve kuvata yrittäjyyttä syntyy, kun toiminnan tulokset eivät ole ennalta määrättävissä* (Kyrö 1998, 48).” Vihasti muuttuvassa brittien teollisuudessa vastaan tuli useita muuttuvia ja selittämättömiä aiemasta poikkeavia ilmiöitä, joita sen ajan yrittäjät pyrkivät käyttämään hyödykseen.

Juuri Adam Smithin ja klassisen talousteorian mukana yrittäjyydestä syntyi Iso-Britanniassa toisenlainen traditio. Yrittäjyys ei kuitenkaan tässä traditiossa saanut selkeää omaa jalansijaa tieteellisessä ja taloudellisessa keskustelussa. Myöhemmin, Britannian menettäessä maailman talousveturin asemaansa Saksalle ja Yhdysvalloille, syntyi yrittäjyyden kolmas selityskategoria ja yrittäjyyden selitykset alkoivat uudelleen nousta vahvasti mukaan yhteiskunnalliseen keskusteluun. Yrittäjyyttä alettiin selittää prosessina. Uudistus lähti, ehkä yllättäenkin, liikkeelle Itävallasta 1800-luvulla, josta se levisi myöhemmin Yhdysvaltoihin seuraavan vuosisadan alussa. (Kyrö 1998, 45; 48–49.)

2.2 Itävaltalaisen koulukunnan opit Amerikkaan

Itävaltalaisista oikeustieteen tohtoria Carl Mengeria voidaan pitää tämän itävaltalaisen koulukunnan perustajana. Teoria painotti subjektiviteettia ja inhimillisiä tarpeita. Hyödylliset ja suositut tuotteet syntyvät inhimillisen toiminnan tuloksena tyydyttämään inhimillisiä tarpeita. Mengerin mukaan yrittäjä oli henkilö, joka ”pystyy hallitsemaan ja koordinoimaan tuotannon tekijöiden

virtaa ja suuntaamaan sen hyödyllisenä tuotteena asiakkaille.” Mengeriä seurasivat itävaltalaisen koulukunnan edustajina muun muassa Friedrich von Wieser ja Eugen von Böhm-Bawerk. Kaikkien ajattelussa yrittäjyydestä korostui inhimillinen toiminta. Yrittäjyyden ydin koostui inhimillisestä kyvystä tehdä päätöksiä muuttuvissa olosuhteita ja kyvystä arvioida ja ottaa huomioon uusia tilanteita. (Kyrö 1998, 49–50.)

Itävaltalaisen koulukunnan ajatukset siirtyivät Amerikkaan Joseph Schumpeterin mukana 1900-luvun alussa. Schumpeter seurasi aiemmin mainittuja koulukunnan varhaisempia edustajia ajatuksissaan. Hän toimi Harvardin yliopiston professorina, joten voidaan sanoa hänen olleen keskeisellä positiolla tieteellisen keskustelun ytimessä, jossa hänen ajatuksillaan oli suuri joukko kuulijoita. Olosuhteet yrittäjyydelle olivat USA:ssa kovin erilaiset kuin Itävallassa tai muualla Euroopassa. Siellä ei ollut vanhoja, juurtuneita ajatusmalleja hidastamassa kehitystä, kuten vanhemmissa Euroopan maissa. (Kyrö 1998, 50.) Yhdysvaltojen yrittäjämäiset asenteet kumpuavat jo valtion syntyajoilta, jolloin sinne muutti poikkeuksetta paljon riskinottajia Britannian maista, jotka etsivät parempaa elämää uudelta mantereelta. Myös poliittinen ilmapiiri on alusta asti ollut hyvin yrittäjämystyinen. Tätä kuvaa hyvin se, että esimerkiksi ensimmäinen yrittäjyyttä ja innovatiivisuutta kannustava patenttilaki syntyi Yhdysvalloissa jo 1790, vain 14 vuotta maan itsenäistymisen jälkeen. (Carlen 2016, 165).

Keskeisenä ajatuksena yrittäjyydessä Yhdysvaltoihin muuttaessaan Schumpeterilla oli innovatiivisuus – ajatus siitä, että ilman innovatiivisuutta, ei voi olla yrittäjyyttä (Carlen 2016, 143). Yrittäjän tehtävänä oli olla uudenluoja ja vanhojen ajatusten ja toimintamallien radikaali rikkoja. Kapitalistinen taloudellinen kehitys ei Schumpeterin mukaan merkinnyt välttämättä resurssien kasvua, vaan olemassa olevien resurssien uudelleen yhdistelyä uusilla innovaatioilla, joissa juuri yrittäjät olivat keskeisessä asemassa. (Kyrö 1998, 50–51.) Schumpeterin ajatukset yrittäjyydestä muuttuivat Yhdysvaltojen markkinoiden muuttuessa 1930- ja 1940-luvuille tultaessa. Keskeisenä ajatuksena pysyi innovatiivisuus, mutta sen sijaan, että Schumpeter olisi nähnyt yksittäisten yrittäjien innovatiivisuuden keskeisenä tekijänä talouden kehittymiselle, hänen ajatuksissaan korostui suurten kapitalististen organisaatioiden, eli suuryritysten merkitys innovaatioiden tuottajina. Tämä oli hänen mukaansa väistämätön prosessi, koska suuryrityksillä oli resurssiensa puolesta mahdollista kontrolloida muutosta ja toteuttaa innovaatioita. Markkinat nähtiin Schumpeteria seuraavan, neo-itävaltalaisen koulukunnan mukaan olevan jatkuvassa epätasapainotilassa. Tässä teoriassa markkinoiden epätasapainotila on pysyvä, vaikka se on koko ajan matkalla tasapainotilaa kohti, jossa hinta toimii sekä mekanismina että motiivina,

joka ohjaa tätä prosessia. Yrittäjä puolestaan havaitsee markkinoiden sisällä yksittäisten hintojen epätasapainoja ja hyödyntää niitä omaksi edukseen, ja näin syntyy uusia innovaatioita ja kulutustuotteita ja palveluita. (Kyrö 1998, 52–53.)

2.3 Yrittäjyys modernissa maailmassa

Modernina aikana yrittäjyyden määrittely koki haasteita teollisuuden levitessä ja monimutkaisuudessa. Yrittäjälle yksittäisenä toimijana ja ammatinharjoittajana ei meinannut löytyä omaa lokeroa selitettäessä talouden mekanismeja. Vahvistuvan organisaatioajattelun myötä myös yrittäjän pääasialliseksi tehtäväksi tuli yrityksen perustaminen. Kun puhuttiin yrityksestä, oli helppompaa sijoittaa se osaksi talouden eri organisaatioita. Yrittäjän perustama yritys toimi siis kaiken taloudellisen toiminnan lähteenä. Lainsäädännön kehittyessä 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa erilaiset yhtiömuodot, kuten osakeyhtiöt, alkoivat kehittyä, ja rekisteröity ja laillistettu yritys sopi näiden joukkoon. (Kyrö 1998, 53–54.)

Yrittäjyys koki sotien jälkeen 1900-luvun puolivälistä lähtien seuraavan suuren murroksen. Hieman samanlaisen, kuin se koki siirryttäessä maatalouden tuotteisiin keskittyvistä ranskalaisyrittäjistä teollistuvaan Britanniaan tai siirtymisessä moderniin yrittäjyyden organisaatioajatteluun Yhdysvalloissa. Kyse on siirtymisestä modernista postmoderniin. Sotien jälkeen hurjaa vauhtia kehittyvässä maailmassa koettiin paljon epävarmuutta muuttuvien olosuhteiden, teknologioiden ja työnjaon kanssa. (Kyrö 1998, 106.) Mikä sopisikaan paremmin tällaisen ajan työntekijäksi kuin riskejä ottava, innovatiivinen ja ahkera yrittäjä. Modernina aikana yrittäjyys, etenkin Yhdysvalloissa, kohtasi vastakkainasettelua, koska nähtiin, että vaikka yrittäjät perustivatkin omia pienyrityksiään, suuryritykset olivat niitä, jotka ottivat vallan kansantalouden päätöksenteossa. Nyt postmodernin murroksessa yksittäiset yrittäjät ja heidän yrityksensä alkoivat saada taas jalansijaa talouspoliittisessa keskustelussa. (Kyrö 1998, 107.)

Postmodernina aikana yrittäjyyttä ei enää olla nähty pelkästään toimintana, jonka päämääränä on (pien)yrityksen perustaminen, vaan on alettu kiinnostua 1980-luvulta lähtien nimenomaan *yrittäjämäisestä toimintatavasta* (Kyrö 1998, 110). Maailmaa on alettu käsitellä, varsin osuvasti, pirstaleisena kokonaisuutena, jota on saatu jäsenneltyä opetuksessa ja organisaatioiden

sisällä erilaisilla simulaatioharjoituksilla ja *case*-tyyppisillä sovelluksilla. Postmodernina aikana yrittäjyyden käsite on laajentunut modernin ajan pienyrityksen omistajasta ja johtajasta koskemaan *sisäistä yrittäjyyttä*. Sisäisellä yrittäjyydellä tarkoitetaan yrittäjämäisesti toimivia yksilöitä tai pieniä ryhmiä, jotka toimivat innovatiivisesti löytääkseen ratkaisun käsillä olevaan ongelmaan. Yksilö tai ryhmä voivat olla osa myös byrokraattisesti johdettua suuryritystä, jossa se on kuitenkin immuuni hierarkkiselle ja jäykälle organisaatiolle. Ohjatun ja selkeästi strukturoidun toiminnan tilalle on tullut vaatimus kokonaisvaltaisesta tilanteiden hallinnasta, toimijoiden omasta harkinnasta ja luovasta ratkaisujen etsimisestä vuorovaikutuksessa muiden kanssa. (Kyrö 1998, 115.)

Viime vuosikymmenien aikana myös globalisaatio on muuttanut yrittäjyyden luonnetta. Kuvaavaa 1900-luvulta aina 2000-luvulle tultaessa on Yhdysvalloissa toimivien yrittäjien maailmanlaajuinen vaikutus tuottaa hyvinvointia useaan eri maahan. Maat, kuten Kiina ja Intia ovat kasvaneet tuottavuudeltaan maailman mittakaavassa merkittäviksi toimijoiksi pitkälti yhdysvaltalaisten teknologiayritysten myötä (Carlen 2016, 191–192). Yrittäjyys 2000-luvulle tultaessa on muuttunut myös määritelmällisesti. Se on saanut kolme erilaista uutta määrittelyä: jo aiemmin mainitun sisäisen yrittäjyyden lisäksi *ulkoisen yrittäjyyden* sekä *omaehtoisen yrittäjyyden* (Kyrö 1998, 118). Kuten jo mainittu, sisäinen yrittäjyys on toimintatapa, joka palvelee postmodernin ajan yrityksiä sen sisällä olevien yksilöiden ja ryhmien innovatiivisen työotteen ansiosta. Omaehtoinen yrittäjyys on puolestaan termi, jolla kuvataan jokaisen nykypäivänä näkemää vaivaa, kun työmarkkinoilla joudutaan yrittäjämäisesti etsimään omaa paikkaansa ja huolehtimaan osaamisestaan ja kompetenssistaan niin sosiaalisen elämän puolella kuin työelämässäkin. Omaehtoinen yrittäjyys on samalla sisäisen ja ulkoisen yrittäjyyden perusta. Ulkoisen yrittäjyyden käsitteellä on postmodernin aikana kuvattu modernin ajan yrittäjyyden käsitteen mukaisesti yrittäjää, joka perustaa yrityksen ja johtaa sitä. Tämä palvelee markkinataloutta luomalla yrityksiä, eli uusia työpaikkoja. (Kyrö 1998, 118.)

Innovatiivisuus on attribuuttina leimannut yrittäjän ammattia alusta lähtien. Innovatiivisuutta tarvittiin, jotta pystyttiin tekemään mahdollisimman paljon voittoa kustakin tehtävästä, koska tästä siis muodostui yrittäjän palkka. (Ristimäki 2004, 20.) Muita ominaisuuksia, joita yrittäjällä on nähty olevan riippumatta aikakaudesta ennen teollistumista tai tultaessa postmoderniin aikaan, ovat olleet ainakin riskinotto, kysynnän ja tarjonnan ymmärtäminen, tähän prosessiin kuuluvien resurssien yhdistäminen ja koordinointi ja tiedon soveltaminen (Kyrö 1998, 57). Nämä yrittäjyyden perusajatukset eivät siis ole vuosisatojen aikana muuttuneet, vaikka nykyään

aihe onkin esimerkiksi kovasti poliittisesti väritynyt ja siihen liittyy paljon sääntelyä ja byrokratiaa.

Yrittäjyyden käsitettä selitettäessä on tärkeää lähteä hakemaan sen juuria aina 1700-luvun Ranskasta ja teollistuvasta Iso-Britanniasta lähtien, koska ne myös selittävät sen muotoutumista siihen muotoon, jossa se nykypäivänä on, ja pidemmälle vietyä tätä tutkimusta ajatellen; kuinka sitä suomalaisen koulujärjestelmän puitteissa tulisi opettaa. Yrittäjyyden historiaa ja aikalaisten tieteenkuvausta tulkitessa on mahdollista huomata, että nykypäivän yrittäjyyden syntymiselle on ollut välttämätöntä, että sille on syntynyt kaksi eri selityskulkua samoista lähtökohdista: ensimmäinen on *yrittäjyyden* tarina ja toinen on tehokkaan massatuotannon, rationaalisen toiminnan, kasvavien markkinoiden ja homogeenisten toimijoiden tarina (Kyrö 1998, 58). Yrittäjyyden tarinassa merkityksellistä on inhimillisen toiminnan ja markkinoiden epätäydellisyiden voima kehityksen mahdollistajana ja toisaalta sen ohjaajana. Toisessa tarinassa tieto markkinoista oli jo täydellistä ja päätöksenteko taas taloudellisen hyödyn maksimoimista. Yrittäjyyden kannalta merkityksellinen inhimillinen toiminta on koko ajan kulkenut kehityksen mukana, mutta se on monissa teorioissa jäänyt modernina aikana suurempien markkinoiden koneistojen kehityskulun tarinan alle. (Kyrö 1998, 58–59.)

3 UUSLIBERALISMI

Yrittäjyyden käsitteen määrittelyn ja sen historiaan tutustuminen antaa viitekehyksen, josta tarkastella nykypäivän yrittäjyyttä sekä, tässä tutkimuksessa enemmän kiinnostavaa, yrittäjyyskasvatusta. Historian valossa voidaan todeta, että yrittäjyyden juuret ovat Keski-Euroopan varhaisessa vaiheessa kehittyneissä maissa, mutta todellisen merkityksen talouden muokkaajana se sai vasta Yhdysvaltoihin siirtymisen jälkeen. Kuten todettu, Yhdysvalloissa yrittäjyydellä oli lähes täydelliset olosuhteet kehittyä vapaana menneisyyden painolastista ja kankeista, menneeseen nojaavista ideologioista, jotka sitä Euroopan mantereella rajoittivat. Nykypäivänä on helppo todeta, että Yhdysvallat oli luonnollinen paikka yrittäjyysideologian kasvulle ja kehitykselle, onhan läntisen maailman supervalta ollut jo yli sadan vuoden ajan maailman talousveturi, jossa oikeistolainen politiikka on kannustanut vapaaseen yrittämiseen ja saavuttamaan omalla työnteollaan itselleen taloudellista vaurautta. Kuinka sitten vapaita markkinoita kannustava ja yrittäjyyttä korostava oikeistolainen politiikka saapui Suomeen, jossa oli ollut vallalla vahva *sosiaalidemokraattisen hyvinvointivaltion* periaate (kts. Esping-Andersen 1990, 26–29), ja miksi yrittäjyyskasvatus on yksi kuumista puheenaiheista nykypäivän kouluelämässä? Vastaus löytyy talousopista, nimeltä *uusliberalismi*, jota käsitellään tässä kappaleessa.

Uusliberalismin juuret sijoittuvat toisen maailmansodan jälkeiseen aikakauteen, jossa maailmaa ja rikkoutunutta Eurooppaa rakennettiin uudelleen. Euroopan maissa nousivat vasemmistolaiset aatteet, kuten sosiaalidemokratia ja kristillisdemokratia ja Yhdysvalloissa puolestaan menttiin kohti liberaalidemokraattista valtiomuotoa. Yhteistä näillä valtiomuodoilla oli valtion tehtävä tavoitella täystyöllisyyttä, talouskasvua ja kansalaisten hyvinvointia. Valtiolla tuli olla myös rooli toimia vapaasti markkinamekanismien rinnalla tai tarvittaessa korvata ne saavuttaakseen kyseiset tavoitteet. Tällaista poliittistaloudellista järjestelmää alettiin kutsua sosiaalisesti ankkuroituneeksi liberalismiksi. (Harvey 2008, 16–18.) Tällainen liberalismi tuotti mittaavaa talouskasvua edistyneissä maissa 1950- ja 1960-luvuilla, mutta kolmannen maailman maihin se ei yltänyt. Tämä hyväksi todettu järjestelmä kuitenkin alkoi rapautua ennen 1970-lukua ja maailma vajosi niin sanottuun *stagflaatioon*, jossa työttömyysluvut olivat korkeita ja sen lisäksi markkinoilla vallitsi korkea inflaatio.

Etenkin Euroopassa vasemmisto pyrki saamaan maailmantaloutta taas raiteilleen, mutta sen epäonnistuttua oikeistolainen uusliberalismi nousi ainoaksi mahdolliseksi vastaukseksi. (Harvey 2008, 18–21.) Hyvinvointivaltiokehityksessä törmättiin pian poliittiseen ongelmaan hyvinvointivaltio-ajatuksen edistäjien ja vastustajien välillä. Edistäjien mukaan hyvinvointivaltio korjaisi parhaiten yhteiskunnallisia olosuhteita, kun taas vastustajat luottivat markkinoiden toimintaan. Hyvinvointivaltiota rahoittaessaan moni valtio alkoikin velkaantua ja työttömyys sekä muut sosiaaliset ongelmat alkoivat tätä myöten vain kasvaa (Harisalo & Miettinen 2004, 43). Voitiinkin todeta, että hyvinvointivaltion peruserä, jossa valtion tehtävä on pitää yksilöstä huolta, aiheuttaa kansalaisten moraalista rappiota ja tuottaa niin sanottua ”riippuvuuskulttuuria”, jossa valtion luotetaan tekevän ne toimet, jotka todellisuudessa ovat mahdollisia ainoastaan yksilölle (Miller & Rose 2010, 117–118). Samaan hengenvetoon oli mahdollista julistaa, että vahva hallintovalta esti talouskasvun, koska se oli paitsi tehoton, myös vahingollinen, sillä äänistä kilpailevat puolueet esittivät väistämättä sellaisia lupauksia, joita eivät pystyneet vaalien jälkeen toteuttamaan, eikä kehitystä täten ole mahdollista syntyä. Tällaisen vasemmistolaisen aatteen hylkääminen ja uusliberalismin todellinen nousu sijoittuu vuosiin 1978–1980 ja henkilöityvät maailman suurvaltojen johtajiin: syvästi kommunistisen Kiinan johtajaan Deng Xiaopingiin, Iso-Britannian pääministeriin Margaret Thatcheriin sekä vastavalittuun Yhdysvaltojen presidenttiin, Ronald Reaganiin (Harvey 2008, 6).

Aatteena uusliberalismi muistuttaa hyvin paljon Adam Smithin oppeja. Voidaankin puhua kyseessä olevan uuden taloudellisen liberalismien nousu, josta nimi uusliberalismi juontaa juurensa. (Hilpelä 2007, 653.) Uusliberalismin taloustieteellinen teoria voitaisiin määrittellä seuraavasti: *Uusliberalismi - - on teoria, jonka mukaan ihmisten hyvinvointia voidaan parhaiten edistää vapauttamalla yksilön yritteliäisyys ja osaaminen sellaisessa institutionaalisessa viitekehityksessä, jota määrittävät vahva yksityinen omistusoikeus, vapaat markkinat ja vapaakauppa. Valtion tehtävänä on luoda ja vaalia tätä institutionaalista viitekehystä* (Harvey 2008, 7). Kun valtio on saanut luotua ja turvattua markkinoiden vapaan toiminnan, tarvittaessa voimankäytön keinoin, sen pitää välttää viimeiseen saakka markkinoiden toimintaan puuttumista. Valtion on siis oltava vahva, jotta se pystyy puolustamaan kansalaistensa etua kansainvälisissä kysymyksissä ja konflikteissa sekä tarjoamaan lainmukaiset puitteet taloudelliselle ja sosiaaliselle elämälle. Uusliberalismin aate päättyi myös ajamaan yhteiskuntaluokkien eriarvoisuuden kasvamista ja varojen kasaantumista. (Harvey 2008, 40; Miller & Rose 2010, 118–119.)

Suhtautuminen valtion rooliin onkin keskeinen argumentti eroteltaessa sotien jälkeen syntyneitä, aiemmin mainittuja klassisen liberalismien muotoja sekä uusliberalismia (Olssen, Codd &

O'Neill 2004, 171–172). Puhtaimmillaanhan markkinaliberalismi toteutuu Adam Smithin markkinoita ohjailevan ”näkymättömän käden” teorian valossa, jossa markkinoita pyörittivät täysin keskenään koordinoimattomat yksilöiden tavoitteet rakentaa itselleen rikkauksia ja hyvää elämää, mikä vaikutti positiivisesti koko yhteisön hyvinvointiin uusien tuotteiden ja palveluiden muodossa. Tämä taas piti markkinat toiminnassa kuin itseksensä. Uusliberalismissa taas valtion rooli nähdään jopa keskeisenä, koska sillä on kyky turvata vapaiden markkinoiden toiminta poliittisin menetelmin. Tämä valtion rooli muodostuu merkitykselliseksi myöhemmin tämän tutkimuksen kannalta, koska uusliberalistista koulutuspolitiikkaa harjoittavalla valtiolla on mahdollisuus myös vaikuttaa markkinoihin tuottamalla sinne tietynlaista, markkinoiden toivoamaa työvoimaa. Näistä lähtökohdista on syntynyt tämän tutkimuksen pääteema, yrittäjäyyskasvatus.

Näitä taustoja vasten myös Thatcher lähti muovaamaan Iso-Britannian talouselämää. Hänen mukaansa keynesiläisestä talousopista oli luovuttava ja linjasikin, että kaikki sosiaalisen solidaarisuuden muodot, jotka estivät vapaata kilpailua markkinoilla, oli poistettava yhteiskunnasta. Tämä tarkoitti hyvinvointivaltion peruseriaatteista luopumista tai niiden väljentämistä, valtionyritysten yksityistämistä, verotuksen keventämistä sekä yritysmyönteisen ilmapiirin luomista maahan (Harvey 2008, 32). Myös vuonna 1980 valittu presidentti Ronald Reagan alkoi toteuttaa merkittäviä poliittis-taloudellisia muutoksia Yhdysvaltain taloudessa. Muutokset olivat radikaaleja ja samansuuntaisia kuin Thatcherin Iso-Britanniassa. Kiinassa talouden uudistukset olivat huomattavasti konservatiivisempia kuin Yhdysvalloissa tai Britanniassa, mutta sielläkin alettiin toimia. Johtaja Deng Xiaoping linjasi, että tasa-arvon säilyminen on maan pitkäaikainen tavoite. Samalla hän kuitenkin korosti yksilöllisen ja paikallisen aloitteellisuuden vapauttamisen tärkeyttä tuottavuudelle ja talouskasvun vauhdittamiselle (Olssen et al 2004, 148). Kiinankin poliittinen ilmapiiri oli muuttunut siis siihen pisteeseen, että markkinoiden vapauttamistoimien aiheuttamaa sosiaalista eriarvoistumista oltiin valmiita sietämään yhteisen hyvän vuoksi.

Uusliberalismin aate ja siitä kumpuavat toimintatavat olivat vastaus ja tietyllä tavalla ”häthähuuto” maailmantalouden taantumalle. On hyvä muistaa, että suurvaltojen johtajat eivät turvautuneet uusliberalismin johdonmukaisena ja hiottuna talusteorian, joka päätettiin vain panna käytäntöön, vaan alun perin näiden maiden hallinnot epäilemättä yrittivät ainoastaan etsiä ratkaisuja kansalaisten hyvinvoinnin ongelmiin, alentaa kustannuksia sekä muun muassa murtaa ammattiliittojen kankeita toimintatapoja ja vähentää niiden valtaa (Miller & Rose 2010, 302–

303). Näistä, ehkä hapuilevistakin toimenpiteistä, alkoi pikkuhiljaa muovautua kuitenkin varsin eheä talousteoria ja mentaliteetti: uusliberalismi.

Uusliberalismista odotettiin pelastajaa maailmantalouden alamäelle ja sen toimimiseksi häiriöitä toteutettiin mittavia ja radikaaleja poliittisia toimenpiteitä. Onko sillä saavutettu niitä päämääriä, jotka sille asetettiin? Maailmantalouden vuosittaiset kasvuluvut 1980-luvulta lähtien verrattuna 1960- ja 1970-lukuihin osoittavat, että uusliberalismi on pääosin epäonnistunut maailmanlaajuisen talouskasvun kiihdyttämisessä. Uusliberalismin seurauksena myös harmaa talous on lisääntynyt maailmanlaajuisesti merkittäväällä tavalla sekä lähes kaikki globaalit väestön hyvinvointia, kuten terveydentilaa ja eliniänodotetta, mittaavat indikaattorit osoittavat heikentymistä. Näiden mittareiden pohjalta voidaan sanoa, että ainoa uusliberalismin systemaattinen saavutus maailmantaloudelle on inflaation hillintä. Paikallisia eroja toki on, ja esimerkiksi Ruotsissa, ja muissa Pohjoismaissa, perinteisen pohjoismaisen hyvinvointivaltion ajatuksen ja uusliberalismin yhteensulautuma ”rajattu uusliberalisaatio” on saavuttanut huomattavan hyviä tuloksia. (Olssen et al 2004, 188–191.)

Suomeen uusliberalismi rantautui 1980-luvulla. 1970-luvulla Suomi kärsi muun maailman tavoin talouskriisistä. Suomen markkaa jouduttiin devalvoimaan kolme kertaa vuosina 1977-1978 tavoitteena piristää Suomen vientimarkkinoita muihin maihin. Suomen pankin silloinen johto totesi konsultoituaan ulkomaisia asiantuntijoita, että devalvaatiokierre täytyisi saada katkeamaan ja talouteen tulisi saada enemmän markkinamekanismia. Markkinoiden liberalisointi aloitettiin 1980-luvun puolivälissä ja vuonna 1991 Suomeen iskeneen laman aikaan uusliberalismi oli saanut jo johtavan ideologisen aseman maassa. Ideologian leviämistä helpotti kylmän sodan loppuminen ja Suomen identifioituminen osaksi uusliberaalia läntistä maailmaa. (Patomäki 2007, 55–58.) Valtion ja kuntien hallinnon uudistukset käynnistettiin 1980-luvun lopulla ja jatkuivat aina 2000-luvulle asti. Uudistukset ylsivät jokaiselle hallinnon sektorille, myös koulutukseen, jota käsitellään jäljempänä.

3.1 Uusliberaali hallinta

Nykyaikainen politiikka näkee *hallinnan* parhaana vallankäytön keinona. Hallinnan toteuttamisella ei tarkoiteta siis valtion tuottamaa byrokraattista *hallintoa*, vaan sillä tarkoitetaan poliittista valtaa, joka on jakautunut yhteiskuntaan siten, että pelkästä hallinnon muodostamien lakien noudattamisesta on siirrytty erilaisin tekniikoin toteutettuun hallintaan. Kattavimmin hallinnan termiä lienee tutkinut ranskalainen filosofi Michel Foucault (esim. 2014). Foucault näki, että hallinta on modernille liberaalille politiikalle ominainen ja välttämätön mentaliteetti. Hallinnalla tarkoitetaan niitä tapoja, joilla pyritään edistämään yhteiskunnalle tärkeitä päämääriä vaikuttamalla yhteisön muodostaviin yksilöihin ja heidän toimintaansa. Se kohdistuu foucault’laisen näkökulman mukaan yksilöihin ja populaatioihin ja sillä pyritään muovaamaan, hyödyntämään ja ennen kaikkea ohjaamaan ihmisten ominaisuuksia, jotka voivat olla ruumiillisia, ajatuksellisia tai yhteisöllisiä (Helén 2010, 28). Valtiojohtoisen hallinnon ylhäältä määrittelevät toimintatavat eivät sovi uusliberaaliin eetokseen. Länsimaalaiset lapset kasvatetaan jo nuoresta pitäen tuntemaan omat oikeutensa ja mahdollisuutensa oman elämänsä muovaajina sekä olemaan tarvittaessa kriittisiä auktoriteetteja kohtaan. Tähän asenneilmapiiriin ei sovi ajatus valtion, tuon ”kasvottoman ja kylmän koneiston” ohjelmoimasta ja hallitsemasta yhteiskunnasta (Miller & Rose 2010, 287). Modernissa, liberaalissa valtiossa hallinta onkin toteutettu muuttamalla se sosiaalisesti, hienovaraisemmaksi ja ennen kaikkea yksilön omia tarpeita korostavaksi vaikuttamiseksi, jossa yksilö haluaa oman etunsa nimissä ”tulla vaikutetuksi”. Valtion tehtäväksi tulee tämän oletuksen valossa luoda sellainen lainsäädäntö ja sellaiset normit, jotka selkeästi osoittavat, että tekemällä tietyt asiat tietyllä lopputuloksella, on mahdollista päätyä haluttuun positioon, esimerkiksi koulutuksen kautta ammattiin tai rikastumaan raha-asioiden mallikkaalla hoitamisella (Foucault 1991, 95).

Tämän modernin mentaliteetin myötä valtion voidaan sanoa muotoutuneen enemmän tai vähemmän keskuksiksi, joka pyrkii hahmottamaan, ohjaamaan ja valvomaan ihmisiä ja tapahtumia hyvin etäältä. Ihmisiä ja heidän tekemiään toimia voidaan täten hallita yhteiskunnan avulla, eli vaikuttamaan ihmisiin sosiaalisten normien avulla ja saattamalla näiden kokemukset ja päätökset sosiaalisesti normiksi (Miller & Rose 2010, 289). Rose (1988) on myös Keskitalo-Foley ja kumppaneiden (2010) mukaan kiteyttänyt ajatuksen varsin osuvasti. Nimittäin kontrolloitujen yksilöiden sijasta valtio tarvitseekin itseohjautuvia, autonomisia subjekteja, joita ohja-

taan hienovaraisesti tekemään päätöksiä, jotka näyttäytyvät yksilölle henkilökohtaisilta ja välttämättömiltä oman selviytymisensä ja kehittymisensä kannalta. Käytännöt eivät siis ole missään nimessä valtion puolelta pakottavia, vaan ne jättävät tilaa yksilölle itse tehdä ratkaisut, jotka hyödyttävät samalla sekä yksilön omia, itsekkäitä pyrkimyksiä että valtion intressejä. (Keskitalo-Foley, Komulainen & Naskali 2010, 20.)

Valintoja joutuu alkaa tekemään jo yläkoululainen valinnaisaineiden muodossa ja jatko-opiskelupaikkaa valitessa, lähinnä lukion ja ammattikoulun väliltä. Oppilaalla ja tämän perheellä on täysi vapaus valita oppilaan tulevaisuuden ja yhteiskunnasta syrjäytymisen estämisen kannalta oikea vaihtoehto, joka on sopiva sekä oppilaalle itselleen että tämän kyvyille. Subjektilla on siis täysi valinnanvapaus, mutta samalla velvollisuus oman elämänlaatunsa ja hyvän tulevaisuutensa takaamiseksi tehdä oikea valinta. (Mietola 2010, 179–182.)

Tietoa ja tutkimuksia on käytetty kautta aikain hallinnan välineenä. Tiedon avulla voidaan luoda hallintatekniikoita, joiden avulla todellisuus saadaan mukautumaan toivotun kehitysuunnan mukaiseksi. Yhteiskunnassa se tarkoittaa muun muassa sitä, että hallintatekniikoiden avulla yksilöt on mahdollista sijoittaa erilaisiin ryhmiin ominaisuuksiensa perusteella. Tuotetun tutkimustiedon avulla on mahdollista tuoda ihmisten erilaiset ominaisuudet näkyviksi ja luoda yhteiskuntaan tavoiteltavia normeja tietyistä ominaisuuksista. (Keskitalo-Foley et al 2010, 19–20.) Tähän liittyy myös kasvatustieteellisessä tutkimuksessa esiintyvä yksi koulutuksen neljästä pääfunktioista. Funktiot ovat 1. kvalifiointi eli tietojen, taitojen ja osaamisen tuottaminen 2. valikointi eli yhteiskunnallisten asemien hierarkiaan sijoittaminen 3. integrointi eli yhteiskunnan kiinteyden ylläpitäminen sekä 4. varastointi. (Antikainen, Rinne & Koski. 2013, 156.) Tässä yhteydessä kiinnostavin funktioista on *valikointi*. Antikainen ja kumppanit ovat kääntäneet Turnerin & Mitchellin (1997) ajatukset asiaan liittyen: ”koulutuksen on kaikissa yhteiskunnissa ja kaikkina aikoina taattava yhteiskunnallisen työn- ja vallanjaon toteutuminen – suodatettava ja seulottava ”oikeat ihmiset ja ihmisryhmät ”oikeisiin” paikkoihin ja asemiin. (Antikainen et al 2013, 156.) Osa kouluaineiden oppisisällöistä, esimerkiksi äidinkielen monet sija muodot ovat toki mielenkiintoista yleissivistävää tietoa, mutta niitä opetellessa osa koululaisista huomaa pystyvänsä sisäistämään ne ilman suurempaa vaivaa, mutta se osa, jolle niiden opiskelu tuottaa paljon hankaluuksia, oppivat niistä vain sen, että ovat siinä suhteessa ”tyhmempiä” kuin luokkatoverinsa. Koulunkäynti on siis luonut kilpailuasetelman ja mahdollisen tarpeen heikommien pärjääville ponnistella kovempaa, jotta yltyvät siihen normiin, joka mahdollistaa esimerkiksi jatko-opiskeluihin pääsemisen. Koulutus ei siis enää näy (pelkästään) rationaalisena va-

lintana, jonka tavoitteena on ainoastaan oppiminen ja sitä seuraava yleissivistys, vaan koulutuksen aikana, jo peruskoulussa, on osattava valita oikeat opinnot pärjätäkseen taloudellisessa kilpailussa ja kehittääkseen minä-brändiä tulevaisuuden työmarkkinoilla (Keskitalo-Foley et al 2010, 32).

Koulussa kilpailuasetelman lisäksi oppilaat laitetaan jo nuoresta asti arvioimaan itseään erilaisin kehityskeskusteluihin ja itsearviointilomakkein. Itsearviot saattavat kehittää koululaisen metakognitiivisia taitoja ja parantaa näiden oppimistuloksia, mutta ne myös saavat samalla ihmisen näkemään itsensä jatkuvasti keskeneräisenä toimijana, jolla on useita kehityskohteita, joita kohti on hyvä ponnistella, jotta saa itsestään parhaan irti. (Keskitalo-Foley et al 2010, 19–20.)

Kuten tässä tutkimuksessa on aiemmin käsitelty, uusliberalismi ajaa vahvasti ajatusta yksilöstä yrittäjämäisenä, autonomisena ja innovatiivisena subjektina. Uusliberaali hallinta on muuttanut työntekijän ihannekuvan solidaarisesta ja passiivisesta puurtajasta henkilökohtaista menestystä janoavaksi subjektiksi, joka omia tavoitteitaan täyttääkseen tulee täyttäneeksi myös sen yrityksen tai yhteisön tavoitteita, jolle työskentelee. Uusliberaali arvo, joka näkyy myös koulutuksen saralla, on *ensiluokkaisuuden* tavoittelemisen (Keskitalo-Foley et al 2010, 21). Sillä tarkoitetaan tuotannon laatukriteeriä tuotetuissa tuotteissa ja palveluissa sekä moraalista arvoa yksilön toiminnassa. Ensiluokkaisuuden tavoittelu näkyy myös työmarkkinoilla; työntekijän tulee osoittaa ensiluokkaisuutensa muihin verrattuna brändäämällä itseään, tekemällä siis itsestään myyntituote, joka on houkuttelevampi kuin muut tarjolla olevat. (Keskitalo-Foley et al 2010, 22.) Hyvään brändiin liittyy ulkoinen habitus sekä yksilöllä olevien tietojen ja taitojen lisäksi kyky tuoda ne esille. Lähes kaikki maailman maat ovat uusliberalismin synnyn jälkeen alkaneet noudattaa enemmän tai vähemmän fundamentaalisesti sen oppeja. Opit ovat ulottuneet myös sosiaali- ja terveysalalle sekä kasvatukseen. Näistä lähtökohdista myös yrittäjyyskasvatus on saanut alkunsa.

3.2 Uusliberalismi suomalaisessa koulutuspolitiikassa

Valtion ja kuntien hallinnon uusliberaalin uudistamisen johdosta Suomessa siirryttiin porvarihallituksen johdolla 1980- ja 1990-lukujen taitteessa järjestelmäkeskeisestä koulutuspolitiikasta tuloskeskeiseen koulutuspolitiikkaan. Tuloskeskeisessä koulutuspolitiikassa keskityttiin

siihen, ettei formaalia koulutusjärjestelmää rakenneta eristyneenä saarekkeena, vaan sen tavoitteet nähdään selkeämmin yhteydessä koulutuksen ja koululaitoksen ulkopuoliseen maailmaan. (Poropudas & Mäkinen 2001, 17–18.) Tämä tarkoittaa sitä, että uuden koulutuspolitiikan ideologian ytimeksi muodostui usko koulutuksen tuottamiin taloudellisiin hyötyihin. Oppiminen on siis tekijä, jonka ymmärretään lisäävän yksilöiden ja organisaatioiden kilpailukykyä. Samalla Suomen tasa-arvoinen ja mahdollisesti liiaksikin tasapäästävä koulujärjestelmä alkoi kokea muutoksia, sillä uusliberalismin innoittamana yksilönvapaudet koettiin äärimmäisen tärkeiksi. (Harvey 2008, 81–85).

Siirtyminen uusliberaaliin koulutuspolitiikkaan liittyy irrottautumiseen kansainvälisesti yhteiskunnalliseen tasa-arvoon ja demokraattiseen hyvinvointiyhteiskuntaan pyrkineestä UNESCO-laisesta koulutuspolitiikasta ja siirtymiseen koulutuksen ja talouden yhteyttä korostavaan OECDläiseen politiikkaan. Tässä uudessa poliittisessa ilmapiirissä pidettiin aiemmin mainitun mukaisesti tärkeänä valtiojohtoisen säätelyjärjestelmän purkamista ja julkisen sektorin roolin pienentämistä. (Poropudas & Mäkinen 2001, 17–18.) Koulutuspolitiikalla pyrittiin vahvistamaan koulun roolia yhteiskunnan talouskasvun parantajana ja vauhdittajana kansainvälisessä kapitalistisessa kilpailussa. Koska hyvinvointiyhteiskunnan perinteiset arvot, kuten alueellinen ja sosioekonominen tasa-arvo, alettiin nähdä uusliberaalissa politiikassa ylimääräisenä valtion holhouksena, koululle asetettiin erityinen tehtävä. Haluttujen asenteiden siirtäminen yhteiskuntaan tapahtuu kaikkein tehokkaimmin juuri koululaitoksen kautta, sillä silloin voidaan vaikuttaa parhaassa oppimisen iässä olevien koululaisten mielen sisältöihin, uteliaisuuteen, luovuuteen sekä suunnata niitä tuotannon palvelukseen (Keskitalo-Foley et al 2010, 22). Tämän takia koulutus alettiin nähdä keskeisenä kanavana muutokselle, jossa aiemmin yhteiskunnan tukiverkostoista ja hyvinvointipalveluista riippuvaiset kansalaiset saatiin kehittymään aktiivisiksi, itsestään huolehtiviksi kansalaisiksi, jotka tekivät luovia ja rationaalisia – yrittäjämäisiä ratkaisuja elämässään (Peters 2001, 61).

3.3 Uusliberalismin vaikutukset koulutuksen tasa-arvoon Suomessa

Hyvinvointivaltiona Suomi järjestää pääosan merkittävistä kansalaisille tarkoitetuista palveluista, kuten koulutuksen ja sosiaali- ja terveystaloudelliset palvelut verovaroin. Myös jotkut tärkeimmät vapaa-aika- ja kulttuuripalvelut ovat valtion alaisia. Suomi toimii myös sosiaalisia ja taloudel-

lisiä eroja tasoittavana valtiona sillä ajatuksella, että ihmiset eivät lähtökohtaisesti hyväksy tulojen jyrkkää epätasaista jakautumista. Tätä valtio pyrki vähentämään progressiivisella verotuksella ja näistä kertyvistä tuloista jaettavilla tulonsiirroilla. Hyvinvointivaltio toimii myös sääntelyvaltiona, joka noudattaa demokraattisesti enemmistön hyväksymiä poliittisia päämääriä ja arvoja. Sääntelyllä valtio pyrki vaikuttamaan muun muassa ihmisten kulutus- ja käyttäytymistottumuksiin. (Harisalo & Miettinen 2004, 49–50.)

Puhtaasti uusliberaalin koulutuspolitiikan lähtökohtana oli kuitenkin tarjota yksilölle, eli oppilaalle ja tämän huoltajille, mahdollisuuden valita vapaasti, missä koulussa oppilas opiskelee ja mitä sisältöjä hänen opetukseensa kuuluu. Pääajatuksena on mahdollisimman suuri vapaus itsensä toteuttamiseen ja sitä kautta, koulujen jälkeen, taloudellisesti tehokkaaksi yhteiskunnan jäseneksi päätyminen. (Poropudas & Mäkinen 2001, 12.) Suomessakin koulujärjestelmää alettiin muuttaa tästä lähtökohdasta.

Muutokset alkoivat näkyä Suomen koulutuspolitiikassa 1990-luvulla usealla tavalla. Valtaa haettiin ensinnäkin säilyttää valtiolta kunnille. Vuonna 1991 voimaan tullut uusi perusopetuslaki määräsi kuntien tehtäväksi osoittaa jokaiselle lapselle lähin koulu, josta tämä saa perusopetusta. Toiseksi, oppilaalle ja tämän huoltajille annettiin mahdollisuus pyrkiä muuhun kuin tähän kunnan osoittamaan lähimpään kouluun. Lukio-opetus koki myös suuria muutoksia 90-luvulla. Lukioista poistettiin suurelta osin luokat ja oppiaineiden kurssit jaoteltiin pakollisiin, syventäviin ja soveltaviin kursseihin, jotka lisäävät opiskelijan valinnanvapautta. Myös aikaväli lukion suorittamiseen asetettiin 2-4 vuoteen. (Poropudas & Mäkinen 2001, 22–23.)

Vaikka 1990-luvun Suomessa pääajatuksena oli markkinatalouspohjaisen kilpailumallin luominen myös koulutuspolitiikkaan, pohjoismainen, sosiaalidemokraattinen ja syvään uurtunut, hyvinvointivaltiomalli ei suuria muutoksia sallinut. Suomeen ei ole tähän päivään asti vielä tullut Yhdysvaltojen ja Iso-Britannian malliin merkittäviä yksityiskouluja ja lukuvuosimaksuja, joskin yritysmäiseen toimintatapaan ollaan kuitenkin kouluissakin saatu enenevässä määrin tottua (Hilpelä 2007, 655). Koulutuksen järjestäjätahot ovat siis edelleenkin verovarjoilla toimivat kuntien ja valtion omistamat oppilaitokset. Kuitenkin, nämä aluksi pieneltä vaikuttavat, valinnanvapautta korostavat suuntaukset, kuten oppivelvollisen mahdollisuus valita peruskoulunsa, ovat suurelta osin hajottamassa hyvinvointivaltion peruseriaatteita, eli sosiaalista tasa-arvoa ja yhtenäisyyttä. Esimerkkinä voisi käyttää Poropudaksen ja Mäkisen listaamat neljä tällaisen

markkinamallin hyvinvointivaltion koulujärjestelmälle aiheuttamaa ongelmaa. (Poropudas & Mäkinen 2001, 26–29.)

3.3.1 Taloudellinen ja alueellinen eriarvoisuus

Ensimmäinen ongelma oli 1990-luvun laman aiheuttamat leikkaukset. Vaikka valtio on antanut kunnille enemmän valinnanvapautta koulutuksen järjestämiseen, samalla on leikattu resursseja. Kunnille ei siis ole jäänyt käytännössä muuta tehtävää kuin suorittaa leikkauksista johtuvat saneeraukset. Toinen ongelma näkyy siinä, että yhteiskunnalta puuttuvat mahdollisuudet ja resurssit puuttua ja varmistaa alueellisen tasa-arvoisen opetuksen järjestäminen. Kun valtaa on kunnilla ja toiset kunnat ovat köyhempiä kuin toiset, ei opetuksen järjestäminen tasa-arvoisesti ole mahdollista esimerkiksi opettajien lomautusten takia. (Poropudas & Mäkinen 2001, 27.)

Myös kuntien sisällä saattaa esiintyä eriarvoisuutta kaupunginosien välillä, joka vaikuttaa erotteluvasti koulumenestykseen ja koulutuksen kasaantumiseen. Niin sanotusti huonompiosaisten asuinalueilla saatetaan taistella koulujen perusvoimavaroista ja pätevien opettajien lisäksi myös kirjoista ja muista oppimateriaaleista, puhumattakaan tietokoneista tai muista apuvälineistä. Hyvin toimeentulevien ja korkeasti koulutettujen alueille osataan vaatia kouluilta tehostettua opetusta ja näihin kouluihin hakeutuvat myös pätevämpiä opettajia ja heidän täydennyskoulutukseensa panostetaan. Näistä seikoista johtuu koulujen ja asuinalueiden erilainen profiloituminen, jonka seurauksena jostakin alueesta tai koulusta tulee haluttava ja jostakin toisesta ei. Profileitumisen perusteella sosioekonomisesti korkeammalla olevat oppivelvolliset hakeutuvat hankammin niin sanottuihin ”parempiin kouluihin”. Peruskoulu on tähän asti toiminut yhtenäisen opetussuunnitelman mukaan, mutta näyttää jakautuneen tänä päivänä yhä enemmän sisäisesti yhteiskunnallis-taloudellisten prosessien seurauksena. (Ojajärvi & Steinby 2008, 83–85.)

Kolmas ongelma liittyy yllämainittuun alueiden eriarvoisuuteen. Koulut profiloituvat aina jollakin tavalla ja saavat jonkun statuksen. Syynä saattaa olla pelkkä koulun tai kaupunginosan maine, jolla se sijaitsee. Merkittävää eroa koulujen välille kasvattavat myös sellaiset koulut, joissa on niin sanottuja erikoisluokkia. Jotkin ala- ja yläkoulut voivat olla erikoistuneita tietynlaiseen opetukseen ja erottuvat näin niin sanotusti ”tavallisista” kouluista. Tällainen koulujen profiloituminen johtaa siihen, että ylemmistä sosioekonomisista kerroksista tulevat motivoituneet oppilaat lähtevät suuremmalla todennäköisyydellä tällaisiin ”erikoiskouluihin” kun taas

alempien luokkien lapset jäävät siihen lähimpään, helpoimpaan, vaihtoehtoon. Tämä taas johtaa yhtenäisten opiskelureittien muodostumiseen; erikoistuneesta yläkoulusta siirrytään suurella todennäköisyydellä samaan alaan erikoistuneeseen lukioon, jossa on resursseja ottaa huomioon jo peruskoulussa normaalia pidemmälle edenneet opinnot. Tällaisesta lukiosta saatetaan lähteä vielä yliopistoon opiskelemaan samaa ainetta. (Poropudas & Mäkinen 2001, 28.) Nämä koulutusreitit valikoivat väistämättä ihmisiä eri yhteiskunnallisiin asemiin, eivätkä, pahimmassa tapauksessa, eri yhteiskunnan kerroksista tulevat nuoret ole enää lapsuuden jälkeen tekemisissä toistensa kanssa. Hyvinvointivaltion ja yhteiskunnan yhtenäisyyden, eli sosiaalisen koheesion, näkökulmasta järkevintä olisi siis mahdollisimman pitkä yhteinen koulupolku kaikista sosiaaliluokista tulevien lasten kesken.

Koulutuksen periytyvyys asettaa sosioekonomiselle tasa-arvolle haasteen. Periytyvyydellä tarkoitetaan sitä, että on tilastollisesti voitu todistaa, että korkeasti koulutettujen vanhempien lapset pärjäävät koulussa paremmin kuin vähemmän kouluttautuneiden lapset, jotka tulevat siis tilastollisesti huonommista sosioekonomisista lähtökohdista. Korkeasti kouluttautuneiden vanhempien lapset siis todennäköisesti itsekin kouluttautuvat korkeasti. Koulutuksen maksuttomuus ei takaa tasa-arvoista koulutusta eikä poista koulutuksen periytyvyyttä. Tästä on hyvä esimerkki Iso-Britanniasta, jossa koulutuksen periytyvyys näyttää lisääntyneen, huolimatta järjestelmän maksuttomuudesta ja sen laajenemisesta. Britanniassa kaikkien väestöryhmien osallistuminen korkeakoulutukseen on lisääntynyt, mutta ylempien sosioekonomisten ryhmien osallistuminen on lisääntynyt huomattavasti enemmän kuin muiden, mikä kasvatti ryhmien välistä eriarvoisuutta. Maksuttomuus ei siis itsessään näytä tuottavan koulutuksellista tasa-arvoa, jos koulutusjärjestelmän muut rakenteet eivät tue tasa-arvon saavuttamista. (Plehwe & Mirowski 2009, 1–10.)

Neljäs Poropudaksen ja Mäkisen listaama ongelma (2001, 29) liittyy lama-ajan säästöihin ja leikkauksiin. Tämä väite on mahdollista esittää äsken mainitusta lähtökohdasta, jonka mukaan on tilastollinen fakta, että paremmista sosioekonomisista kerroksista tulevat lapset pärjäävät paremmin koulussa kuin huonommista oloista tulevat. Lama-ajan leikkaukset ovat kohdentuneet nimenomaan näihin alemmista sosiaaliryhmistä tuleviin lapsiin: opetusryhmiä on suurennettu, tukiovetusta vähennetty ja niin edelleen. On selvää, että esimerkiksi opetusryhmien suurentamisella ei ole niin suurta negatiivista vaikutusta paremmin koulussa pärjääviin kuin niihin, jotka tarvitsisivat suurempaa yksilöllistä opetusta.

Peruskouluissa, lukioissa ja keskiasteen oppilaitoksissa on tuntikehitysjärjestelmän käyttöön ottamisen myötä, vuodesta 1985 alkaen, vaihtelevasti asetettu tavoitteeksi itseohjautuvuus ja itseuudistuvuus. Kunnallisen itsehallinnon edetessä toimi- ja päätösvaltaa on siirretty hallinnossa alaspäin kunnan ja koulun tasoille. Itsehallintoidean mukaan ylemmästä hallinnosta käsin ei voida antaa sellaisia ohjeita, jotka sopisivat kaikille kunnille ja ongelmat on ratkaistava siellä, missä ollaan lähellä ongelmia ja tunnetaan niihin yhteydessä olevia tekijöitä. Vallan desentralisointi on aivan uudella tavalla painottanut ihmisten vastuunottamista myös talousasioissa. (Nikkanen & Ruohotie 1998, 9–14.)

Tästä johtuen pedagogisen päätöksenteon lisäksi koulujen johtajille, yleensä rehtoreille, on annettu huomattavaa valtaa koulun taloudenhoidossa. Niinpä eri koulujen taloudelliset mahdollisuudet ovat paljon kiinni myös koulujen johtajien taloustietämisen tasosta. On huomattavaa, että valmiuksissa on edelleen suurta hajontaa ja ilmeisiä kehittämistarpeita löytyy. Koulujen johtajat joutuvat tekemään varsin suuria taluspäätöksiä kouluillaan, eikä kaikilta löydy tarpeeksi laadukasta kompetenssia ottaa laajempaa taluspohdintaa toimissaan huomioon. Johtajien taloudelliset päätökset voivat siis vaikuttaa parantavasti tai huonontavasti koulujen mahdollisuuksiin antaa mahdollisimman laadukasta opetusta, mikä voi toimia epätasa-arvon lisäajänä koulujen välillä. Koulutuksen ja opetuksen laatu on myös rahan ohella kiinni siitä, kuinka asiantuntevasti ja taitavasti opettajat ja muu kouluhenkilöstö tekevät työtään opetuksen ja oppimisen hyväksi ja suhteuttavat sitä vallitseviin olosuhteisiin. (Nikkanen & Ruohotie 1998, 9–14.) Tulee muistaa, että myös niukkuus voi innovoida ja niukkuudessa toimia luovasti koulutusta edistäen.

4 YRITTÄJYYSKASVATUS

Yrittäjyyden käsitteen merkityksen ja sen historian tarkastelemisen sekä uusliberalismin synnyn ja leviämisen käsittelyn jälkeen, voidaan siirtyä käsittelemään tämän tutkimuksen seuraavaa teemaa, *yrittäjyyskasvatusta*. Kuten aiemmin jo käsiteltiin, uusliberalismin aatteet ulottuivat nopeasti talouselämän ulkopuolelle, myös perinteisesti valtion ylläpitämille palvelusektoreille: sosiaali- ja terveysalalle sekä kasvatukseen ja koulutukseen. Kuten jo luvussa 3 sivuttiin, uusliberalistinen politiikka antaa valtiolle tehtävän turvata vapaiden markkinoiden toimivuus. Syy, jonka takia uusliberalismi ulottuu myös valtion ja kuntien järjestämään perusopetukseen, on se, että valtion tulee pyrkiä tuottamaan markkinoiden käyttöön sinne sopivia työntekijöitä. Sen lisäksi uusliberaalin ajatuksen mukaan palvelujen tuottamisessa tavoitellaan yrittäjämäistä otetta, jolla sijoitetulla rahalle haetaan maksimaalista voittoa (Hilpelä 2007, 654). Innovatiivisuutta ja yrittäjyyttä kannattava uusliberalismi vaatii siis kouluja kasvattamaan tällaisia toimijoita. Valtion vastaus tähän on yrittäjyyskasvatus.

Yrittäjyyskasvatus on tullut koulutuskeskusteluun ensikertaa 1990-luvun alkuvuosina, mutta löyhemmin ajateltuna sen teemat ovat näkyneet jo 1700-luvulla (kts. esim. Ikonen 2007, 58–59). Nykyisin käsitettynä yrittäjyyskasvatus voidaan nähdä tietynlaisena poliittisena hallintana, joka kohdistetaan kansalaisiin jo alaluokilta lähtien. Opetusministeriö on luonut julkaisuja (2004, 2009), jotka tarjoavat kasvatukselle ja koulutukselle suuntaviivoja yrittäjyyskasvatuksen käytännöntoteutukseen. Yrittäjyys näkyy perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa ensikertaa vuonna 1994 ja vuosien 2004 ja 2014 opetussuunnitelmien perusteissa yrittäjyyskasvatus huomioitiin omina osioinaan. Kandidaatintutkielmassani (Soini 2016) on perehdytty opetussuunnitelman perusteisiin vuosilta 1994, 2004 ja 2014 ja näitä havaintoja tuodaan sieltä myös tähän tutkimukseen. Määriteltäessä, mitä yrittäjyyskasvatuksella Suomessa tarkoitetaan, voidaan määritelmää hakea vaikkapa opetusministeriön julkaisusta vuodelta 2009 *Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivat*. Suuntaviivoja sieltä voidaan hakea myös sille, miten *yrittäjyys* suomalaisessa koulutuspolitiikassa nähdään. Se on määritelty seuraavasti:

Yrittäjyys on yksilön kykyä muuttaa ideat toiminnaksi. Se sisältää luovuuden, innovaatiokyvyn ja riskinoton, samoin kuin kyvyn suunnitella ja johtaa toimintaa tavoitteiden saavuttamiseksi. Nämä ominaisuudet tukevat yksilön jokapäiväistä elämää, koulutuksessa, työssä, vapaa-aikana ja muussa yhteiskunnallisessa toiminnassa. Näitä ominaisuuksia tarvitaan yritystoiminnassa,

mutta ne lisäävät myös työntekijän tietoisuutta työstään ja auttavat tarttumaan mahdollisuuksiin. (Opetusministeriö 2009, 11.)

Katkelmasta voidaan huomata, että yrittäjyydellä tarkoitetaan nykypäivän politiikassa paljon muutakin kuin yrittäjän ammatinharjoittamista. Kyse on asenteesta ja muotista, joksi taloudellisesti toimiva ja aktiivinen ihannesubjekti halutaan mieltää. Kyse on *sisäisestä yrittäjyydestä*, jota on sivuttu jo aiemmin tässä tutkimuksessa ja johon palataan vielä myöhemmin. Määritelmää yrittäjyyskasvatukselle voidaan hakea samaisesta julkaisusta peilaten sitä yrittäjyyden määritelmään yllä. Se kuuluu seuraavasti:

Yrittäjyyskasvatuksella tarkoitetaan pääasiassa opetushallinnon alalla tehtävää laaja-alaista työtä yrittäjyyden vahvistamiseksi. Yrittäjyyskasvatusta tekevät ja toimintaa tukevat myös useat työelämätahot ja järjestöt. Käytännön toimenpiteiden tavoitteena ovat myönteisten asenteiden lisääminen, yrittäjyyteen liittyvien tietojen ja taitojen kehittäminen, uuden yrittäjyyden aikaansaaminen, yrittäjien ja yrityksissä olevan henkilöstön osaamisen kehittäminen sekä yrittäjämäisen toimintatapa työpaikoilla ja kaikessa muussakin toiminnassa. Yrittäjyyskasvatus perustuu elinikäiseen oppimiseen ja verkostomaiseen toimintatapaan. (Opetusministeriö 2009, 11.)

Seuraavissa luvuissa tullaan käsittelemään hallinnan käsitettä yrittäjyyskasvatuksen kontekstissa. Lisäksi käydään läpi yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen piirteitä ja tavoitteita suomalaisessa koulutuspolitiikassa, jotka tulevat ylläolevissa opetusministeriön määrittelyissä esiin.

4.1 Yrittäjyyskasvatus hallinnan toteuttajana

Koulutuksella on merkittävä rooli hallinnan tuottajana. Opetusministeriön julkaisussa vuodelta 2009 linjataan, että Suomessa tarvitaan yrittäjämäistä toimintaa, sillä kehittyvän yhteiskunnan perusta on yrittäjämäisessä toiminnassa. Julkaisussa vedotaan yksilöön hallinnan kohteena toteuttamalla, että ”yksilön oma aktiivisuus ja vastuu sekä omasta toiminnastaan että lähimmäisistään huolehtiminen muodostavat psyykkisen, fyysisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin perustan.” (Opetusministeriö 2009, 12.) Tämän linjaamalla opetusministeriö määrittää paikallisen opetus- ja kasvatustyön suuntaviivat. Uusliberalismi on suunnannut koulutuspolitiikkaa siihen suuntaan, että sitä eivät ohjaa enää esimerkiksi kansalaisuusaate tai yhteiskunnallisen tasa-arvon

ajatus, vaan pikemminkin talouselämä ja markkinavoimat. Opetussuunnitelman perusteiden oppisisällöt on siis muokattu talouden tarpeita vastaaviksi. Sisällöt on kuitenkin muotoiltu siten, että niitä oikeutetaan yleisesti hyväksyttävämällä attribuuteilla, kuten vaikkapa *aktiivisen kansalaisuuden* lisääminen. Sillä tarkoitetaan kasvattamista täysvaltaiseksi toimijaksi yhteiskunnassa, mutta myös henkilökohtaista vastuunottamista omasta elämänsästä. (Opetusministeriö 2009, 23.)

Tavoitetta aktiiviseksi kansalaiseksi kasvattamisesta ei kyseenalaisteta esimerkiksi kasvatusalan ammattilaisten toimesta, vaikka sosiologinen tutkimustieto osoittaisikin markkinavoimien ohjailevan yleissivistävän koulutuksen oppisisältöjä. Oletamus aktiivisesta, taloudellisesti toimeliaasta yksilöstä on juurtunut yhteiskunnalliseen keskusteluun niin, ettei sitä kyseenalaisteta. Hallinnan teorian näkökulmasta kyseinen tavoite on kuitenkin vain tämänhetkisen kulttuurisen vallan tuottama itsestänselvyys (Keskitalo-Foley et al 2010, 24). Tällä hetkellä ei ole realistista ajatella, että merkittävä osa ihmisistä, tässä tapauksessa koululaisista, alkaisi nähdä nykyaikaisen kapitalistisen uusliberaalin yhteiskunnan riskinä ja päättää olla noudattamatta talouskasvuun pyrkivän yhteiskunnan normeja. Subjektien oletetaan tällä hetkellä alistuvan vallalle ilman vastarintaa (Keskitalo-Foley et al 2010, 24).

Koulutus toimii tehokkaana hallinnan välineenä myös siitä syystä, että *elinikäisen oppimisen* konsepti on poliittisessa keskustelussa nykypäivänä korostunut. Kuten aiemmin mainittu; jotta yksilöllä olisi mahdollisuus saavuttaa elämässään parempi sosiaalinen asema ja elämänlaatu, on tämän kehitettävä itseään aktiivisesti ja jatkuvasti. Tämä tarkoittaa postmodernissa maailmassa uudelleen- ja täydennyskouluttautumista useasti työuran aikana. Hallinta ulottuu siis koko ihmisen elämänsäkaareen. (Keskitalo-Foley et al 2010, 25–26.)

4.2 Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet koulutuksessa

Opetusministeriö on linjannut (2004), että yrittäjyyskasvatuksella tulee tavoitella *sisäiseen* ja *ulkoiseen* yrittäjyyteen kasvattamista. Kuten mainittu yrittäjyyden historiaa käsittelevässä luvussa, *yrittäjämäistä toimintatapaa* alettiin arvostaa siirryttäessä sotien jälkeiseen postmoderniin aikaan, mihin myös sisäisen ja ulkoisen yrittäjyyden käsitteet liittyvät. Opetushallituksen mukaan tavoiteltavassa sisäisen yrittäjyyden asenteessa yhdistyvät joustavuus, aloitekyky, luovuus, riskinotto- ja omatoimisuus sekä toisaalta yhteistyökyky sekä vahva suoritusmotivaatio

(Opetusministeriö, 7–8). Ulkoinen yrittäjyys taas tarkoittaa subjektia, joka harjoittaa yrittäjän ammattiaan perustamassaan yrityksessä. Siirryttäessä perusopetuksessa alemmilta vuosiluokilta ylemmille ja edelleen perusopetuksesta toiselle asteelle, opetuksen painopiste siirtyy luokka-aste kerrallaan sisäisen yrittäjyyden painottamisesta yrittäjämäisten toimintatapojen ja ulkoisen yrittäjyyden painottamiseen (Opetusministeriö 2004, 18; Opetusministeriö 2009, esipuhe). Yrittäjyyskasvatus voidaan nähdä samaan aikaan niin opetuksen sisältönä, opetusmetodina kuin koulun toimintakulttuurinakin. Opetuksen sisältönä se voi tarkoittaa vaikkapa yrityksen perustamiseen ja sen hallinnon pyörittämiseen liittyvien käytännön asioiden opetusta ja harjoittelua. (Korhonen 2012, 6.) Metodina yrittäjyyskasvatus toimii opetustavan lähtökohtana, joka pyrkii vahvistamaan erilaisin opetusmenetelmin kyvykkyyttä, jota tarvitaan yrittäjänä toimimisessa (Kyrö & Ripatti 2006). Näitä opetusmenetelmiä ovat esimerkiksi yhteistoiminnallinen oppiminen, ongelmakeskeisyys opetuksessa, erilaisissa projekteissa työskentely sekä työelämälähtöisyys, joka tarkoittaa esimerkiksi opintokäyntejä paikallisiin yrityksiin tai oman yrityksen perustamien harjoittelua (Seikkula-Leino 2007, 35–37). Koulun yrittäjämäinen toimintakulttuuri perustuu konstruktivistiseen oppimiskäsitykseen (Seikkula-Leino 2007, 30). Konstruktivismi painottaa oppilaiden itseohjautuvuutta, asioiden laajaa tarkastelua, ongelmanratkaisua sekä tutkivaa ja vuorovaikutteista oppimista (Tynjälä 1999, 64–65; Hakkarainen, Lonka & Lipponen 2004, 14).

Opettajien asenteet, ainakin Korhosen, Komulaisen & Rädyn (2010) yläkoulun aineenopettajille tekemän tutkimuksen perusteella osoittivat, että ulkoisen yrittäjyyden edistäminen ei ainaakaan ensisijaisesti kuulu peruskoulun kasvatustehtäviin ja tavoitteisiin. Ulkoiseen yrittäjyyteen kannustamisen nähtiin sisältävän uhkia ”yritysmailman arvojen” tuomisesta kouluun ja elinkeinoelämän yritysten tavoitteita päästä vaikuttamaan oppilaisiin ja tiettyihin kouluihin esimerkiksi rahoittamalla niiden toimintaa, mikä taas saattaisi lisätä oppilaiden tai koulujen keskinäistä eriarvoistumista. (Korhonen, Komulainen & Rätty 2010, 49;55.)

Mitä taas tulee sisäisen yrittäjyyden ominaisuuksiin, niitä opettajat arvostavat. Ominaisuudet, kuten omatoimisuus, luovuus ja riskinotto-kyky eivät kytkeydy yleensä miellettyyn ”hyvän oppilaan” määrittelyyn, joka suorittaa koulussa tunnollisesti, käyttäytyy rauhallisesti ja saa hyviä numeroita. Yrittäjätyyppistä oppilasta halutaan luonnehtia mieluummin omintakeiseksi, vilkkaaksi, hauskaksi ja kenties hieman epäsovinnaiseksi persoonaksi. Tällaisiksi oppilaisiksi on luonnehdittu eritoten poikia. (Korhonen et al 2010, 63.) Tyttöjen ja poikien väliset roolierot koulussa on todettu myös sosiologian tutkimuksessa. On huomattu, että tytöt käyttävät luokkahuoneessa sekä koulun käytävillä vähemmän tilaa kuin pojat. Pojat liikkuvat luokan sisällä

enemmän sekä koulun käytävillä keskemällä, kun taas tytöt pysyttäytyvät pulpettinsa ääressä tai käytävien reunoilla. (Gordon 1999, 110–111.) Luokassa pojat käyttävät puheenvuoroja aktiivisemmin ja ”valtaavat” äänellään suurimman osan tilasta (Lindroos 1997, 17). Opettajien ja oppilaiden suhtautuminen koulussa kuuluviin ääniin näyttää siis olevan sidoksissa juuri sukupuoleen. Osa opettajista sallii puheen oppitunnilla huomaamattaan nimenomaan pojille, osa tietynlaisille pojille. Muun muassa Tolonen on todennut (1999) oppilaiden käsityksen siitä, että puheliaat oppilaat – erityisesti tytöt – eivät voi saada todistuksiinsa hyviä arvosanoja, vaikka pärjäisivätkin kokeissa hyvin. Sen lisäksi, että opettajat tiedostamattaan antavat pojille enemmän vapauksia keskustella ja liikkua, myös oppilaat kokevat asian samalla tavalla. Liian äänekkäisiin tyttöihin kohdistettiin Tolosen tutkimuksessa enemmän huomiota ja heitä pidettiin helpommin ärsyttävänä kuin äänekkäitä poikia sekä opettajan että muiden oppilaiden tahoilta. (Tolonen 1999, 142–148.)

Kysyttäessä opettajat näyttävät nimeävän tuleviksi potentiaalisiksi yrittäjiksi koulutyöskentelyn perusteella juuri poikia. Tällaisten poikien käytöstä kuvataan samalla sääntöjä rikkovaksi ja epäkuuliaiseksi koulun sääntöjä ja normeja kohtaan, mutta myös pidetyksi persoonaksi, jolla on sosiaalista pelisilmää ja joka sopeutuu erinomaisesti eri ympäristöihin. Tällainen stereotyyppinen poika nähtiin myös tietyllä tavalla rämöpäiseksi, joka koulun arjessa oli epätoivottu piirre, mutta koulun ulkopuolella miellettiin ennakkoluulottomaksi ja rohkeasti toimivaksi – siis yrittäjämäiseksi. Mikäli tyttöjä kuvattiin esimerkiksi Korhosen ja kumppaneiden (2010) tutkimuksessa potentiaalisiksi yrittäjiksi, heidän ominaisuuksikseen lueteltiin muun muassa luotettavuus, ahkeruus, tunnollisuus ja vastuuntuntoisuus – siis lähes päinvastaisesti kuin yrittäjähenkisiä poikia. (Korhonen et al 2010, 63–65.) Huomattavaa samassa tutkimuksessa oli myös, että akateeminen älykkyys ja akateemisesti orientoituneet oppilaat nähtiin kontrastina yrittäjähenkisille ”bisnesmiehille”, jotka eivät välttämättä pärjänneet koulussa niin hyvin, mutta joilla oli ominaisuuksia, jotka mahdollistavan pärjäämisen kasvuhakuisen ja innovatiivisen yrityksen johdossa (Korhonen et al 2010, 63; 68).

Yrittäjyyskasvatuksen tie Suomen koulujen opetussuunnitelmiin alkoi vuonna 1992, kun opetushallitus päätti perustaa yrittäjyyden neuvottelukunnan, jonka tehtävänä oli määritellä ja selkeyttää yrittäjyyden käsitettä ja pyrkiä muovaamaan keinoja yrittäjyyden edistämiseksi. Neuvottelukunta käynnisti opetussuunnitelmien perusteiden kehityksen ja tämän perusteella yrittäjyys otettiin ensikerran huomioon systemaattisesti opetussuunnitelmatasolla. (Korhonen 2012, 4.) Yrittäjyys esiintyy opetussuunnitelman perusteissa niin sanottuna vapaaehtoisesti toteutettavana aihekokonaisuutena, joka tukee oppilaan sellaisia tietoja ja taitoja, ”joita hän tarvitsee

opiskeluaikanaan sekä myöhemmin työelämässä riippumatta siitä, työskenteleekö hän itsenäisenä yrittäjänä vai toisen palveluksessa” (Opetushallitus 1995, 36–37). Opetushallituksen päämäärätietoinen yrittäjyyskasvatuksen uudistaminen jatkui 1990-luvulta 2000-luvulle ja vuonna 2004 ilmestyi jo aiemmin tässä tutkimuksessa esiin nostettu *Yrittäjyyskasvatuksen linjaukset ja toimenpideohjelma*. Samaisena vuonna yrittäjyyskasvatukselle varattiin uudessa opetussuunnitelman perusteissa oma osio nimeltään *Osallistuva kansalainen ja yrittäjyys*.

Ensimmäinen aihekokonaisuus ilmestyi opetussuunnitelman perusteisiin siis vuonna 2004. Perusopetuksen haluttiin alkavan tukea oppilaan kehittymistä omatoimiseksi, aloitteelliseksi, päämäärätietoiseksi, yhteistyökykyiseksi ja osallistuvaksi kansalaiseksi, joka oppii hahmottamaan yhteiskuntaa eri toimijoiden näkökulmista ja kehittää osallistumiseen tarvittavia valmiuksia sekä yrittäjämäisiä toimintatapoja. (Soini 2016, 28.) Näitä yrittäjämäisiä toimintatapoja ovat opetussuunnitelman perusteissa vastuunottaminen, epävarmuuden sietäminen, pitkäjänteinen toiminta päämäärän saavuttamiseksi sekä innovatiivisuus ja aloitteellisuus. Oppilaan halutaan myös oppivan yhteiskunnan toiminnan rakenteita, muun muassa kykyä erotella yksityinen ja julkinen sektori toisistaan. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004, 40.)

Vuoden 2014 perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa yrittäjyyskasvatusta käsitellään otsikolla *Työelämätaidot ja yrittäjyys* ja se löytyy laaja-alaista osaamista käsittelevästä luvusta, jossa kerrotaan perusopetuksen tavoitteista (Soini 2016, 23). Tässä opetussuunnitelmassa yrittäjyyskasvatusta perustellaan tavoitteella muovata peruskoulu entistä enemmän instituutioksi, joka valmistaa lapsia ja nuoria työelämään. Niinpä oppilaiden halutaan perusopetuksessa saavan yleisiä valmiuksia, jotka edistävät kiinnostusta ja myönteistä asennetta työtä ja työelämää kohtaan. Oppilaat halutaan tutustuttaa lähialueen elinkeinoelämään ja sen erityispiirteisiin ja keskeisiin toimialoihin. Oppilaille halutaan antaa kokemuksia työnteosta ja saada heidät huomaamaan sekä kehittämään työelämässä tarvittavia tärkeitä taitoja, kuten kieli- ja vuorovaikutustaitoja. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 22.)

Vuoden 2014 opetussuunnitelman perusteissa yrittäjyyskasvatuksen tärkeyttä perustellaan muuttuneella työn luonteella, esimerkiksi teknologisen kehityksen ja talouden globalisoitumisen seurauksena (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 22). Oppilaiden tulee saada kokemuksia, jotka auttavat oivaltamaan työn ja yritteliäisyyden merkityksen, yrittäjyyden mahdollisuudet sekä oman vastuun yhteisön ja yhteiskunnan jäsenenä. Koulutyö tulee järjestää tavalla, jossa oppilaat voivat oppia yrittäjämäistä toimintatapaa ja oivaltaa koulussa ja vapaa-ajalla hankitun osaamisen merkityksen oman tulevan työuransa kannalta. Koulutyössä

tulee opettaa myös ryhmätoimintaa, projektityöskentelyä sekä verkostoitumista. Itsensä työllistämisen taidot ja yrittäjäyys sekä riskien arviointi ja hallittu ottaminen ovat keskeisiä teemoja ja niitä harjoitellaan käytännössä erilaisten projektitöiden kautta. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 22.)

Opetussuunnitelman perusteissa linjataan myös, että koulussa tulee päästä harjoittelemaan oma-aloitteisuutta ja itsenäistä työskentelyä mutta myös ryhmätyöskentelytaitoja. Järjestelmällinen ja pitkäjänteinen työskentely ja epäonnistumisten ja pettymysten kohtaamisen harjoittelu ovat keskeisiä teemoja (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, 22). Kyseiset taidot ja valmiudet liittyvät yleisesti ottaen työelämässä pärjäämiseen, mutta painopisteen voi nähdä olevan yrittäjäydessä. Peruskoulun halutaan siis kasvattavan tulevia, yrittäjämäisiä, kansalaisia, joilla on mahdollista työllistää itsensä tulevaisuuden muuttuvilla työmarkkinoilla. (Soini 2016, 24).

5 TUTKIMUSKYSYMYKSET SEKÄ TUTKIMUSMETODI

Tämän tutkimuksen tavoitteena on lähtökohtaisesti selvittää, millaisena yrittäjyyskasvatuksen ammattilaiset kokevat yrittäjyyskasvatuksen nykytilan ja kehityksen sekä pystytäänkö heidän mielestään yrittäjyyskasvatuksella vastaamaan yhteiskunnan koulutukselle luomiin tarpeisiin tänä päivänä ja tulevaisuudessa. Tutkimuksessa sivutaan myös käsityksiä uusliberaalista talousopista ja sen vaikutuksesta kasvatuksen kehittymiseen.

5.1 Tutkimuskysymykset

Edellä mainittuja tutkimusongelmia on lähdetty selvittämään seuraavilla tutkimuskysymyksillä:

Millaisia käsityksiä yrittäjyyskasvatuksen ammattilaisilla on yrittäjyyskasvatuksesta?

Millaisia käsityksiä yrittäjyyskasvatuksen ammattilaisilla on siitä, mitä taitoja työelämässä nykypäivänä ja tulevaisuudessa tarvitaan?

Millaisena yrittäjyyskasvatuksen ammattilaiset näkevät yrittäjyyskasvatuksen ja uusliberalismin roolit yhteiskunnallisessa kehityksessä?

5.2 Metodologia

Metodologisenä lähtökohtana tutkimuksessa toimii fenomenografia. Fenomenografialla tarkoitetaan laadullisen, eli kvalitatiivisen tutkimuksen suuntausta, jossa keskitytään käsitysten eroavaisuuksien tutkimiseen (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Fenomenografisen tutkimuksen avulla pyritään tutkimaan, luonnehtimaan ja ymmärtämään ihmisten erilaisia käsityksiä ilmiöstä ja näiden käsitysten suhteista. Tärkeää on huomata keskiössä olevan myös tutkittavien

henkilöiden käsitysten lisäksi heidän kokemuksensa ja ymmärryksensä kyseisestä ilmiöstä. (Niikko 2003 24-27). Fenomenografisesti ajateltuna, jokainen ihminen siis rakentaa omanlaisensa käsityksen tietystä, samasta ilmiöstä.

Fenomenografisen tutkimuksen lähtökohtana on näkemys suhteesta, joka vallitsee ilmiöiden ja ihmisen ajattelun välillä sekä ehdoista tiedon rakentumiselle. (Ahonen 1995, 116.) Fenomenografisessa tutkimusotteessa on keskeistä tutkittavan ilmiön kontekstin tunnistaminen, sillä juuri konteksti kiinnittää erilaiset ja erilaatuiset käsitykset kohdeilmiöön. Fenomenografista tutkimusotetta soveltavan tutkijan ei olisikaan hyvä kohdella haastatteluaineiston sisältöä irrallisina, yksilöllisinä käsityksinä konteksteistaan, vaan merkityksenä siinä kontekstina, missä asia on tullut ilmi. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Lähestymistavan perustajana voidaan pitää ruotsalaista INOM-ryhmää ja Ference Martonia, joka toimi tutkijana Göteborgin yliopistossa 1970-luvulla. (Häkkinen 1996, 6). Hänen mielenkiinnonkohteenaan olivat tiedonmuodostukseen liittyvät tekijät sekä yliopisto-opiskelijoiden käsitykset oppimisesta. Martonin mukaan on olemassa vain rajallinen määrä tapoja, joilla ihmiset käsittävät, kokevat ja ymmärtävät tiettyä ilmiötä. Näistä päätelmistä syntyi lopulta fenomenografia. Vaikka metodia käytettiin alun perin tutkimukseen erilaisista käsityksestä oppimisesta, niin ajan kuluessa sitä on käytetty monenlaisiin kasvatukseen ja koulutukseen liittyviin ilmiöihin. (Huusko & Paloniemi 2006, 163, Häkkinen 1996, 16.) Mielenkiintoista onkin, miksi fenomenografia on metodologiana runsaasti käytetty juuri kasvatustieteellisessä tutkimuksessa. Yksi selitys on mahdollisesti koulussa tai yliopistossa opettavien asioiden monitulkintaisuus. Kun siirrytään uuteen aiheeseen, oppilaat tai opiskelijat muodostavat käsityksen käsiteltävästä teemasta. Osa näistä käsityksistä on samanlaisia kuin esimerkiksi aiheita opettavalla opettajalla ja osa näistä taas eroaa tästä. Sen lisäksi opiskelijoiden käsitykset eroavat vielä toisistaan. (Martton 1981, 184–185.) Tämä luo paitsi hedelmällisen pohjan mielenkiintoiselle luentosali- tai luokkahuonekeskustelulle mutta myös oivan fenomenografisen tutkimuskohteen.

Metodia voidaan soveltaa myös muihin kuin puhtaasti kasvatukseen liittyviin ongelmanasetteluihin. Huomionarvoista valitulle metodille tähän tutkimukseen onkin, että fenomenografiaa on käyttänyt metodina esimerkiksi Kyrö tutkiessaan yrittäjyyttä artikkelissaan *Naisyrittäjien toisenlainen todellisuus* (2004). Kyrön valitsema metodi kielii siitä, että yrittäjyys ja yrittäjyyteen kasvattaminen ovat ilmiöitä, joista syntyy useita eri käsityksiä ja tutkittavaa näistä siis riittää.

Tehtäessä fenomenografista tutkimusta, on siitä erotettavissa kaksi eri tiedon tasoa. Ensimmäisen asteen tutkimusnäkökulma pyrkii hahmottamaan tutkittavien laadullisesti erilaiset tavat käsitellä ja ymmärtää tutkittavaa asiaa tai kohdetta. Toisen asteen näkökulma vie tarkastelua syvemmälle ja paljon psykologisemmaksi. Ilmiöt ovat kuitenkin luonteeltaan psyykkisiä, sellaisia kuin me ne koemme juuri sillä hetkellä. Näihin kokemuksiin vaikuttavat muun muassa sillä hetkellä koetut tunteet ja mielikuvat asiaan liittyen. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006, Niikko 2003, 24–27) Tällöin tutkijan tulee pyrkiä luomaan tulkintaa ihmisten käsityksistä ja niiden merkityssisällöistä kyseisessä kohdeilmiossa. Tutkijan tehtävä on tarkastella, millaiseksi ilmiön sisällön merkitys muodostuu erilaisten käsitysten valossa. Tutkittavaksi tulevat samalla myös tutkittavien erilaiset ajattelun muodot ja kokemuksellisuus. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

Fenomenografisessa tutkimusotteessa käytetään tiedonkeruumenetelmänä laadullista haastattelua luaineistoa (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006, Niikko 2003, 24–27). Tutkijan tulisi keskittyä haastattelurunkoa muodostaessaan muotoilemaan kysymyksistä mahdollisimman avoimia. Kysymysten tulee olla sellaisia, jotka tutkija näkee kuitenkin tutkimuksen kannalta merkityksellisiksi (Niikko 2003, 24–27). Tutkimusta tekevällä on tässä kohtaa tutkimusta muotoillessa kysymispatteristoa paljon vastuuta tutkimuksen lopputuloksen kannalta. Olisi tärkeää pystyä rajaamaan kysymykset sellaisiksi, että ne johdattavat vastaajaa vastaamaan mahdollisimman tarkkaan siihen mitä halutaan, mutta kysymys ei kuitenkaan saisi olla johdatteleva mihinkään suuntaan.

Fenomenografista tutkimusta tekevän tavoitteena on onnistua tuomaan esiin se konteksti, johon haastateltavan käsitykset liittyvät. Tämänkaltaisen ajattelun taustalla on näkemys siitä, että ihmisten kokemukset ovat aina yhteydessä siihen, missä tilanteessa ja asiayhteydessä ne tapahtuvat. Tästä syystä tutkija voi kesken tutkimuksen havahtua huomaamaan, että tutkittava ilmiö voidaan ymmärtää myös muilla tavoilla kuin itse on tehnyt. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Tämä elementti tekee fenomenografisesta tutkimuksesta hienon oppimisprosessin myös tutkijalle, kun huomaa että itse on luonut käsityksensä ilmiöstä eri tavalla kuin vastaaja ja näillä vastauksilla voidaan parhaassa tapauksessa saada laajennettua myös tutkijan omaa näkemystä ja maailmankuvaa.

5.3 Tutkimusaineisto

Aineistonkeruumenetelmänä tässä tutkimuksessa on käytetty teemahaastattelua. Teemahaastattelulla tarkoitetaan haastattelumuotoa, johon on luotu pohjaksi kysymyspatteristo, jota haastattelunkulku mukailee, mutta se eroaa täysin strukturoidusta lomakehaastattelusta siten, ettei tässä haastattelutyypissä ole vastausvaihtoehtoja, jolloin haastateltava saa kuvailla vastauksensa omin sanoin. Teemahaastattelussakaan ei kuitenkaan voi kysyä mitä tahansa, vaan tarkoitus on saada ja löytää merkityksellisiä vastauksia tutkimuksen tarkoituksen kannalta (Tuomi & Sarajärvi 2002, 77). Kysymykset haastattelussa ovatkin tässä tutkimuksessa ennalta määrättyt, mutta haastatteluissa niiden sanamuotoja on muokattu kontekstiin ja haastattelunkulkuun sopiviksi. Teemahaastattelussa onkin ominaista, että haastattelu kohdennetaan tiettyihin, valittuihin teemoihin, mutta haastattelun toteutus voi silti näiden teemojen puitteissa elää. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 47–48). Tässä tapauksessa näkökohta oli ennalta määrätty teema, jota haastattelunkulku mukaili. Juuri tästä yhtäläisestä teemasta, joka oli tässä tapauksessa pitkälti haastateltavien käsitykset yrittäjyyskasvatuksesta, johtuen tätä haastattelutekniikkaa voi luonnehtia teemahaastatteluksi.

Teemahaastattelussa haastattelu kohdennetaan tiettyihin teemoihin. Kaikkein oleellisinta teemahaastattelun etenemisessä on se, että haastattelussa ei keskitytä niinkään yksityiskohtaisiin kysymyksiin, vaan se etenee tiettyjen teemojen varassa. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48). Haastattelijan vastuulla on varmistaa, että kaikki etukäteen päätetyt teema-alueet käydään haastattelun aikana läpi, vaikka niiden laajuus ja järjestys vaihtelisikin. (Eskola & Suoranta 1998, 86). Tämän haastattelutekniikan etuna on se, että se vapauttaa haastattelun pääosin tutkijan subjektiivisesta näkökulmasta, tuo tutkittavien äänen kuuluviin, eikä luo tutkittavalle minkäänlaista ennako-oletusta siitä, miten hänen oletetaan vastaavan. Teemahaastattelu ottaa myös huomioon sen, että yksilöiden tulkinnat ja asioille antamansa merkitykset ovat keskeisiä ja että todellisuus ja asioiden merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 48.)

Koska tämän tutkimuksen tarkoituksena on tutkia yrittäjyyskasvatuksen ammattilaisten käsityksiä yrittäjyyskasvatuksesta ja sen vaikutuksista, on tämän tutkimuksen metodologiseksi näkökulmaksi valittu fenomenografia. Aineistonkeruussa ei olla keskitytty aineiston määrään, vaan tärkeää on aineiston laatu. Kyseessä siis on kvalitatiivinen, eli laadullinen tutkimus. (kts. esim. Eskola & Suoranta 1998; Syrjälä, Ahonen, Syrjäläinen & Saari 1995; Tuomi & Sarajärvi 2002) Kvalitatiivista fenomenografista aineistoanalyysia taas on luontevaa tehdä sellaisista

haastattelutilanteista, joissa tutkittavan tulkinnat ja asioille antamat merkitykset on pyritty tuomaan mahdollisimman tehokkaasti esiin. Tästä syystä teemahaastattelu valikoitui aineistonkeruumenetelmäksi. Se myös osoittautui onnistuneeksi valinnaksi.

Tämän tutkimuksen aineisto on kerätty lokakuun 2019 aikana. Haastateltavat on kartoitettu Oulun seudun yrittäjyyskasvatuksen ammattilaisten yhteisöstä ja tutkittavaksi valikoituivat henkilöitä, joilla on yrittäjyyskasvatukseen vahvasti pedagoginen näkökulma. Aihetta olisi ollut mahdollista tutkia myös vahvemmin yrittäjyyden näkökulmasta, tutkimalla esimerkiksi Oulun alueen yrittäjiä ja selvittää heidän kokemuksiaan saamastaan koulutuksesta ja sen antamista mahdollisuuksista yrittäjän ammatinharjoittamiseen. Tämä tutkimus olisi myös varmasti tuottoisa ja mielenkiintoinen, mutta fokus on tällä kertaa muualla. Tutkittavia on lähestytty sähköpostilla syyskuun 2019 aikana ja haastattelutapaamiset saatiin sovittua lokakuulle. Tutkittavia tässä tutkimuksessa on yhteensä kahdeksan. Yhdessä haastattelussa haastateltiin samanaikaisesti kahta tutkittavaa ja yksi haastattelu toteutettiin ryhmähaastatteluna kolmen tutkittavan kanssa. Useamman tutkittavan osallistuminen tutkimukseen samanaikaisesti muodosti tuottoisaa dialogia, joka osoittautui tutkimuksen kannalta edulliseksi. Haastattelut on toteutettu yhtä lukuun ottamatta haastateltavien työpaikoilla. Haastattelupaikkoja valitessa on otettu huomioon Häkkisen (1996, 13) vaatimus mahdollisimman luonnollisesta paikasta ja tilanteesta. Siksi haastatteluja ennen on käyty pieni tutustumiskeskustelu ennen nauhoituksen aloittamista. Ennen haastatteluja on hyvä suunnitella, miten aineisto aiotaan käsitellä, jotta voidaan valita oikea tallennustapa (Hirsjärvi & Hurme 2008, 75). Siksi tässä tutkimuksessa on käytetty nauhuria, josta äänitiedostot on helppo siirtää tietokoneelle analysointia varten.

Haastateltavista viisi oli miehiä ja kolme naisia. Haastateltavat ovat työskennelleet yrittäjyyskasvatuksen parissa, joko opettajina tai koordinoineet siihen liittyviä hankkeita ja projekteja. Kohderyhmät, joiden kanssa haastateltavat työskentelevät alkavat alakouluikäisistä ja yltävät korkeakouluopiskelijoihin. Näin laaja kirjo takasi kattavan läpileikkauksen hyvin eri työtehtävissä ja eri ikäisten ryhmien kanssa työskentelevien yrittäjyyskasvatuksen ammattilaisten käsityksistä ja näkökulmista. Työkokemusta haastateltavilla oli puolesta vuodesta noin 40 vuoteen. Haastattelut kestivät noin 20 minuutista 49 minuuttiin ja litteroitua aineistoa näistä kertyi 59 sivua. Haastattelurunko liitteenä.

Tulosten tulkitsemisessa kahdeksan tutkittavaa esitetään muodossa T1, T2, T3, T4, T5, T6, T7 sekä T8. Aineistonkeruu on toteutettu parihaastatteluna tutkittavien T4 ja T5 kanssa sekä ryhmähaastatteluna tutkittavien T6, T7 sekä T8 kanssa. Ryhmähaastattelussa on mahdollista saada

tutkittavilta enemmän tietoa, sillä osallistujilla on siinä mahdollisuus keskustella, tukea tai rohkaista toisten mielipiteitä tai täydentää niitä (Eskola & Suoranta 1998, 94). Tämä oli huomattavissa myös tätä tutkimusta tehdessä.

5.4 Aineiston analyysi

Kvalitatiivista analyysia aloitettaessa on tehtävä selväksi se, mitä tutkitaan ja mikä tätä tutkimusta varten on kiinnostavaa ja merkityksellistä. Haastavaa tässä vaiheessa on se, että laadullisessa aineistossa on aina poikkeuksetta monta lähestymiskulmaa, johon tarttua. On kuitenkin valittava jokin tarkkaan rajattu, suhteellisen kapea ilmiö, jota lähteä työstämään. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 94.)

Aineiston analyysissa on käytetty neliportaista fenomenografista analyysia, jonka Niikko on hyvin kuvannut (2003). Ennen *ensimmäistä analyysivaihetta* tutkimusaineisto on litteroitu. Ensimmäisessä vaiheessa litteroitu aineisto käydään huolellisesti läpi. Tässä vaiheessa tutkijan päätehtävä on hahmottaa tutkittavien kokonaiskäsitys tutkimusaiheesta sekä löytää tekstistä tutkimuskysymysten kannalta oleellisia mielipiteitä ja ilmauksia. (Niikko 2003, 33.) Tässä tutkimuksessa on pyritty käyttämään aineistosta nousseita ilmauksia, jotka näyttäytyvät kokonaisina lauseina tai järkevinä kokonaisuuksina, eikä keskitytty yksittäisiin sanoihin, jotta lukijan on mielekkäämpää tulkita tuloksia.

Toisessa vaiheessa pyritään lajittelemaan aineistosta nousseet ilmaisut mielekkäisiin ryhmiin tai teemoihin. Teemat löytyvät vertailemalla esiin nousseiden ilmausten samankaltaisuuksia sekä eroavaisuuksia. Tärkeää tässä vaiheessa laadullista analyysia onkin selvittää, hakeeko aineistosta samankaltaisuuksia vai eroavaisuuksia (Tuomi & Sarajärvi 2002, 95). Tässä tutkimuksessa mielekkäin lähestymistapa on hakea molempia. Tärkeää on luoda myös sellaisia ryhmiä, joihin päätyy ainoastaan yksittäisiä vastauksia, jotta myös marginaaliin jääneet, mutta kuitenkin tutkijan näkökulmasta merkitykselliset ilmaukset, saadaan esille (Niikko 2003, 34). Yksittäiset ilmaukset luovat tekstin sisäisiä vastakkainasettelua ja luovat dialogia, joka saattaa olla ensisijaisen tärkeää tutkimustulokselle. Tässä tutkimuksessa muodostettujen ryhmien koot vaihtelivat; toisiin merkitysryhmiin sisältyi runsaasti vastauksia ja toisiin huomattavasti vähemmän.

Analyysin *kolmannessa vaiheessa* jaotelluista merkitysryhmistä muodostetaan merkityskategorioita. Laadullisen tutkimuksen tarkoitus on tehdä aineistosta löytyneet merkitykset *ymmärrettäviksi* (Syrjälä et al 1995, 126). Kategorioiden luonti onkin mielekäs tapa tuoda esiin, missä suhteissa tutkittavien käsitykset tutkittavasta ilmiöstä vaihtelevat. Kategorioilla tulee olla selkeät rajat, jotta ne eivät mene analyysissä limittäin, jolloin myös tutkimuksen toteuttaminen ja tulosten tulkitseminen hankaloituu. (Niikko 2003, 36.) Tämä vaihe vei tätä aineistoa analysoitaessa pisimmän aikaa, sillä tutkimuskysymysten tehokkaan selvittämisen ja vastausten mielekkään esittämisen asettamien puitteiden vuoksi tuli kysymyspatteristo muotoilla sellaiseen muotoon, jossa toiseen kysymykseen haettu vastaus saattoi esiintyä vasta jäljempänä eri kysymyksen vastauksessa. Fenomenografisen analyysin tätä vaihetta toteutettaessa onkin hyvä muistaa, että kategorioiden rakentamista ja muovautumista tapahtuu koko analyysiprosessin ajan (Niikko 2003, 36). Onkin siis mahdollista, että vaikka ensimmäisiä litteroituja aineistoja läpikäydessä onnistuu muodostamaan mielekkäät ryhmät ja nimeämään ne, jäljempänä ryhmien nimitykset ja sisällöt muuttuvat vastaamaan paremmin kokonaisuutta.

Analyysin *neljännessä* ja viimeisessä vaiheessa yhdistetään muodostuneista kategorioista ylemmän tason kategorioita, kuvauskategorioita. Kuvauskategorioihin päätyy kategorioita, jotka sijoittuvat keskenään samaan teorettiseen viitekehykseen. Kuvauskategoriat voidaan asettaa tutkimuksen kannalta hierarkkiseen järjestykseen, jossa ylemmän tason kuvauskategoria selittää alemman tason kuvauskategorioita. (Niikko 2003, 37.) Tässä tutkimuksessa kuvauskategoriat on kuitenkin järjestetty horisontaalisesti, jolloin ne ovat keskenään samanarvoisia. Tässä tapauksessa kuvauskategoriat on mahdollista rajata selittämään eri asioita, eivätkä ne ole riippuvaisia toisistaan. Kuvauskategorioiden alle muodostetaan ylätason kategorioita, jotka taas jakaantuvat alatason kategorioiksi. Alatason kategoriat pitävät sisällään ryhmiteltyjä ilmauksia tutkimusaineistosta. Tämän tutkimuksen aineistosta on rakennettu kolme eri kuvauskategoriaa, jotka on muotoiltu visuaalisesti mielekkäämmiin tarkasteltaviksi taulukoiksi. (kts esim. taulukko 1)

6 TULOKSET

Tässä luvussa esitellään tutkimuksen tulokset. Luku on jaettu alalukuihin, joista ensimmäinen, 6.1, käsittelee yrittäjyyskasvatusta, sen tehtäviä ja luomia valmiuksia opetuksessa. Luvussa eritellään myös haastateltujen kokemuksia yrittäjyyskasvatuksesta ja näkemyksiä siitä, mihin suuntaan se on tulevaisuudessa menossa. Tämä luku pyrkii vastaamaan tutkimuksen ensimmäiseen tutkimuskysymykseen. Luvussa 6.2 eritellään yrittäjyyskasvattajien näkemyksiä nykyai- kana ja tulevaisuudessa vaadittavista työelämätaidoista. Tässä osiossa pyritään tuomaan esiin lukujen 6.1 ja 6.2 tuloksista mahdollinen korrelaatio yrittäjyyskasvatuksen luomien valmiuk- sien sekä nykyajan ja tulevaisuuden työelämätaitojen välillä. Luku pyrkii vastaamaan toiseen tutkimuskysymykseen. Luku 6.3 käsittelee yhteiskunnallista kehitystä siitä näkökulmasta, kuinka uusliberaalit aatteet, yrittäjyys sekä yrittäjyyskasvatus ovat suomalaisen yhteiskuntaan yrittäjyyskasvattajien näkemyksen mukaan vaikuttaneet. Tämä luku pyrkii vastaamaan kol- manteen tutkimuskysymykseen.

6.1 Yrittäjyyskasvatus

Tutkimuksen ensimmäinen kuvauskategoria käsittelee käsityksiä yrittäjyyskasvatuksesta. Ku- vauskategoria on jaettu kolmeen ylätasoon kategoriaan, jotka ovat *Yrittäjyyskasvatuksen tehtä- vät*, *Ensikosketus yrittäjyyskasvatukseen* sekä *Yrittäjyyskasvatuksen kehittyminen*. *Yrittäjyys- kasvatuksen tehtävät* on jaettu viiteen alatasoon kategoriaan ja *Ensikosketus yrittäjyyskasvatuk- seen* sekä *Yrittäjyyskasvatuksen kehittyminen* kahteen alatasoon kategoriaan. Kaikki kategoriat löytyvät seuraavasta hierarkkisesti muotoillusta taulukosta.

Taulukko 1. Yrittäjyyskasvatus.

Kuvauskategoria	Ylätaso	Alataso
Yrittäjyyskasvatus	Yrittäjyyskasvatuksen tehtävät	Sisäinen yrittäjyys
		Ulkoinen yrittäjyys
		Vahvuuksien ja osaamisen tunnistaminen
		Työelämäyhteys
		Poikkitieteisyys
	Ensikosketus yrittäjyyskasvatukseen	Ajankohta
		Kiinnostuksen herääminen
	Yrittäjyyskasvatuksen kehittyminen	Nimitys
		Tulevaisuus

6.1.1 Yrittäjyyskasvatuksen tehtävät

Yrittäjyyskasvatuksen ensimmäinen ylätason kategoria käsittelee Yrittäjyyskasvatuksen tehtäviä. Yrittäjyyskasvatuksen ammattilaiset erittelivät, että yrittäjyyskasvatuksen tehtävinä on kasvattaa *sisäiseen yrittäjyyteen, ulkoiseen yrittäjyyteen, vahvuuksien ja osaamisen tunnistamiseen* sekä painottivat vastauksissaan yrittäjyyskasvatuksen vahvaa *työelämäyhteyttä* sekä sen *poikkitieteisyyttä*.

Sisäinen yrittäjyys

Neljä kahdeksasta vastaajasta nosti esiin yrittäjyyskasvatuksen roolin sisäisen yrittäjyyden edistäjänä. Kuten aiemmin on todettu, sisäinen yrittäjyys tarkoittaa ensi sijassa yksilön tai ryhmän toimintatapaa, jossa esimerkiksi Opetushallituksen (2009) mukaan yhdistyvät joustavuus, aloitetyky, luovuus, riskinottoikyky, omatoimisuus ja toisaalta yhteistyökyky sekä vahva suoritusmotivaatio.

”Että yrittäjyyttäkään en välttämättä ajattele nimenomaan yksin yrittäjyyden opettamisena, että miten perustetaan yritys tai että miten sitä yritystä viedään eteenpäin, vaan niitä taitoja, että mitä se tuo se yrittäjyys sitten mukansa.” T4

”Kyllä, ja täällä koulumaailmassa se yrittäjyyskasvatus mielletään enemmänkin sellasena just semmosena. ”Yrittäjämäinen toimintatapa” ja tällainen, että ei välttämättä painotus siinä, että kaikista tehtäis sitä yrittäjää.” T5

”se on nimenomaan se sisäinen yrittäjyys, joka meillä minun mielestä painottuu. - - ja minä ajattelen, että se on se mitä on enemmän lähdettykin hakemaan tässä uudessa opsissa, kuin sitä ulkoista yrittäjyyttä, mutta sitäkään ei ehkä kuitenkaan ole unohdettu kokonaan.” T4

”Kun sitä miettii sitä 2000-luvun ja vielä 2010-luvunkin opettajuutta, niin sehän tarkoittaa, kun puhutaan yrittäjyyskasvatuksesta, niin siinä puhutaan siitä, että ruvetaan opettaa liiketaloussuunnitelman tekemistä, sitten taseen ja tuloslaskelman opettamista ja sitten niinku unohetaan, että se yrittäjyys on jotain ihan muuta. Ja ennenkaikkea että se yrittäjyyskasvatus on ihan muuta.” T3

”yrittäjyyskasvatuksen päämäärä ei oo se, että siitä lapsesta tulee myöhemmin yrittäjä, vaan että se on aktiivinen toimija yhteiskunnassa” T6

Vastauksista on tulkittavissa, että opettaminen ja kasvattaminen sisäiseen yrittäjyyteen nähdään tärkeämpänä kuin opettaminen ulkoiseen yrittäjyyteen. Opettajat ovat korostaneet sisäisen yrittäjyyden merkitystä myös aiemmissa tutkimuksissa (kts. Ruskovaara 2007) Yhdestä vastauksesta nousee myös esiin, että yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet sisäiseen yrittäjyyteen kasvattamisesta näkyvät työntekijöiden valmiuksissa ja näyttäytyvät positiivisesti työnantajalle. Voidaan myös sanoa, että johtaminen on silloin onnistunutta, kun se saa aikaan koko työyhteisölle voimakkaan sisäisen yrittäjyyden asenteen (Joronen 1996, 51).

”Ja kyllä itse olen todennut, että mun työurani aikana, että mitä kouluttautunempaa henkilöstöä sinulla on, niin sun on helpompi toimia yrittäjänä, esimiehenä, koska ihmisillä on se sisäinen yrittäjyys niin vahva, että he ovat oma-aloitteisia ja pystyvät toimimaan itsenäisesti ja he myös pystyvät toimimaan tulosvastuullisesti.” T3

Ulkoinen yrittäjyys

Kuten aiemmin tässä tutkimuksessa on mainittu, ulkoisella yrittäjyydellä tarkoitetaan yrittäjyyden substanssiosaamista. Ulkoisen yrittäjyyden osaajalla on valmiudet perustaa ja pyörittää yritystä. Yrittäjyyden harjoittelu turvallisessa ympäristössä koulussa nähtiin positiiviseksi asiaksi, joka edistää yrityksen toiminnan tuntemista, vaikkei koskaan yrittäjänä toimisikaan.

”Ja sitte myöskin, jos ajatellaan niitä, että vaikka ite yrittäjyyttä ja siitä että tutustutaan vaikka siihen yrittäjyyteenkin, niin en mie nää sitäkään huonona asiana vaikka tavallisellekin. Vaikka sie olisit vaikka koko loppuelämän jollakin palkollisena, tavallisena rivityöntekijänä, niin totta kai sie ehkä ymmärrät sitä yrittäjää paremmin ja ymmärrät sitä yrityksen toimintaa ja kokonaisuutta paremmin, että ehkä sää oot parempi työntekijä sitten jos sulla on ymmärrystä myöskin siitä yrittäjyydestä” T4

Opetusministeriö vaatii koulujärjestelmän antavan valmiuksia sekä sisäiseen että ulkoiseen yrittäjyyteen. Ministeriö linjaa, että siirryttäessä perusopetuksessa alemmilta vuosiluokilta ylemmille ja edelleen perusopetuksesta toiselle asteelle, opetuksen painopiste siirtyy luokka-aste kerrallaan sisäisen yrittäjyyden painottamisesta ulkoisen yrittäjyyden painottamiseen (Opetusministeriö 2004, 18; Opetusministeriö 2009, esipuhe). Tämä näkyy myös seuraavasta vastauksesta.

”me ollaan otettu siitä sitten palasia sitte sinne yhdeksännelle luokalle siitä ulkoisesta yrittäjyydestä, että sitten vähän niinku turvallisessa ympäristössä sitä harjotellaan.” T5

Vahvuuksien ja osaamisen tunnistaminen

Yrittäjyyskasvatuksen ammattilaiset näkevät yrittäjyyskasvatuksen tehtävänä opettaa sellaisia taitoja, joilla oppilaat ja opiskelijat pystyvät refleктоimaan omaa tekemistään ja löytämään omasta toiminnastaan ja kyvyistään vahvuuksia ja toisaalta taas kehittymishaasteita. Kannustetaan siis vahvuuksien ja oman osaamisen tunnistamiseen, mutta myös tunnustamiseen, jota käsitellään vielä jäljempänä työelämätaitoja käsittelevässä luvussa.

”yrittäjyyskasvatuksessa pyritään ottamaan oppi jokaisesta oppijasta, elikkä hakemaan niitä vahvuuksia niistä kehittymishaasteista ja suunnata sitä yksilön tulevaisuutta juuri menestymisen näkökulmasta” T2

”yks semmonen tärkein, mistä ei oo hirveesti vielä puhuttu – oman osaamisen tunnistaminen” T3

Koulutuksen tavoitteena on oppilaan ja opiskelijan inhimillisen pääoman kasvattaminen. Inhimillinen pääoma, jota koulutuksella tavoitellaan, voidaan määritellä tiedoiksi ja taidoiksi ja kokemuksi, jotka tekevät ihmisistä taloudellisesti tuottavia. Inhimillisen pääoman rakentumiseen liittyy myös ”työminän”, eli työidentiteetin rakentuminen. (Aaltio 2007, 66–69.) Siihen kuuluu itsensä ja omien vahvuuksiensa tunteminen.

”mikä yrittäjyyskasvatuksessa on taustalla, niin se omien vahvuuksien tunnistaminen ja se oman paikan löytäminen, niin se on varmasti semmonen tärkein yksittäinen asia” T7

”että nuori ja lapsi ja aikuinenkin, että oppii löytämään niitä juttuja, missä voi olla hyvä ja mitä vois käyttää hyödyksi” T6

”siihen ainaki ite haluais semmosta niinku luoda nuorille ja lapsille, että ne niinku oikeesti löytäis niitä vahvuuksia ja uskaltais rohkeesti näyttää, että mitä mä osaan.” T8

”No varmaan sellasia niinku itsensä tuntemista, omien vahvuuksien löytämistä. - - semmosta niinkun itsensä hyväksymistä ja kyllä me nähään varmaan aika vahvana varmaan molemmat, että semmonen terveellä tavalla itsetunnon kehittymisen tapahtuu” T4

Työelämäyhteys

Haastatteluissa nousi vahvasti esiin koulun rooli yhtenä merkittävänä instituutiona osana yhteiskuntaa. Koulun tehtäväksi nähtiin kasvattaa tulevaisuuden yhteiskuntaan aktiivisia kansalaisia ja tuottaa työelämälle toimeliaita työntekijöitä. Työelämäyhteyden korostaminen opetuksessa ja koulutuksessa nähtiin tärkeäksi.

”koulun tehtävänä on kasvattaa nimenomaan yhteiskunnan jäseniä, että jokaisen osallisuus päätöksentekoon ja kaikkeen tekemiseen” T8

”ei riitä että me kasvatamme ammatillisia vain tiedollisesti, vaan meillä täytyi olla näkemys, että mihinkä tehtäviin me kannustamme opinnoissa ja mikä on niinkun suomalaisen yhteiskunnan kannalta tärkeä” T2

”se on mun mielestä tärkeä, joka on valitettavasti meidän perusopetuksessa unohdettu ja myöskin myös ammatillisessa opetuksessa, elikkä tietoa tarjotaan mutta sitten se, että miten yksilö hyödyntää sitä tietopohjaa ja sitä koulutusta, niin se jätettiin huonommalle puolelle tässä kokonaisuudessa.” T2

Pedagogisilla keinoilla, joita yrittäjyyskasvatus tarjoaa ja mahdollistaa, nähtiin iso merkitys koulutusta järjestettäessä. Oman urapolun suunnittelu jo koulun perusasteella ja työelämässä vaadittavien taitojen harjoittelu konkreettisissa tilanteissa korostuu seuraavissa vastauksissa. Vastauksissa tuli ilmi, että yrittäjyyskasvatusorientoituneella opetuksella voidaan saada tehokkaita tuloksia aikaan jatko-opintoja ja työelämää silmällä pitäen.

”Ehkä ne on näistä työelämätaidoista ja tällasista sitten lähteny, että on katottu, että niitä ois hyvä harjoitella jo aikaisemmin kuin sit myöhemmässä vaiheessa.” T5

”Minä ajattelisin nimenomaan painotusta sitä kautta, että kun uus opsi painottaa valtavasti sitä ei niinkään sitä tietoa, vaan sitä tekemistä ja sen tekemisen harjoittelua. Ja sitä kun tulevaisuuden työelämästä ei voi tietää, että mitä se on, niin ei enää opeteta sitä tietoa, vaan opetetaan sitä taitoa ja tämä on loistava väline opettaa sitä taitoa. Ja siinä tulee sitten myös sitä, tosiaan ne työelämä- ja yrittäjyystaidot.” T4

”urapolkua, semmosta vähän mietitään, että mitä mää haluaisin, minkälaisia asioita siihen liittyy, mitä mää haluaisin tulevaisuudessa.” T5

”Ja kyllähän meillä tämmösiä työelämätaitoja tulee siinäkin, että me käydään sitten töissä, että meillä on tiettyjä yhteistyökumppaneita” T4

Aiemminkin on todettu (Pihkala 2007), että yrittäjyyskasvatus on koettu opiskelijoiden taholta erittäin positiiviseksi ja sen on koettu antavan lisätietoa etenkin yrittäjien ja yritysten yhteiskunnallisesta merkittävyydestä. Yrittäjyyskasvatuksella ei olla tosin todettu olevan merkittävää vaikutusta opiskelijoiden yrittäjyysinnostukseen. (Pihkala 2007, 166–168.) Tulokset ovat samansuuntaisia kuin tässä tutkimuksessa. Tärkeimmäksi anniksi mainitaankin positiivinen kuva työelämästä ja yrittäjyydestä sekä valmiudet jatko-opintoihin ja työelämään.

”tärkein tehtävä ja anti on se, että luodaan semmonen positiivinen mielikuva työelämästä ja täällä innostetaan myös siihen, että töissä on kivaa” T7

”muutaman kotoakin on tullu, niin on positiivinen on ollu kotoa, että lapsen tämmösessä niinku tulevaisuudenhaaveissa ja tekemisessä näkyy tää tausta siellä ja siinä että kuinka uskaltaa lähteä hoitamaan vaikka asioita ja tekemään asioita ja hakemaan niitä työpaikkoja” T4

”kyllä mää mietin, että kun me ollaan tässä nyt monta vuotta tehty töitä ja katottu näitä oppilaita kun nää lähtee, niin kyllä mää väittäisin, että tuota niillä oppilailla on paljon niitä sellasia taitoja ja edellytyksiä ja valmiuksia sitten tonne jatkoon ajatellen.” T5

Työelämäyhteys opetuksessa nähtiin vastauksissa myös ennen kaikkea motivoivana pedagogisena välineenä. Opeteltavien taitojen yhdisteleminen konkreettisiin toimiin työelämässä nähtiin innostavana tekijänä, jolla voidaan saada hyviä tuloksia aikaan myös niiden oppilaiden kohdalla, joilla ei kovin vahvaa orientaatiota koulutyöskentelyyn muuten olisi.

”Ja tuota, saapi vähän ”kehnommankin” nyt sitaateissa, oppilaan innostumaan, kun ottaa semmoisen yrittäjämäisen lähestymistavan sitten.” T1

”En mää ainakaan oo ite päivääkään opiskellu äidinkieltä, tai aikanaan opiskellu äidinkieltä vaan niiden numeroiden takia. Nytten, jos mää olisin tällä hetkellä peruskoulussa ja olis yrittäjyyskasvatus, niin nytten mää voisin ehkä ymmärtää sen kontekstin, että mihin se liittyy se äidinkieli, että mää osaan tuottaa tekstiä omassa arjessa ja sitten myös siellä työelämässä.” T6

”että löytyy se motivaatio sitten niiden tavoitteiden kautta, että sää tarvit näitä oikeassa elämässä.” T6

Poikkitieteisyys

Yrittäjyyskasvatuksen vahvuudeksi koulutyöskentelyssä nähtiin poikkitieteisyys. Suuri trendi nykytyöelämässä on laaja-alaisuuden lisääntyminen; on hallittava työn useita osa-alueita ja substansseja sekä osattava soveltaa tietoa (Kulovesi 2002, 30). Yrittäjyyskasvatus palvelee tätä päämäärää, sillä sisältöjä voidaan toteuttaa oppiaineesta riippumatta. Kuten myöhemmin tässä tutkimuksessa nousee esille, jää opettajien vastuulle se, toteutuvatko toivottavat yrittäjyyskasvatuksen teemat oppiaineiden opetuksessa.

”Ja sitten toi yrittäjyyskasvatus, niin olipa oppiaine mikä tahansa, niin yrittäjyyskasvatusta voi toteuttaa oppiaineesta riippumatta.” T1

”Musta jotenki tuntuu, että ne on enemmän aikasemmin just niinku lokeroitu tiettyihin oppiaineisiin jotenkin niinku nää kouluasiat sillä lailla, että tää on semmonen niinku yhteenkokoava teema tää yrittäjyyskasvatus - - siinä yhdistyy ne eri oppiaineet ja tavallaan ne oppiainerajat hälvenee” T8

”ne asiat, mitä yrittäjyyskasvatuksessa on, niin ne toimii jokaisessa, kun on ollu puhetta siitä, että onko tietyn oppiaineen sisältöjä, niin nehän on semmosia sisältöjä, mitkä on niinku ihan yleisiä, toimii kaikessa tekemisessä” T7

6.1.2 Ensikosketus yrittäjyyskasvatukseen

Toisena yläkategoriana käsitellään haastateltujen yrittäjyyskasvatuksen ammattilaisten polkua yrittäjyyskasvatukseen pariin. Tässä luvussa halutaan tuoda esille se, missä vaiheessa yrittäjyyskasvatuksen kehitystä tutkittavat ovat päätyneet sitä osaltaan edistämään, ja mistä syistä. Yläkategoria on jaettu kahteen alakategoriaan, jotka ovat *Ajankohta* sekä *Kiinnostuksen herääminen*

Ajankohta

Yrittäjyyskasvatus on verrattain uusi ja osittain kiistelty näkökulma kasvatukseen ja koulutukseen. Keskustelu yrittäjyyskasvatuksesta on tullut koulutuksen kentälle ensikerran 1990-luvun alkupuolella (kts. esim. Ikonen 2007, 46), jolta ajalta ensimmäiset kokemukset myös tässä haastattelussa ilmenevät. Keskustelu on kuitenkin keskittynyt pääosin 2000-luvulle vuosikymmenen vaihteeseen ja 2010-luvulle, jonka aikana suurin osa tämän tutkimuksen yrittäjyyskasvat-
tajista on aiheen pariin päätenyt tai siitä ensikerran kuullut.

*”olen ollut vuodesta 1975 alkaen opetusmaailmassa tavalla tai toisella mukana -
- yrittäjyyskasvatusta, on se nyt varmasti ollut läpileikkaavana teemana mun am-
mattiurallani” T2*

*”Me aloitettiin Oulun ammatillisessa opettajakorkeakoulussa maan ensimmäi-
senä kouluttajana tämmönen yrittäjyyskasvatuksen opintojakso.” T2*

*”-96 kirjoitin jo ensimmäisen projektisuunnitelman, jossa oli yrittäjyyskasvatus
mukana. - - niin 20 vuotta yrittäjyyskasvatuksen parissa, vähän enemmänkin.” T1*

*”siltoin kun minä olen tullu 2006 syksyllä taloon, niin siltoin oli ensimmäinen
yrittäjyysluokka valittu tänne ja sieltä sitä kautta tuli tutuksi” T4*

”Olisko ollu joku 2007–2008” T5

”2012 ollu itseasiassa. Mää oon 13 vuonna tullu tänne töihin.” T6

”yrittäjyyskasvatus lähti silloin 2010–11 kun rupesin miettimään sitä dippatyötä”

T3

Kiinnostuksen herääminen

Syitä yrittäjyyskasvatuksen parissa työskentelyn aloittamiseen selitettiin itsestä lähtevillä motiiveilla, omalla taustalla ja myös puhtaasti sattumalla. Kaikissa tapauksissa intohimoa yrittäjyyteen tai yrittäjyyskasvatukseen ei ole ennestään ollut ja aiheisiin on tutustuttu ja niistä innostuttu niiden parissa työskennellessä.

”Voisi sanoa näin, että jollakin tavalla pioneerina olen toiminut - - minun on pitänyt se oma menestyminen rakentaa itse ja nähdä, miten menen eteenpäin ja mitä on tulevaisuus ja mitä se multa edellyttää. Että juurikin sanoisin, että tämmöistä uusliberalistista ajattelutapaa se on myötäillyt.” T2

”Mää oon aina ollu kiinnostunu niinku yhteiskunnallisista asioista ja sillon, ei nyt pelkästään, että 12 näkkiin uutiseen Yrityskylästä, että ooo, mahtavaa, vaan ite yhistin sen niinku siihen kontekstiin, että mitä tää niinku voi mahdollistaa” T6

”yks mun opiskelukaveri laitto viestiä, että oisitko kiinnostunu tekemään gradun mun kanssa yrittäjyyskasvatuksesta ja sitten siinä vaiheessa tutustuin aiheeseen” T8

Vastauksista on nähtävissä, että ennen yrittäjyyskasvatuksen parissa työskentelyä, asenteet yrittäjyyttä ja yrittäjyyskasvatusta kohtaan eivät välttämättä ole olleet positiivisia. Tämä selittynee varmasti osin tietämättömyydellä aiheesta. Saman suuntaisia tuloksia on saanut muun muassa Ruskovaara (2007, 135–142), jonka tutkimuksessa yrittäjyyskasvatuskoulutuksiin osallistuneiden opettajien asenteet yrittäjyyttä ja siihen kasvattamista kohtaan olivat positiivisemmat kuin niillä, jotka eivät olleet niin tuttuja aiheen kanssa.

”No kyllä se aina kovasti kiinnosti ja kuulosti mukavalta, kun kuuli kun Henkilö X esimerkiksi puhu siitä ja mitä he teki - - pakon edessä sitten X ilmoitti, että hän lähtee ja mulle sanottiin, että maanantaina alkais kurssi, että tuossa olis materiaalit, että sitä kautta sitten.”T5

”sellasta kytevää kiinnostusta oli, mutta se oli niin semmonen muodoton möykky tavallaan, että ei oikein tienny, että mistä kohtaa siitä ois saanu kiinni ja tiesi että

siellä ei ole mitään semmosta niinkun kirjaa, jonka mukaan opiskella, että materiaali luodaan itse ja muuta, niin ehkä se esti sitä kipinää sitten syttymästä ennenku sitten tuli se tilanne, että sanottiin, että tässä ois nytten sulle mahdollisuus.” T5

”Mulle tää on tullu sillain, en missään nimessä sinänsä sillain vastustanu, mutta nimenomaan tämä ongelma, että se tuntu semmoselta valtaisalta möykyltä, ja kun tiesi mitä ne tekee sieltä, että ajatteli että minun resurssit ja minun osaaminen ja taidot ei riitä siihen sen opettamiseen ja sen hallinnoimiseen ja sen hallitsemiseen. - - mulle annettiin sit vaihtoehto jonakin vuonna kun jaettiin tunti- ja oppituntitunteja, että otatko uskontoa vai yrittäjyyskasvatusta - - minä en halua sitä uskontoa missään nimessä, niin otan mieluummin sen yrittäjyyskasvatuksen” T4

Vastaajissa oli myös henkilöitä, jotka olivat kasvaneet yrittäjäperheessä tai toimineet itse aiemmin yrittäjinä. Yrittäjätaustaisuutta ei kuitenkaan välttämättä nähty kimmokkeena yrittäjyyskasvatuksen parissa työskentelyn aloittamiseen.

”Sitten meillä on ollu perheyrittäjä, puutavaraliike - - Mutta en usko, että se toiminta niinku tähän opepuoleen. Ennemminkin oon huomannu, että siellä on hyviä asioita, joita voi ottaa käytäntöön.” T1

”No kyllä se on semmonen luontainen prosessi tietenkun siitä mun yrittäjäperheestä, 90-luvulla olin itse yrittäjänä. Edelleenkin on yritystoimintaa ja teen jonku verran itse itsenäisenä yrittäjänä.” T3

”Kyllähän se niinku se tosiasia, kun itse on käyny sen kovan yrittäjän polun sillon 90-luvun lama-Suomessa ja selvisin siitä vielä hengissä” T3

6.1.3 Yrittäjyyskasvatuksen kehittyminen

Viimeinen tämän kuvauskategorian yläkategoria käsittelee yrittäjyyskasvatus-termin kehittymistä. Kysyttäessä, onko yrittäjyyskasvatus jäänyt kasvatustyöhön pysyäkseen, saatiin melko

yksimielinen vastaus kaikilta tutkittavilta: on jäänyt. Vastauksista kuitenkin ilmenee, että se on muuttanut muotoaan ja tulee varmasti tulevaisuudessa myös muuttumaan. Vastaajien mukaan yrittäjyyskasvatusta on aina ollut olemassa kasvatuksessa ja koulutuksessa, vaikka kyseistä termiä ei olekaan ollut käytössä. Yläkategoria on jaettu kahteen alakategoriaan *Nimitys* sekä *Tulevaisuus*.

Nimitys

Yrittäjyyskasvatus ilmiönä on saapunut tieteelliseen kasvatukselliseen keskusteluun vasta 1990-luvulla, vaikka sen teemoja on ollut nähtävissä koulutuksessa jo väljästi katsoen satoja vuosia (Ikonen 2007, 46). Vastauksista ilmenee, että yrittäjyyskasvatuksen ammattilaiset kokevat, että vaikka yrittäjyyskasvatus on ollut aiemmin osa ja tulee pysymään osana kasvatusta ja koulutusta, sen nimi saattaa edelleen tulevaisuudessa muuttua.

”Yrittäjyyskasvatus on ollut iät ja ajat suomalaisessa koulujärjestelmässä sisällönä, nimi on vaan vaihdellu, näkökulma on vähän erilainen.” T1

”En muista opiskeluajalta, että meille olis puhuttu yrittäjyyskasvatuksesta yhtään mitään, mutta ekonomiasta kylläkin ja valinnaisaineena ekonomiasta, mutta ei yrittäjyydestä sinänsä semmosenaan” T4

”Ja jos ajatellaan tuota tulevaisuutta, niin oppiainetta nimeltä yrittäjyyskasvatus tuskin meillä tulee.” T1

”No kyllä se yrittäjyyskasvatus, se nyt on aivan sama mitä nimeä siitä käytetään, mutta kunhan pyritään kasvattamaan yksilö, joka menestyy tulevaisuudessa, ottaa vastuun itsestään, näkee tulevaisuudessa mahdollisuuksia.” T2

”ei välttämättä sillä termillä tuu olemaan, mutta varmasti ne opit sieltä tulee myös tulevaisuudessa pysymään.” T7

”toi yrittäjyyskasvatus, nii se voi olla että se termi voi kyllä muuttua jossakin vaiheessa vielä” T6

”No yrittäjyyskasvatus on tullu pysyvästi varmasti niinku sinne kasvatusalalle. En tiedä, onko se sillä samalla nimellä tulevaisuudessa” T8

Tulevaisuus

Yrittäjyyskasvatuksella on yhä suuremmissa määrin asemansa tulevaisuuden maailmassa, jossa muutokset ja innovaatio ovat niin yrittäjien kuin myös muiden yhteiskunnallista toimijoiden arkipäivää (Kyrö, Lehtonen & Ristimäki 2007, 15–16). Haastatteluista ilmenee samansuuntaisia näkemyksiä. Yrittäjyyskasvatuksen ammattilaiset toivoisivat yrittäjyyskasvatuksen laajenevan ja pyrkivän painottamaan yrittäjämäistä toimintatapaa oppiaineesta riippumatta.

”Kasvatustyöhön se on tullu pysyväksi” T3

”Tuota, on varmasti tullut. Ja ehkä mennään vielä enemmän. Ja kun niitä taitoja painotetaan, niin ne yrittäjämäiset toimintatavat siellä varmasti painottuu entistä enemmän.” T4

”Koulutuksen muodot tulee varmaankin moninaistumaan” T1

”se voi olla semmonen, mikä on niinku varmaan myös osa sitä piilo-opetussuunnitelmaa ja se on niinku tapa tehdä, enemmänkin. Ja toivosinkin, että se menis enemmän siihen suuntaan, että kaikki opettajat ja muutkin ottais niinku semmosta asennetta siihen opettamiseen.” T8

6.2 Tulevaisuuden työelämätaidot

Toinen tämän tutkimuksen kolmesta kuvauskategoriasta käsittelee tulevaisuuden työelämätaitoja. Tutkittavilta tiedusteltiin heidän näkemyksiään siitä, mitkä taidot korostuvat nykypäivän ja tulevaisuuden työelämässä. Vastauksista ilmeni hyvin paljon samoja taitoja ja valmiuksia, joista yrittäjyyskasvattajat puhuivat jo aiemmassa kuvauskategoriassa yrittäjyyskasvatuksen tehtäviä käsiteltäessä. Tämä kuvauskategoria on jaettu kolmeen ylätasoon kategoriaan, jotka ovat

Substanssiosaaminen, Työntekijän vahvuudet sekä Elinikäinen oppiminen. Substanssiosaaminen sekä Elinikäinen oppiminen on jaettu kahteen ja Työntekijän vahvuudet neljään alatasoon kategoriaan. Visuaalisessa muodossa tämä selviää alla olevasta taulukosta.

Taulukko 2. Tulevaisuuden työelämätaidot.

Kuvauskategoria	Ylätaso	Alataso
Tulevaisuuden työelämätaidot	Substanssiosaaminen	Teknologian käyttö
		Kouluaineet
	Työntekijän vahvuudet	Henkiset ominaisuudet
		Kokonaisuuksien hallinta
		Sosiaaliset taidot
		Työmotivaatio
	Elinikäinen oppiminen	Muuttuva maailma
		Täydennyskoulutus

6.2.1 Substanssiosaaminen

Tämän kuvauskategorian ensimmäinen ylätasoon kategoria käsittelee tulevaisuuden työntekijän substanssiosaamista. Yrittäjyyskasvattajien vastauksista oli poimittavissa kaksi eriävää teemaa, jotka muodostavat tämän ylätasoon kategorian kaksi alatasoa. Ne ovat *Teknologian käyttö* sekä *Kouluaineet*.

Teknologian käyttö

Vastauksista nousee esiin vaatimus teknologian hallitsemisesta. Muuttuva väestörakenne länsimaisessa maailmassa ajaa valtiot panostamaan erityisesti osaamiseen ja innovaatioihin ja niitä mahdollistavaan uudistuvaan teknologiaan (Räikkönen 2007, 21). Teknologia määrittelee jo tänä päivänä pitkälti yritysten ja julkisen sektorin työskentelyä ja se mahdollistaa tiedonsaannin

ja dokumentoinnin paikasta riippumatta. Tutkittavat kuitenkin korostivat maailman muuttuvan kovaa vauhtia ja teknologian ottavan entistä enemmän jalansijaa työelämässä.

”Meillä yhteiskunta muuttuu valtavaa vauhtia ympärillä. Ja kun yhteiskunta muuttuu, niin silloin muuttuu myös työelämä, tulee erilaisia tarpeita ja vaateita, tekniikka kehittyy ympärillä, pitää osata käyttää erilaisia sovelluksia, ohjelmia.”

T6

”eihän me voida teknologiaa pysäyttää. Elinkeinoelämää kun katotaan, niin siellä otetaan hullulla vauhdilla teknologia vastaan.” T3

”Teknologiaa jos ajatellaan, niin tekoäly tekee sen huikean muutoksen, kvantti-tietokone muuttaa tosiaan ihan kaiken tiedonkäsittelyn.” T1

Kouluaineet

Tulevaisuuden työelämätaidoista ja nykyisen opetussuunnitelman tavoitteista puhuttaessa yrittäjäyyskasvattajat halusivat korostaa perinteisten kouluaineiden opetuksen tärkeyttä. Huolta herätti se, että tulevaisuudessa painotetaan liikaa geneerisiä taitoja ja valmiuksia, jolloin kouluaineiden substanssiosaaminen jää vähemmälle huomiolle. Myös kielitaidon merkitystä tulevaisuudessa korostettiin.

”No täähän on aika mielenkiintoinen, että jos mietitään vanhaa, puhuttiin aina kovasti sitä substanssinhallintaa ja kyllähän nyt tänäpäivänä jos katsotaan sitä tulevaisuuden näkövinkkeleitä, mitä tänä päivänä odotetaan, niin puhutaan näistä geneerisistä taidoista.” T3

”Mutta nuo varmastikin nuo opetussuunnitelmankin tavoitteet, niin unohtamatta sitten ihan sitä niinku perusmatematiikkaa, laskentataittoa ja muuta, niin ei niitä voi sivuuttaa millään tavalla.” T6

”nykyaikana työntekijällä jokaisella pitää olla hyvä matikkapää, hyvä ongelmanratkasutaito, kielitaito” T1

”kyllä me varmaan molemmat ollaan huolissaan tästä nykyisestä opetussuunnitelmasta taas sitten siinä mielessä, että kuinka paljon niitä tietoja karsitaan, että mikä pohja tavallaan sitten jää ja kaikki ei voi mennä kuitenkaan sitten taito edellä. Pakkohan olla jotakin tietopohjaakin - - me ollaan huolissaan siitä niin kuin monet muutkin opettajat tästä lukemisen puutteesta ja siitä että ymmärtääkö mitä luetaan, ja kuinka kyetään tuottamaan tekstiä ja tällasista perusopiskelutaidoista” T5

Kielitaidosta keskusteltaessa nousi myös esille vastakkainen mielipide; kielitaito ei tule enää tulevaisuudessa oleva rajoittava tai valikoiva tekijä opiskelijoiden tai työntekijöiden keskuudessa, koska tulevaisuuden teknologia tekee kielitaidon merkittömäksi.

”Ja nyt meillä on semmonen murros tulossa, joka kohta muuttaa koko meidän korkeakoulumaailman on se, että kieli ei ole enää mikään ongelma - - korkeakoulujen pitäisi ymmärtää tämä asia, että meidän pitäisi unohtaa tämmönen, että kaikkien pitää selvitä puhumalla englantia, kun kone hoitaa sen laadukkaammin - - meidän ei kannata tehdä jostakin kielestä tulppaa, joka jarruttaa kehitystä, koska jotkut on vaan päättänyt, että jokaisen pitää osata sitä englantia, kun me pystytään teknologialla ottamaan se haltuun” T3

6.2.2 Työntekijän vahvuudet

Työntekijän vahvuuksia tulevaisuudelle lueteltiin haastatteluissa runsaasti. Vahvuudet on jaettu neljään alatason kategoriaan, jotka ovat *Henkiset ominaisuudet*, *Kokonaisuuksien hallinta*, *Sosiaaliset taidot* sekä *Työmotivaatio*. Vahvuuksissa on runsaasti samoja attribuutteja, joita on lueteltu yrittäjyyskasvatuksen opetuksen tavoitteiksi uusimmissa perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa.

Henkiset ominaisuudet

Työntekijän henkiseksi vahvuudeksi luettiin attribuutteja, joilla pärjää tulevaisuuden hektisessä ja monimuotoistuvassa työelämässä. Ominaisuudet ovat sellaisia, jotka sopivat sekä yrittäjän että palkansaajan profiiliin. Näitä olivat muun muassa pitkäjänteisyyden korostaminen sekä paineensietokyvyn ja itsensä johtamisen taidot.

”semmosta pitkäjänteisyyttä kaikenkaikkiaan asioiden hoitamisessa ja tekemisessä.” T4

”Ja jonkin verran varmaan sellasta niinkun paineensietokykyä” T5

”Ja paineensietokykyä sitten myöskin” T4

”Stressinhallintaa.” T5

”sopeutuvuus ja semmonen aktiivinen työhöntarttuminen, ne on mun mielestä semmosia, mitkä on niinku tärkeimmät taidot.” T6

”itsensä kehittäminen ja itsensä johtaminen korostuu vielä työelämässä enemmässä määrin” T7

”mun mielestä se on ihan semmonen niinku keskeinen asia myös se epäonnistumisten sietäminen ja myös niinku niistä eteenpäin pääseminen - - että jos vaikka sulla yritys tekee konkurssin, niin kuinka suurena epäonnistujana sää itse sen koet ja miten muut siihen näkee, että pitäiskö enemmänkin kannustaa siihen yrittäjyyteen ja siihen, että jos on se palo ja intohimo tiettyä asiaa kohtaan, niin sinnikkäästi jaksaa yrittää” T7

Yrittäjyyttä suosiva filosofia, joka johtaa menestykseen, perustuu hyvin pitkälti positiiviseen ihmiskäsitykseen. Sen lähtökohtana on, että ihminen on yritteliäs, vastuuntuntoinen ja haluaa tehdä hyvää työtä. (Joronen 1996, 52.) Keskustelua heräsi siitä, että vaivaako suomalaisia negatiivinen käsitys itsestään ja onnistumisistaan sekä pelko epäonnistumisen kokemuksista, mikä

voi johtaa yritteliäisyyden puutteeseen. Tämä kuitenkin nähtiin myös vääränä olettamuksena ja korostettiin suomalaista sisukkuutta.

”musta jotenki tuntuu, että se myös, että me halutaan luoda semmosta suomalaista identiteettiä kuvaa jonkun Joukahaisen kautta, niin se on musta jotenkin aikansa elänyt ensinäkin - - kyllä mä nostasin kuitenkin sieltä suomalaisesta peridentiteetistä sen Suomen sisun, sisukkuuden - - se sisukkuus, niin se mun mielestä kertoo siitä yrittäjähengestä ja mun mielestä pitäis kertoa niitä tarinoita, että suo, kuokka ja Jussi, että en anna periksi. - - kyllä me ollaan yritteliästä kansaa, että kaikki nöyryys pois tästä hommasta. Että pitää olla nöyrä, mutta ei nöyristellä.”

T6

Kokonaisuuksien hallinta

Kokonaisuuksien hahmottaminen työntekijän roolissa nähtiin tärkeäksi. Vaikka työntekijä ei yrittäjänä toimisikaan, niin yrityksen kokonaisuuksien tiedostaminen ja toiminnan tarkoitus lisää motivaatiota työtä kohtaan. Työmotivaatiota käsitellään tarkemmin myöhemmässä alaluvussa. Myös projektinhallintataidot nousivat haastatteluissa esille.

”tämmönen organisatorinen yrittäjäjyys, elikkä työntekijät tietää, mihin oma työ liittyy - - Pitää oikeestaan tietää se kokonaisuus, että missä hän on, mikä mun tehtävä on” T1

”sitten tämmöset niinku projektihallintataidot, että ymmärtää sillain kokonaisuuksia ja ymmärtää tavallaan, että mistä osista niinku kokonaisuudet koostuu ja mikä on tavallaan kenenkin rooli siinä tiimissä huolehtia mistäkin asiasta” T8

Sosiaaliset taidot

Muun muassa Heinonen (2004) lukee sosiaalisen osaamisen yhdeksi tärkeimmäksi taidoksi tulevaisuuden työelämässä. Etätyön lisääntyessä jatkuvasti, sosiaalisia taitoja tarvitaan, jotta suhteet työyhteisöön pysyvät hyvinä. (Heinonen 2004, 33–41.) Sosiaalisia taitoja tulevaisuuden

työntekijälle korostettiin myös haastatteluissa. Tulevaisuuden työntekijän tulee pystyä toimimaan ryhmässä, olla joustava ja pystyä kommunikoimaan hyvin.

”erityisesti pitää tulla toimeen toisten kanssa” T1

”Ja kyllähän tosiasia on se, että sieltä nousee hyvin voimakkaaksi se, että sulla on ne sosiaaliset taidot hyviä, sä osaat myydä itseäsi ” T3

”Jollakin tavalla joustava, ei loputtomiin, mutta varmaan pitää pikkasen joustaa” T5

”No ainakin semmoset tiimityötaidot on erittäin tärkeä asia ” T8

”mun mielestä vuorovaikutustaidot on aika keskeinen osa työelämää ja tuota myös tulevaisuudessa, niin varmasti korostuu myös” T8

Myös kritiikkiä sosiaalisten taitojen korostamiselle kuului. Osa ihmisistä on luonnostaan sosiaalisempia, mutta sosiaalisia taitoja on mahdollista myös harjoitella käytännössä sekä koulussa että työelämän tilanteissa.

”Että näitähän korostetaan kovasti näitä kommunikaatiotaitoja, sosiaalisia taitoja ja ulospäinsuuntautuneisuutta ja muuta, mutta en mä tiedä onko ne ihan aina kaikista tärkeimmät ominaisuudet kuitenkaan, niitä voi myös harjoitella ja oppia. Ja tarvitaanko niitä kaikissa ammateissa” T5

Työmotivaatio

Yrittäjyyskasvatuksen ammattilaiset näkevät, että työntekijöiden tulee jatkossakin motivoitua omaan työhönsä. Haastatteluissa nousi huoli siitä, että varsinkin nuoremmilla sukupolvilla saattaa olla tulevaisuuden työelämässä vaikeuksia sitoutua pitkäjänteisesti työnantajaan, jos vaihtoehtoja on paljon tarjolla. Motivaatio töissä lisää haastateltavien mukaan työhön tarttumista, luotettavuutta sekä ammattitilpeyttä.

”motivoituu siihen työhön kun tietää, että on tarkoitus. ” T1

”yksi tärkeä on se, että sitoudutaan siihen työhön - - työ ei saa olla sellainen välttämätön paha, vaan siinä pitää lähteä siitä että siitä jotenkin tuntee innostusta ja yksilö kokee sen työnsä, mihin sitoutuu, niin tärkeänä.” T2

”varmaan semmosta niinku ammattiyhpeyttä toivois ihmisillä olevan, oli mikä ammatti tahansa, että tehdään kunnolla se mikä tehdään” T5

”Mää lisäksiin tuohon, että on sitoutunut tekemään, sitoutunut työnantajaan ja sitoutunut tekemään töitä siinä tehtävässä missä on, että ei shoppaile paikasta toiseen - - mitä tää ehkä tää milleniaalisukupolvi sanotaan, että shoppailee tavallaan se oma näkökulma edellä, että ei pelkästään sitä” T4

”Mää näkisin myös se, että no ehkä semmonen yksittäinen taito, on mun mielestä semmonen niinku työhöntarttuminen - - ei oo enää semmosta tuotantolinjatyötä enää niin paljon tarjolla, niin pittää osata tarttua töihin ja se on mun mielestä nimenomaan sitä aktiivista kansalaisuutta ja aktiivisena toimijana olemista ja työelämätaitoa parhaimmissa määrin” T6

”Otetaan vaikka maansiirtoliike, perinteinen firma, niin tuota työntekijälle keskeinen ominaisuus on ehkä siinä kuorma-autokuskina sitten luotettavuus” T1

6.2.3 Elinikäinen oppiminen

Muuttuvan maailman haasteet nousivat esiin haastatteluissa. Muistutettiin siitä, että maailma muuttuu kovaa vauhtia ja jokaisella tämän päivän ja tulevaisuuden työntekijällä on vastuu pysyä kehityksen mukana ja päivittää omaa osaamistaan. Tulee muistaa, että hyvinvoinnin ja edistyksen kannalta merkityksellinen tuotanto muuttuu nopeasti, eikä voida olettaa, että kerran opiskeltu tieto on relevanttia koko yksilön työkaaren ajaksi (Sarjala 1996, 14). Elinikäisen oppimisen tavoite korostui haastatteluissa. Vaarallista on, kuten eräs tutkittavista kiteytti, että korkeakoulututkinnon ajatellaan riittävän loppuelämäksi.

”Että nythän me ajatellaan vielä tässä vaiheessa, että vaikka elinikäisestä oppimisesta ollaan puhuttu kauan aikaa, niin me kuitenkin puhutaan vaan siitä, että se on periaatteessa, että sitten kun se korkeakoulu loppuu, niin siinä on se kouluputki sitten” T6

Tämä yläkategoria on jaettu kahteen alakategoriaan, jotka ovat *Muuttuva maailma* ja *Täydennyskoulutus*.

Muuttuva maailma

Seuraavassa on kiteytetty tutkittavien huomioidut muutokset muuttuvasta maailmasta ja työmarkkinoista. Muuttuva maailma vaatii työnantajalta, työntekijöiltä ja kansalaisilta sopeutuvuutta ja adaptoitumista uusiin tilanteisiin.

”Maailma muuttuu hyvin nopeesti ja työmarkkinat muuttuu” T1

”Mun mielestä lähtökohtaisesti hänen pitää olla tietoinen siitä, miten maailma muuttuu ja mitä muuttuva maailma edellyttää työntekijältä ja yrittäjältä ja koko yhteiskunnassa” T2

”Liiketoimintamallit voi myös muuttua täysin, että jos on vaikka yrityksessä töissä, niinku suurin osa on töissä. Ja julkisella puolellakin pitää pystyä sopeutumaan siihen ympärillä olevaan muutokseen” T6

Täydennyskoulutus

Kuten todettu, jokaisella työntekijällä on tulevaisuudessa vastuu päivittää omia taitojaan sekä substanssiosaamista omalta alaltaan. Kokonaan vastuuta ei sysätty yksilölle itselleen, vaan myös työnantajan ja yhteiskunnan toimia täydennyskoulutuksen järjestäjinä korostettiin. Eriksseen mainittiin tärkeys opettajien täydennyskoulutukselle, jotta toivotut arvot, esimerkiksi yrittäjäyhteyden tavoitteet, välittyvät tulevaisuuden sukupolville.

”No kyllähän se yks tärkeä on ne elinikäisen oppimisen avaintaidot, elikkä se yksilö itse kokee, että hänellä itsellään on vastuu säilyttää se oma työkykynsä - - sillon kun sää oot jonkun alan substanssiosaaja, niin sun pitää seurata sen oman substanssin kehittymistä ” T3

”Ja sen takia meillä koulutuskentällä tulee muuttumaan, yhä enempi tulee meidän julkishallinnon koulutusorganisaatiot, jotka veroeuroilla toimii, niin me yhä enempi tullaan kouluttamaan täydennyskoulutusta” T3

”yhteiskuntakin kehittyä valtavaa vauhtia, niin jotta siinä kehityksessä pystyy pysymään mukana, niin myös niitä omia taitoja täytyy päivittää” T7

”täytyy pystyä pysymään sen yhteiskunnan mukana niinku itekki sannoin, että pitää opiskella ja hankkia sitä tietoa, niin miten yhteiskunta vois myös tukea sitä, että ihmiset aktiivisesti kouluttautuu ja myös pysyisivät sitä kautta mukana yhteiskunnan rattaissa” T6

”Niin jos ajatellaan, niin yhteiskuntahan haluais, että me luotais niitä valmiuksia, niin näkisin että opekoulutus, täydennyskoulutus pitäis sillä tavalla tehdä helppoksi opettajalle, ettei tulis mitään hidastetta.” T1

6.3 Yhteiskunnallinen kehitys

Tutkimuksen viimeinen kuvauskategoria käsittelee uusliberalismin vaikutusta suomalaisen koulujärjestelmään ja laajemmin koko yhteiskunnalliseen kehitykseen. Se tuo mukanaan poliittisesti latautuneita arvoja, jotka näkyvät myös koulutuksen kehittämisessä. Yksi näistä arvoista on juuri yrittäjyyden ja yritteliäisyyden painottaminen työelämässä. Tämä tuo mukanaan myös yrittäjyyskasvatuksen painotuksen koulutuksessa. Puhuttaessa uusliberalismista, keskustelu kääntyy jokseenkin aina politiikkaan, joka sisältää myös tunnelatauksen, koska samalla puhutaan yksilön omista arvoista ja maailmankatsomuksesta. Poimituista haastattelunosista on havaittavissa vastakkainasettelua ja eriäviä mielipiteitä. Niissä painotetaan sekä yksilönvastuuta oman elämänsä rakentajana, mutta myös yhteiskunnan ja koulun tehtävää tasoeroja kaventavina instituutioina. Haastatteluissa sivutaan myös suomalaisen yhteiskunnan nykytilaa ja tulevaisuudennäkymiä yrittäjyyden näkökulmasta.

Tämä kuvauskategoria on jaettu kolmeen ylätasoon kategoriaan, jotka ovat *Suomalainen koulujärjestelmä*, *Yrittäjyys ja yrittäjyyskasvatus* sekä *Uusliberalismi*. *Suomalainen koulujärjestelmä* on jaettu kolmeen ja *Yrittäjyys ja yrittäjyyskasvatus* sekä *Uusliberalismi* kahteen alatasoon kategoriaan, jotka näkyvät alla olevassa taulukossa.

Taulukko 3. Yhteiskunnallinen kehitys.

Kuvauskategoria	Ylätaso	Alataso
Yhteiskunnallinen kehitys	Suomalainen koulujärjestelmä	Perinteiset arvot
		Koulutuksen uudistaminen
		Tulevaisuusorientaatio
	Yrittäjyys ja yrittäjyyskasvatus	Yrittäjyys Suomessa
		Poliittinen tahtotila
	Uusliberalismi	Yksilön vapaudet ja vastuu
		Kritiikki

6.3.1 Suomalainen koulujärjestelmä

Tämän kuvauskategorian ensimmäinen yläkategoria käsittelee suomalaisen koulujärjestelmän kehitystä tänä päivänä ja tulevaisuudessa. Haastatteluista nousee vahvasti esiin perinteiset suomalaiset arvot, joihin koulujärjestelmämme nojaa. Lisäksi nousi esiin tarve koulutuksen uudistamiselle, jotta yrittäjyyskasvatuksen arvoja sekä muita toivottuja valmiuksia on mahdollista välittää jälkipolville. Perinteiset ja osittain konservatiiviset arvot hidastavat kuitenkin kehitystä. Se taas nousi haastatteluissa esiin sekä yhteiskuntaa hyödyttävänä että kehitystä hidastavana tekijänä. Tämä yläkategoria on jaettu kolmeen alatasoon, jotka ovat *Perinteiset arvot*, *Koulutuksen uudistaminen* sekä *Tulevaisuusorientaatio*.

Perinteiset arvot

Suomalainen koulujärjestelmä nojaa vahvasti hyvin perinteisiin suomalaisiin ja pohjoismaisiin arvoihin. Maailmansotien jälkeen Euroopassa alkaneen jälleenrakennuksen aikana Suomessa ja muissa pohjoismaissa valtaan nousi ajatus sosiaalidemokraattisesta hyvinvointivaltiosta. Näissä maissa painotettiin valtion tehtävänä olevan toimeentulon turvaaminen myös heikompiosaisille tuloihin katsomatta (Esping-Andersen 1990, 26–29). Suomen peruskoulu-uudistus toteutettiin

1960-luvulla mukailemaan juuri näitä arvoja. Voidaan sanoa, että siitä lähtien suomalaisen peruskoulun toiminnan kivijalka on ollut tasalaatuisen ja tasa-arvoistavan peruskoulutuksen tarjoaminen jokaiselle lapselle ja nuorelle Suomessa, jossa yhteiskunnalla on vastuu myös tuottavuusennustuksiltaan heikompien yksilöiden kouluttamisesta. (Sarjala 1996, 13). Uusliberalismin mukanaan tuoma individualistinen ajattelu yksilöstä oman tulevaisuutensa rakentajana ja muun muassa yrittäjyyskasvatuksen opit ovat tulleet haastamaan perinteistä ajattelua koulun funktiosta. Koulujärjestelmään syvään uurtunutta perinteistä ajattelua ylläpitävät koulussa yllä monet rakenteet, mutta myös opettajat. Vastuu koulutuksen uudistamisesta kuuluukin isolta osin opettajille ja heidän arvoilleen. Esimerkiksi yrittäjyyskasvatus ei ole saanut kouluissa välttämättä niin hyvää vastaanottoa, kuin se olisi ansainnut, koska se kantaa mukanaan poliittista arvolatausta, mitä kaikki eivät ole hyväksyneet.

” Ja sitten on hirveän hankala lähestyä opettajia - - opettajat suhtautuu aika niuhasti tommoseen, että vaan talouselämä määrää ” T1

”Ongelmana on mun mielestä opettajat - - opettajilta puuttuu opetustaidolliset valmiudet opettaa sitten ja siellä voi olla hidasteena omat vanhat niinku näkökulmat, ehkä jopa arvotkin, että ”minä en mitään yrittäjyyttä opeta, koska se on bisnestä ja raha ei kuulu” ” T1

”siinä vaiheessa kun toin yrittäjyyskasvatusta eteen, niin se koettiin hyvinkin negatiivisesti juuri näin. Ja varsinkin jos oltiin ehkä työläiskodista lähtöisin, niin siihen suhtauduttiin hieman kielteisesti - - kun sitä yritti ammatilliseen opettajakoulutukseen tuoda mukaan yrittäjyyskasvatusta, niin kyllä siihen kaikissa yksiköissä suhtauduttiin nuivasti. ” T2

”koulutus on yksi hitaimmin muuttuvista instituutioista maailmassa ” T1

Haastatteluissa nousi esiin ajatuksia siitä, että vaikka hitaasti muuttuva koulujärjestelmä voi hidastaa koulujärjestelmäkehityksen kannalta toivottuja muutoksia, niin se myös suojaa epätoivotulta muutokselta. Myös suomalaisen koulujärjestelmän tasa-arvoistava vaikutus nähtiin positiivisena.

”miten mä nään peruskoulun tehtävän, että se tasaa tasoeroja ” T6

”suomalainen koulujärjestelmä on edelleen kuitenkin suhteellisen tasalaatunen ja sillä tavalla niinku yksilöllä on mahdollisuudet niinku päästä työmarkkinoille tai koulutuksen puolesta niin pitkälle, kun hällä henkilökohtaisesti rahkeet riittää”
T7

”Mut sit toi kasvatus niin, mää luotan suomalaisiin perinteisiin arvoihin, että se on turvallisissa käsissä. Me ollaan pieni maa, pienessä maassa on helppo toteuttaa ja pitää kiinni perinteistä” T1

”onneksi meillä tää kasvatus ja koulutus, niin tää menee paljon vankemmalla pohjalla kuin sitten tämmöset yhteiskunnalliset, poliittiset tai muut ismiteemat”
T1

Koulutuksen uudistaminen

Jotta uusia pedagogisia lähtökohtia tai didaktisia menetelmiä voidaan tuoda osaksi opetusta, koulutuksen on uudistuttava. Tiedusteltaessa yrittäjäyyskasvatuksen ammattilaisilta, onnistutaanko niiden tavoitteiden pohjalta, jotka on kirjattu uusimpiin opetussuunnitelmiin, etenkin yrittäjäyyskasvatuksen osalta, saavuttamaan yhteiskunnan ja työmarkkinoiden kannalta toivottuja tuloksia tulevaisuudessa, vastaus oli melko yksimielinen: pystytään. Haastatteluista nousi kuitenkin kritiikkiä siitä, että tavoitteissa onnistutaan vasta, kun opettajilla on laajamittaisesti ja valtakunnallisesti opetustaidolliset resurssit opettaa näitä teemoja tarkoituksenmukaisesti. Tämä prosessi on hidas ja asennemuutoksen ja koulutuksen hedelmiä saatetaan korjata vasta vuosikymmenien päästä.

”Me nähtiin tarpeellisena, että koulumaailmaa pitää uudistaa rajusti ja tarvitaan uutta asennemuutosta ja sellaista opettajankoulutusta, jossa lähdetään oppijoita ja opettajia kasvattamaan tulevaisuusorientoituneesti, että se oli yksi tämmöinen tärkeä. - - sillä kasvatusfilosofialla, mitä perusopetuksessa on noudatettu, niin sillä ei niinkun pystytä ratkaisemaan sitä yksilön tulevaisuutta, elikkä kyllä opetuksen täytyy ottaa kantaa tulevaisuuteen ja nähdä, millä pelimerkeillä tulevaisuudessa menestytään” T2

”Voi kun se oliskin noin helppoa, että mitä on kirjattu, niin se toteutuu. Kun välissä on monta muuttujaa. - - Mun mielestä, kyllä, pystytään luomaan. Mutta silloin vasta, kun opettajalla on opetustaidolliset valmiudet opettaa” T1

”mä näen koulutuksen aivan ehdottoman tärkeänä, mutta tää edellyttää koulutukselta suurta muutosta. Elikkä koulutus on rämpinyt aivan liian pitkään vanhakantaisissa lähtökohdissa, se on ollu vaan vain kaiken vanhan puolustaja.” T2

”Siis sekä perusopettajien koulutusta että ammatillisen opettajan koulutusta, niin olen kyllä nähnyt sen jollakin tavalla jälkeensä jääneenä. Elikkä se ei niinkun, se että tarjotaan tietoa, se on totta kai hyvä, mutta jos ei rakennetta ihmistä. Ensin täytyy rakentaa ihminen ja persoona ja tulevaisuuden usko ja luottamus, että elämä kantaa ja sitten vähitellen lisätään sitä tiedon määrää” T2

”silloin kun me katotaan pitkässä juoksussa, kun me puhutaan kasvatustyöstä, niin se kasvatustyö ei voi olla yksittäisten opettajien varassa, vaan kasvatusta on pitkä prosessi, joka vaatii jokaisen opettajan sitouttamisen. Ja siinä se suurin haaste on. Se tapahtuu hitaasti. - - yrittäjäyyskasvatusta on voimakkaimmin ruvettu 2010-luvulla puhumaan ja siitä se rupee läpi läpileikkaavana olemaan kaikilla kouluasteilla, niin mä veikkaan, että 20 vuoden päästä tää vasta rupee niinku saavuttamaan suurimman osan opettajista.” T3

Tulevaisuusorientaatio

Yrittäjäyyskasvatuksen ammattilaiset korostivat tulevaisuusorientoituneen koulutuksen ja kasvatuksen merkitystä. Yrittäjäyyskasvatuksen opetukselle onkin luonteenomaista tietty tulevaisuusorientaatio (Lehtonen 2007, 205–209). Kuten aiemman alakategorian näytteessä kiteytettiin *”koulutus on rämpinyt aivan liian pitkään vanhakantaisissa lähtökohdissa, se on ollu vaan vain kaiken vanhan puolustaja”*, niin koulutuksen on keskityttävä tulevaisuuteen, jotta siitä saadaan tarkoituksenmukainen teho irti yhteiskunnassa. Seuraavassa näytteessä korostetaan tämän päivän koulutuksen merkittävyyttä jopa seuraavalle vuosisadalle.

”näkee sitten tän ympäröivän yhteiskunnan ja pikkusen tulevaisuuteen, että mun mielestä on hyvä ajatella että nää lapset, joita meillä nyt on vaikka alakoulussa, kymmenvuotias. Kun hän on 80-vuotias, ollaan vuodessa 2090. Ja tämän lapsen

lapsenlapset, kun hän on ukki tai mummo, elelee vielä 2040–50-luvulla. Elikkä se vaikutus nyt, kun sää opetat, niin se on seuraavalle vuosisadalle” T1

Tämä näkökulma tuokin valtavat paineet koulutuksen kehittämiseksi, jotta voidaan keskittyä menneen sijasta tulevaan. Tavoite on ristiriidassa aiemmin esiteltyjen näkemysten kanssa, joiden mukaan koulutus ja koulujärjestelmä on yksi hitaimmin muuttuvista instituutioista Suomessa ja maailmalla. Haastatteluissa nousee koulutuksen tärkeimmäksi tehtäväksi luoda sellaisia kansalaisia, jotka osaavat, ja ennen kaikkea uskaltavat, katsoa tulevaisuuteen. Myös yrittäjyyskasvatuksella tulevaisuudessa nähdään paikkansa koulutuksen kehittäjänä.

”Musta niinku koulun pitää elää edellä aikaansa, koska ei me voida kasvattaa oppijoita ja tulevaisuuden ihmisiä menneeseen. Elikkä tarvitaan tulevaisuusorientoitumista” T2

”Tulevaisuuteen luottava kansalainen, niin se on niin kun ihan ykköshomma. Jos meillä tulee tällöinen maailmanlopunpelkääjä, niin eipä siinä paljon tulevaisuutta oo. Niin koulun ja kasvatuksen tehtävä on luoda tällöinen myönteinen asenne tulevaisuuteen.” T1

”Ja yksilöllä, olkoonpa se mistä lähtökohdasta hyvänsä, tulee olla luottamus, että tulevaisuus kantaa. Ja mun mielestä opetuksen keskeinen tehtävä on juuri se. ” T2

”yrittäjyyskasvatus on tullu pysyäkseen kasvatustyöhön ja tuota kasvatus ja koulutus varmaan täytyy myös ajassa muuttua sillä tavalla, että pitää pystyä niihin tarpeisiin mitä työelämä ja yhteiskunta asettaa, niin vastaamaan sitten koulumaailmassa ja tässä varmasti yrittäjyyskasvatus on yks semmonen, mitä tulevaisuudessaakin korostetaan ” T7

6.3.2 Yrittäjyys ja yrittäjyyskasvatus

Yhteiskunnallista kehitystä käsittelevän kuvauskategorian seuraava ylätason kategoria käsittelee yrittäjyyttä ja yrittäjyyskasvatusta yhteiskunnan näkökulmasta. Tässä alaluvussa eritellään yrittäjyyskasvatuksen ammattilaisten käsityksiä yrittäjyyden nykytilasta yhteiskunnallisella tasolla Suomessa. Sen lisäksi nostetaan esiin näkemyksiä siitä, mitkä tekijät ovat tutkittavien mukaan johtaneet niin sanotun yrittäjyyskasvatusbuumin syntymiseen Suomessa ja miksi se on haluttu tällä vuosituohannella ottaa osaksi kansallista opetussuunnitelmatyötä. Tämä ylätason kategoria on jaettu kahteen alatasoon kategoriaan, jotka ovat *Yrittäjyys Suomessa* sekä *Poliittinen tahtotila*.

Yrittäjyys Suomessa

Seuraavat nostot tutkimustuloksista ovat ehkäpä ne kaikkein ennalta-arvattavimpia: yrittäjyyskasvattajat arvostavat yrittäjyyttä. Tutkittavat korostavat haastatteluissa, että maailma ja Suomi tarvitsevat yrittäjiä, jotka pyörittävät markkinataloutta sekä tuovat mittavasti verotuloja. Ei riitä pelkästään se, että julkinen sektori työllistää. Sen lisäksi korostettiin myös, että yrittäjyyden rakenteet ovat muuttumassa. Suurten yritysten määrä on pienenemässä ja pienten yritysten sekä yksityisyrittäjien määrä kasvamassa. Yrittäjyyskasvatukselle, etenkin ulkoiseen yrittäjyyteen kasvattamiselle, on tulevaisuudessa paikkansa.

”maailmahan pysyy pystyssä juuri sen takia, että meillä on yrittäjyyttä ja yrittäjiä, jotka mahdollistavat työpaikkoja ja myöskin kansantuloa kertyy” T2

”tokihan se nyt näkyy yhteiskunnassa tää tämmönen, että tarvittais valtavasti yrittäjiä - - jos aatellaan Suomen taloustilannetta ja taloutta yleensäkin, että me tarvitaan kuitenkin sitä yrittäjyyttä, me tarvitaan niitä veronmaksajia, me tarvitaan ulkomaankauppaa ja tuota me saadaan sitä sen kautta, että meillä on yrittäjiä ja niitä, jotka sitten oikeesti toimii ja tekee, että kaikki ei voi olla kunnalla ja valtiolla töissä saamassa palkkaa” T4

”koska meillä on yhteiskunta myös muuttumassa siihen, että meillä isot yritykset vähenee ja meillä tulee yksinyrittämistä, se lisääntyy räjähdysmäisesti ja kaikki

ennusteet veikkaa siihen, että se kasvaa koko ajan, pienet yritykset kasvaa, niiden määrä kasvaa ja ihmiset työllistää itseään yrittäjänä” T3

Tutkittavat siis näkevät, että tilausta yrittäjyydelle ja uusille yrityksille on tulevaisuudessa yhä kasvavassa määrin. Koulujärjestelmän on tähän yhteiskunnan tarpeeseen reagoitava. Haastatteluista nousi tähän liittyen esiin myös positiivisia näkymiä Suomesta yrittäjyyden mahdollistajana sekä nuorten kasvaneesta yrittäjyysinnosta.

”yrittäjyys vaikka nuorten keskuudessa, niin sehän on lisännyt aivan valtavasti kiinnostusta ja varmasti yrittäjyyskasvatuksella on iso merkitys siihen ” T6

”Mutta se miten mää nään, niin suomalainen yhteiskunta on äärimmäisen yrittäjyystavallinen. Harvassa maassa voit rauhallisin mielin perustaa yrityksen, eikä kukaan tuu sanomaan, että et voi yritystä perustaa.” T3

Poliittinen tahtotila

Tämä alakategoria vastaan kysymyspatteriston kysymykseen, jossa tiedusteltiin tutkittavilta sitä, mistä syistä heidän mielestään yrittäjyyskasvatus on haluttu alun perin vuonna 2004 lisätä osaksi opetussuunnitelman perusteita. Tutkittavat selittivät lisäystä sen aikaisen poliittisen tahtotilan kautta. Nähtiin, että vaikutukset yrittäjyyskasvatuksen lisäämiseen ovat tulleet valtakunnan politiikasta. Esitettiin myös laajempaa näkökulmaa siitä, että kunniaa yrittäjyyskasvatuksen lisäämisestä valtakunnalliseen opetussuunnitelmaan ei voi antaa yhdellekään Suomen hallitukselle, vaan linjaus yrittäjyyskasvatuksen ja yrittäjyyden lisäämisestä tulee suoraan Euroopan Unionin linjauksista. Nousi näkemys myös siitä, että Suomen valtakunnan politiikka on kuitenkin 2010-luvulla edesauttanut entisestään yrittäjyyden tuomista koulutukseen. Myös erilaisilla etujärjestöillä, muun muassa OAJ:llä on ollut tekemistä asian kanssa.

”Mutta tuota 2000-luvun alussa, niin yhteiskunnallinen tilaus oli siellä. Siellä kannattaa katkoa puoluekartta, mitä siellä on taustalla ollu. Että kuka siellä onkaan, tais olla tuo kokoomuksen toi sivistysvaliokunnan puheenjohtaja.” T1

”Niin, että mää luulen että siinä etujärjestöjen asema on ollu aika vahva. OAJ on yks siellä vaikuttava ja sitten Suomen yrittäjät jne, kyllä.” T1

”No kyllähän se lähtee meillä EU:sta. Elikkä meillä on EU:ssa tehty ennen tuota vahvat linjaukset yrittäjyyskasvatuksesta ja yrittäjyyden kehittämisestä koko EU-alueella - - kun EU:ssa linjaukset on tehty tämmösestä elinikäisen oppimisen avaintaidoista, joissa esimerkiksi yrittäjyys on yhtenä, niin me Suomen alueellisessa opetussuunnitelmassa, niin meidän pitää juuri tämän tyyppiset taidot ottaa sinne prosessiin mukaan - - Että jos joku poliitikko yrittää ottaa siitä itselleen niinku kunnian, niin voin sanoa tai joku hallitus ottaa kunnian, niin ei se vaan niin oo, vaan se on kysymys sieltä, että se tulee EU:sta” T3

”mää luulen että siinä etujärjestöjen asema on ollu aika vahva. OAJ on yks siellä vaikuttava ja sitten Suomen yrittäjät jne, kyllä.” T1

”Sipilän hallitus teki vankan linjauksen siitä yrittäjyydestä ja kyllä sieltä omalta osaltaan tuli myös elinkeinoelämän hengähdys siitä, koska Sipilä toi siihen hallitukseen aika vankasti tämmösen elinkeinoelämän kosketuspinnan ” T3

Keskustelunherättäjäksi on tässä kohtaa tuotu myös näkemys, jonka mukaan yrittäjyyskasvatus olisi saanut osakseen kritiikkiä siitä syystä, että sen lisääminen valtakunnalliseen opetussuunnitelmaan olisi seurausta elinkeinoelämän suorittamasta määrätietoisestä lobbaustyöstä, jonka tarkoituksena on ollut painostaa koulutusta muuttumaan yritysten tarpeet edellä. Tutkittavat tiedostivat tämän prosessin. Sitä ei kuitenkaan nähty negatiivisena asiana ja korostettiin juuri koulun tarkoitusta palvella työmarkkinoita ja sitä kautta yhteiskunnan kehittymistä.

”Onhan se nyt ihan selvää, että moni eri taho vaikuttaa opetussuunnitelmiin ja sanoo, että tämmösiä tarpeita yhteiskunnassa on - - Ja on varmastikin niin, että kaikki niinku lobbaa. Ei se oo pelkästään se elinkeinoelämä. Vaan kaikki eri tahot tuo omia asioitaan esille, mutta en mä näkis että tässä mitään semmosta painostusta kuitenkaan ois ollu” T6

”Työelämätaidot on tärkeä asia koulun opettaa, enkä mä nää siinä mitään negatiivista” T8

”Ja sitten se, onko sillä niin väliä, että onko se sitten tullu elinkeinoelämän puolelta.” T5

”Enkä mie nää sitä välttämättä ihan pahanakaan asiana, että elinkeinoelämä vaikuttaa, koska mehän tehdään työntekijöitä tulevaisuuteen, työntekijöitä niille

työnantajille, niin totta kai niinku työnantajakin voi esittää toivomusta, että minikäytyypisiä taitoja olis hyvä että harjotettas, että ei missään nimessä huono asia ole, vaikka olis. Ja varmaan on vaikuttanutkin.” T4

”yrittäjyyskasvatuksessa on myöskin tällöisiä sisältöjä, jotka on ollu tällöisiä niinku oman elämän hallinta, talouspuoli mukaan, oman elämän suunnittelu kans, niin tässä yrittäjyyskasvatuksessa on myös niitä sisältöjä. Että siellä on myös tällöinen pedagoginenkin tausta kans olemassa. Mutta helposti voisi kuitata sen, että tää on yritysten.” T1

6.3.3 Uusliberalismi

Viimeisen kuvauskategorian viimeinen ylätasoinen kategoria käsittelee uusliberalismia. Varsinaisessa haastattelurungossa ei ollut suoraa kysymystä uusliberalismista, mutta haastattelutilanteissa keskustelu kääntyi kuitenkin usein siihen. Kaikissa haastatteluissa on siis haluttu keskittyä myös uusliberalismin käsittelyyn. Uusliberalismi talousaatteenä ei ollut kaikille tutkittaville tuttu, vaikka varmasti sen periaatteet ovat jo yrittäjyyskasvatuksen parissa ammattia harjoittaessa jokapäiväisessä käytössä. Keskustelun perustan haastatteluissa muodostivat pohdinta yksilön vapauksista ja vastuista. Uusliberalismi sai osakseen myös tutkittavilta kritiikkiä. Näiden pohjalta tämä kategoria on jaettu kahteen alatasoinen kategoriaan, jotka ovat *Yksilön vapaudet ja vastuu* sekä *Kritiikki*.

Yksilön vapaudet ja vastuu

Aiempana, uusliberalismia käsittelevässä teoriaosuudessa on esitelty Harveyn (2008) määritelmä uusliberalismista. Sen mukaan ”ihmisten hyvinvointia voidaan parhaiten edistää vapauttamalla yksilön yritteliäisyys ja osaaminen”. Haastatteluissa dialogia uusliberalismista leimasi siis tältä pohjalta keskustelu yksilön vapauksista ja toisaalta taas yksilön vastuusta omasta pärjäämisestään. Uusliberalismi on muuttanut maailman ja Suomen yhteiskuntaa siihen suuntaan, että elämä voidaan kokea olevan jatkuvaa kilpailua (Hilpelä 2007, 654). Kilpailu on kaikkialla: niin yksilön, yritysten, yliopistojen kuin kansakuntienkin välillä. Kilpailulla erotetaan parhaat

keskinkertaisista, eikä yksilö voi olettaa pärjäävänsä kilpailussa opiskelu- ja työpaikoista ilman vaivannäköä. Yrittäjyys ja yritteliäisyys nähtiin keinona menestyä yhteiskunnassa.

”elämme juuri tätä uusliberalistista aikaa, jossa jokaisen yksilön pitää ottaa huomattavasti isompi rooli omasta tulevaisuudestaan - - se vain on tosiasia, että yhä useamman tulevaisuudessa pitää luoda itse itsellensä työpaikka ja huolehtia omasta työllistymisestään. Sitä ei tulevaisuudessa ei tee yhteiskunta - - nyt ollaan siinä pisteessä, että rahanjakoon ei ole enää mahdollisuutta. Meillä ei ole sellaista kansantuloa, jolla riittävästi voidaan ottaa vastuulle yksilötason ongelmat ja yksilötason haasteet, vaan kyllä jokainen joutuu yhä enemmän ponnistelemaan tällä osa-alueella” T2

”yhä suuremmissa määrin jokaisen yksilön on rakennettava oma elämänsä ja se edellyttää myöskin sitä, että siinä on vahvasti tämmöstä yrittäjyyttä mukana, eli se on yksi keskeinen asia tulevaisuudessa menestymisen näkökulmasta, eli omaehtoisuutta. Elikkä tulevaisuus on sitä, että mikään organisaatio ei enää takaa työllisyyttä eikä tulevaisuutta” T2

”Hyvät puolet siitä, niin vapaus valita, vapaus tehdä mitä vaan - - Se tuo luovuutta esille ja tarjoaa sitä joillekin nuorille hyvin valoisakin tulevaisuutta. Että ei kahlita” T1

”mää kannatan monilta osin sitä, että meillä puretaan tätä meidän yhteiskunnan verorahoilla ylläpidettävää tietynlaista massaa ja sen kautta me tullaan siihen tilanteeseen, että me vapautetaan” T3

Vaikka yksilön vastuuta omasta pärjäämisestään nykymaailmassa korostettiin, myös koululla nähtiin olevan vastuuta tarjota yksilölle tähän valmiuksia. Tämäkin noudattelee Harveyen määritelmää uusliberalismista, jonka mukaan yhteiskunnan pitää luoda sellaiset puitteet, jotka edistävät mahdollisimman tehokkaasti yksilön mahdollisuuksia ottaa vastuuta itsestään.

”se täytyy niinku varhaisessa vaiheessa lähteä tukemaan sitä yksilön omaa prosessia ja avartaa sitä tietä hyvään tulevaisuuteen” T2

”yhteiskunnalla on oikeesti iso merkitys sillä, ja nimenomaan tän koulunkäynnin kautta, että se antaa eväät sille niin tuota tulevaisuuden kansalaiselle pärjätä yhteiskunnassa” T6

Kritiikki

Noustuaan merkittävään asemaan Suomessa, uusliberalismin aate alkoi sotia perinteisiä hyvinvointivaltion normeja ja sääntöjä vastaan. Uusliberalismin mukaan hyvinvointivaltio harjoittaa varojen holtitonta tuhlaamista ja holhousa, joka passivoi kansalaisia. (Hilpelä 2007, 653.) Näissä uusliberalismin mukana tulleissa aatteissa nähtiin haastatteluissa uhkakuvia. Eräästä haastattelusta nousi huoli julkisen sektorin palveluiden ulkoistamistrendistä, joka on ollut näkyvillä viime vuosina, ja jota poliittiset päättäjät ovat myös ajaneet osaltaan eteenpäin. Jos ulkoistetaan, palvelut tulisi mahdollisimman pitkälle pyrkiä järjestämään kotimaisten yritysten toimesta.

”siinähan tulee sitten ylilyöntejä, että kyllähän me yhteiskunnasta nähdään, että sotessahan oli tulossa aivan hurja ylilyönti - - pitää aina miettiä, että mitä me ulkoistetaan. Että silloin kun me ulkoistetaan kotimarkkinoille meidän omien yritysten käsiin, niin se raha pyörii täällä sisällä, mutta jos me ulkoistetaan niin, että se on ennen pyöriny sisällä ja siihen tulee kansainvälinen toimija, joka alkaa siitä kerästä tyhjentämään meidän kassaa, niin se tyhjentää meidän maata” T3

Osan tutkittavista käsitysten mukaan uusliberalismin ei tule vaikuttaa Suomen koulujärjestelmään liikaa. Koulujärjestelmän tulee jatkossakin tukea yksilöitä tasapuoliseen pärjäämiseen, eikä voida olettaa myöskään koulupolun päätyttyä, että kaikki yksilöt kykenevät hakeutumaan työmarkkinoiden piiriin ja täten huolehtia omasta menestymisestään ja pärjäämisestään.

”se kaikki ei voi olla kiinni siitä ihmisestä itsestään, jos hänellä ei ole valmiuksia - - me ei voida uskoa vaan siihen, että joku pärjää omillaan, vaan tää yhteiskunta toimii myös sillä tavalla, että se tukee niitä sitten, niitä, jotka ovat heikommassa asemassa niin me, jotka ollaan vahvemmassa, niin meidän pitää tukea heitä, että he ei tipaha alas” T6

”että siihen niinku toivosin, että ois myös jatkossa, yhteiskunta tukee siihen, että jokaisella on aidosti yhtäläiset mahdollisuudet jatkossakin” T7

”mää en taas ajattele sillä tavalla, että jos näyttää omat taitonsa, niin sillä sitten pitäis pärjätä. Vaan yhteiskunnan pitää myös tukea sitä, että vaikka esimerkiksi pääsee työmarkkinoiden piiriin se ihminen” T6

Keskustelu uusliberalismista nosti esiin haastateltavien poliittisia kantoja. Tässä tutkimuksessa ei ole ollut tarkoituksena paneutua niihin, joten aineistosta on poimittu sellaisia näytteitä, joita voidaan analysoida objektiivisesti ja neutraalisti. Uusliberalismi on kuitenkin mainio fenomenografisen tutkimuksen kohde sen herättäessä useita, myös vastakkaisia näkemyksiä ja subjektiivisia kokemuksia aiheesta.

6.4 Yhteenveto tuloksista

Tuloksista voidaan todeta, että käytännön yrittäjyyskasvatus noudattelee hyvin pitkälti niitä opetusmetodeja, joita sen hallinnollisissa asiakirjoissa halutaankin noudattavan. Kuten aiemmin on todettu, yrittäjyyskasvatuksen opetusmenetelmiä ovat esimerkiksi yhteistoiminnallinen oppiminen, ongelmakeskeisyys opetuksessa, erilaisissa projekteissa työskentely sekä työelämälähtöisyys, joka tarkoittaa esimerkiksi opintokäyntejä paikallisiin yrityksiin tai oman yrityksen perustamien harjoittelua (Seikkula-Leino 2007, 35–37). Vastauksista oli havaittavissa, että käytännön yrittäjyyskasvatus on hyvin työelämälähtöistä. Työelämälähtöisyys ja opeteltavien teemojen asettaminen konkreettisiin ongelmanasetteluihin nähtiin motivoivana tekijänä oppilaiden oppimiseen. Opettajat näkivät myös, että yrittäjyyskasvatusta saaneilla oppilailla oli paljon enemmän sellaisia valmiuksia, joilla pärjätään jatko-opinnoissa ja työelämässä, kuin niillä oppilailla, jotka eivät yrittäjyyskasvatusta olleet opiskelleet.

Yrittäjyyskasvattajien näkemykset tulevaisuuden työelämätaidoista olivat hyvin yhteneväiset niiden valmiuksien kanssa, joita he yrittäjyyskasvatuksella pyrkivät oppilaille ja opiskelijoille välittämään. Näistä esiin nousivat muun muassa erilaiset työntekijän henkiset ominaisuudet, joilla on mahdollista pärjätä tulevaisuuden hektisessä työelämässä. Näitä olivat muun muassa paineensietokyky, stressinhallinta, työhön sitoutuminen ja monipuoliset sosiaaliset taidot.

Yrittäjyyskasvattajat tiedostavat faktan, että koulujärjestelmä on osa yhteiskuntaa ja siksi se on myös alisteinen yhteiskunnallisille päätöksille ja poliittisille trendeille. Yrittäjyyskasvatuksen lisääminen opetussuunnitelman perusteisiin nähtiin johtuvan yhteiskunnallisesta tilauksesta, johon ovat vaikuttaneet erilaiset poliittiset tavoitteet sekä etujärjestöt. Tätä ei kuitenkaan nähty ongelmaksi, vaan korostettiin, että koulun tehtävänä on kasvattaa kansalaisia yhteiskuntaan ja työntekijöitä työelämään. Uusliberalismi herätti haastatteluissa mielipiteitä puolesta ja vastaan.

Uusliberalismin aatteiden ja suomalaisen koulujärjestelmän perinteisten arvojen välille muodostui vastakkainasettelua. Toisaalta koulujärjestelmältä toivottiin uusliberalismin tuomaa muutosta, jotta koulutuksen on mahdollista vastata tulevaisuuden yhteiskunnan tarpeisiin. Toisaalta koulutuksen perinteiset arvot nähtiin suojaavana yhteiskunnallisena tekijänä nopeasti muuttuville ja ohimeneville poliittisille trendeille.

7 LUOTETTAVUUS JA EETTISYYS

Tässä tutkimuksessa on tutkittu yrittäjyyskasvatusta ja uusliberalismia sekä eritelty yrittäjyyden käsitettä. Aiheet ovat ajankohtaisia ja niistä löytyy paljon kotimaista ja kansainvälistä tutkimusta ja julkaisuja niin vanhemmista klassikkoteoksista kuin aivan viime vuosiltakin. Aiheesta on myös viranomaisen, tässä tapauksessa opetusministeriön julkaisuja, jotka tukevat hyvin tieteellisiä tutkimuksia aiheesta. Teoreettisen viitekehyksen puitteissa voitaneen todeta luotettavuuden ja objektiivisuuden olevan kunnossa. Haastattelututkimukseen osallistui kahdeksan haastateltavaa. Haastattelut kestivät reilusta 20 minuutista lähes 50 minuuttiin. Aineistoa kertyi siis verrattain paljon ja sen analysoimisessa meni aikaa. Kun puhutaan kvalitatiivisesta haastattelututkimuksesta, jossa tutkimuksen laadukkuutta ei määrää otannan suuruus, vaan materiaalin laatu, täytyy todeta, että tulokset eivät ole yleistettävissä. Ne voivat kuitenkin antaa suuntalinjoja jatkotutkimukselle ja hyvää referenssiä aihepiiriin parissa työskenteleville.

Tieteellisen tutkimuksen tulee olla objektiivista. Objektiviteettivaatimus ulottuu aiheen valinnasta aina tutkimuksen tekemiseen ja aineiston analyysiin. Täytyy kuitenkin todeta, että tieteellinen tutkimus ei voi koskaan olla täysin objektiivista, ja vaikka tutkijan aiheen ja näkökulman valintaan eivät vaikuttaisi suoraan ulkopuoliset tahot, niin kyllä tutkimukset heijastavat kuitenkin ajankuvaa. Inspiraatio tämän tutkimuksen tekemiseen on lähtenyt subjektiivisesta halusta muodostaa kyseisestä aihealueesta tutkimustietoa, joka osaltaan todistaa, että tutkimus ei voi koskaan olla täysin objektiivista. Tutkimuksen luotettavuutta lisää se, että tutkija tiedostaa omat subjektiiviset lähtökohtansa aiheenvalinnassa ja rajaamisessa (Ahonen 1995, 122). Voidaan puhua hallitusta subjektiivisuudesta. Myös fenomenografia metodologisena lähtökohtana tuo haasteensa, sillä fenomenografisessa analyysissä on empiiristä aineistoa mahdotonta lähestyä ilman ennako-oletuksia, koska tällaista tutkimusta ohjaa aina erityinen tiedonintressi (Häkkinen 1996, 10).

Aineiston analyysiprosessi on tässä tutkimuksessa pyritty muodostamaan mahdollisimman läpinäkyväksi. Läpinäkyvyyttä tuovat suorat poiminnat lähdeaineistosta. Kun tutkimuksen lukija saa tarpeeksi tarkan kuvauksen tutkimuksen toteutuksen eri vaiheista, on hänellä mahdollisuus arvioida sen luotettavuutta paremmin (Ahonen 1995, 131). Fenomenografisen analyysin pohjalta luotujen kuvauskategorioiden ja niiden alla olevien alempien kategorioiden muodostaminen ja ryhmittely olivat työläs prosessi. Luodut kategoriat ovat tutkijan oman tulkinnan tulosta.

Kategoriat ohjaavat lukijaa liittämään tietyt tulokset tiettyyn teemaan, ja mikäli kategoriat ovat tutkijan toimesta muotoutuneet harhaanjohtaviksi, voi tulosten tulkinta vaikeutua. Tällaista laadullista aineistoa käsiteltäessä voi tutkija alkaa ylitulkita aineistoa ja löytää sieltä merkityksiä, joita ei välttämättä ollenkaan siellä ole (Ahonen 1995, 154). Tämä puolestaan voi osaltaan aiheuttaa harhaanjohtavuutta. Tämän estämiseksi on tässä tutkimuksessa pyritty avaamaan tuloksia mahdollisimman laajasti ja käymään dialogia vastausten välillä etenkin kahden ensimmäisen kuvauskategorian kesken.

Tutkimusta tehdessä tulee kiinnittää huomiota myös tutkimuseettisiin kysymyksiin. Ennen tutkimuksen aloittamista tutkittavia täytyy informoida kattavasti siitä, millaiseen tutkimukseen he ovat osallistumassa ja mihin tarkoitukseen tutkimustuloksia on tarkoitus käyttää. Tulee kiinnittää myös huomiota tutkimustulosten varastoimistapaan, jotta aineistoa pääsee käsittelemään vain siihen oikeutetut henkilöt. (Tuomi & Sarajarvi 2002, 125.) Tässä tutkimuksessa tutkittaville tehtiin selväksi jo haastattelupyynnössä tutkimuksen teema sekä käyttötarkoitus, jonka mukaan heidän on ollut mahdollista päättää omasta osallistumisestaan tutkimukseen. Tulosten tulkitsemisessa tutkittavien anonymiteetti on pyritty säilyttämään mahdollisimman tehokkaasti säilyttämällä ja työstämällä tietoja ainoastaan henkilökohtaisella tietokoneella. Tutkimuksessa ei myöskään mainita nimiä tai muita tietoja, joista vastaajat olisivat helposti tunnistettavissa.

Tämä opinnäytetyö oli ensimmäinen tutkimus, johon keräsin oman aineistoni. Tilanne on siis sama kuin suurimmassa osassa muitakin pro gradu –tutkimuksia, joita yliopistolla tuotetaan. Täytyykin siis painottaa tässä yhteydessä tämän työn olevan ennen kaikkea opinnäytetyö, ei koulutetun tutkijan tuottama tieteellinen tutkimus. Mikäli suorittaisin haastatteluprosessin nyt uudestaan, muovaisin varmasti hieman haastattelurunkoa. Haastatteluita suorittaessani pyrin esittämään kysymykset objektiivisessa muodossa, jotta ne eivät johdattelisi vastaajaa mihinkään suuntaan. Tässä koen onnistuneeni tyydyttävästi, mutta kokemus toisi haastatteluidenkin suorittamiseen lisää varmuutta ja täsmällisyyttä.

8 POHDINTA

Tämän tutkimuksen teoreettisessa viitekehyksessä eriteltiin yrittäjyyden, yrittäjyyskasvatuksen sekä uusliberalismin käsitettä, termistöä ja historiaa. Ilmiöiden historyayhteyttä ei voi koskaan sivuuttaa, varsinkaan kun puhutaan näin yhteiskunnallisista teemoista. Historiaperspektiivi tuo aiheelle syvyyttä ja selittää sen kehitystä siihen pisteeseen, jossa se tänä päivänä on. Tämän tutkimuksen tarkoituksena ei ole ollut olla poliittinen tutkimus, mutta aihetta käsiteltäessä on mahdotonta sivuuttaa diskurssia poliittisten suuntausten vaikutuksesta tutkittavaan ilmiöön. Niin teoreettista viitekehystä käsiteltäessä kuin myös tutkimuksen tulosten tulkitsemisessä törmättiin etenkin uusliberalismia koskevissa osioissa oikeistoajattelun ja vasemmistoajattelun väliseen dialogiin. Tutkija ei voi tuoda omia poliittisia näkemyksiään tutkimukseen, eikä niitä tässä tutkimuksessa tai haastatteluja suorittaessa olekaan tapahtunut. Tutkittavalla tällaisia rajoitteita ei ole ja tästä johtuen aineistoon olikin mahdollista saada erilaisia mielipiteitä eri lähtökohdista.

Luotaessa kuvauskategorioita oli selvää, että kategoriat *Yrittäjyyskasvatuksen kehittyminen* sekä *Tulevaisuuden työelämätaidot* muodostaisivat keskenään toivottua dialogia. Kuvauskategoriat ovat kuitenkin horisontaalisessa suhteessa toisiinsa, eikä toinen selitä toista. Tämän tutkimuksen tulosten valossa juuri tämä suhde tuotti ehkäpä hedelmällisintä tutkimustulosta. Oli selvästi nähtävissä, että niissä taidoissa ja valmiuksissa, jotka nähtiin yrittäjyyskasvatuksen tehtäväksi välittää, on runsaasti samoja valmiuksia, jotka nousivat esiin tiedusteltaessa tulevaisuuden työelämätaitoja. Nämä valmiudet olivat pitkälti samoja, joita tulevaisuuden muuttuvissa työympäristöissä ja työelämässä tarvitaan myös aiempien aiheesta tehtyjen tutkimusten valossa (kts. Räikkönen 2007, Milkman 1998, Flecker & Hofbauer 1998). Tästä suhteesta onkin pääteltävissä, että yrittäjyyskasvatuksen ammattilaiset kokevat oman työnsä merkitykselliseksi suhteessa tulevaisuuden yhteiskuntaan ja kehittyviin työmarkkinoihin. Heidän opeillaan on siis mahdollista selvitä ja menestyä tulevaisuuden maailmassa.

Kuten todettu, tämä tutkimus on toteutettu haastattelemalla kahdeksaa Oulun alueen paikallista yrittäjyyskasvattajaa. Maantieteellinen sijainti rajasi siis heti suuren osan hyviä haastateltavia pois. Tilausta valtakunnalliselle yrittäjyyskasvatuksen tutkimukselle samasta aihepiiristä, eli yrittäjyyskasvatuksen ammattilaisten näkemyksistä oman alansa tilasta ja työnsä merkityksestä,

varmasti olisi. Lisäksi haastateltavat yrittäjyyskasvatuksen ammattilaiset on valittu edustamaan nimenomaan pedagogista puolta yrittäjyyskasvatuksesta. Yrittäjyyteen ja yrittäjyyskasvatukseen keskittyvät myös muut alueelliset ja kansalliset toimijat, kuten Suomen yrittäjät. Myös näiden toimijoiden ja itse nykypäivän yrittäjien näkemyksiä yrittäjyyskasvatuksen nykytilasta olisi syytä tutkia.

Haastatteluiden aikana kävi selväksi, että uusliberalismi ei terminä ole välttämättä kovin tunnettu kasvatusalan ammattilaisten keskuudessa. Tutkimusta sen tilasta ja tulevaisuudesta on olemassa (kts. Harvey, 2008, Hilpelä 2007, Korhonen 2012, Ojajärvi & Steinby 2008, Patomäki 2007), mutta tiedon levittäminen laajemminkin yhteiskunnallisella tasolla ei olisi varmasti pahaksi. Puhutaan kuitenkin merkittävästä talouspolitiikan suuntauksesta, joka on vaikuttanut Suomenkin talouselämään ja yhteiskuntaan, muun muassa koulujärjestelmään, suurella tavalla. Uusliberalismin tutkiminen ja etenkin perehtyminen hallinnan käsitteeseen uusliberalismin viitekehysessä sai myös itseni valaistuneemmaksi kansalaiseksi ja tulevaisuuden kasvatusalan ammattilaiseksi.

Haastatteluissa nousi esille yrittäjyyskasvattajien kertomana oppilaiden aito innostus yrittäjyyskasvatuksen teemoja kohtaan. Yrittäjyyskasvatus mahdollistaa usein konkreettisten tavoitteiden asettelun opiskelulle ja tekemällä ja kokemalla oppimisen. Nämä seikat näyttävät tämänkin tutkimuksen valossa motivoivan oppijoita niin sanottua perinteistä koululuokkatyöskentelyä tehokkaammin. Siis myös tutkimuksella, joka keskittyisi oppijoiden, niin peruskoululaisten kuin vaikkapa korkeakouluopiskelijoidenkin, käsityksiin ja asenteisiin yrittäjyyskasvatuksesta, olisi varmasti paikkansa nykypäivän tieteellisessä kasvatusalan keskustelussa.

Haastateltavien käsityksistä nousi esiin vahva tulevaisuusorientaatio. Lieneekin mahdollista todeta, että yrittäjyyskasvatuksen parissa työskentelevät ammattikasvattajat ja tutkijat katsovat tulevaisuuteen ja perustavat omaa toimintaansa tulevaisuuden tarpeita ajatellen enemmän, kuin monen muun ammattiryhmän edustajat. Haastatteluista nousi myös esiin kriittisyyttä nykyistä koulujärjestelmää kohtaan ja konkreettisia korjausehdotuksia tulevaisuuden tarpeet huomioon ottaen. Vaikka kriittisyyttä oli haastatteluista havaittavissa, yleisilmapiiri oli ennen kaikkea tulevaisuusoptimistinen ja aidosti oppilaslähtöinen. Opiskelusta haluttiin luoda mahdollisimman motivoiva ja palkitseva tapahtuma, jossa oppimisen ilo on mahdollista saavuttaa konkreettisten tavoitteiden avulla. Tämä tutkimus on hyvä lopettaa alla mainittuun poimintaan eräästä tutkimuksen haastattelusta, joka kiteyttää yrittäjyyskasvatuksen ympärillä leijuvan optimistisuuden,

jonka pohjalta on hyvä rakentaa tulevaisuudessakin yhä menestyvää, suomalaista ja maailman parasta koulujärjestelmää:

“Tarvitaan menestymisen pedagogiikkaa ja ilon pedagogiikkaa. Ja mun mottoni on ollu aina, että koulun pitää olla paikkakunnan hauskin paikka.”

9 LÄHTEET

- Aaltio, I. 2007. *Yrittäjien uudet identiteetit talouselämän muuttuvassa toimintaympäristössä – koulutuksellisia näkökohtia*. Teoksessa Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, K. (toim.) *Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia*. Juvenes Print. Tampere.
- Ahonen, S. 1995. *Fenomenografinen tutkimus*. Teoksessa Syrjälä, L., Ahonen, S., Syrjäläinen, E. & Saari, S.(toim.) *Laadullisen tutkimuksen työtapoja*. Kirjayhtymä Oy. Helsinki.
- Antikainen, A., Rinne, R. & Koski, L. 2013 *Kasvatussosiologia*. Bookwell Oy. Juva.
- Carlen, J. 2016. *A brief history of entrepreneurship: the pioneers profiteers and racketeers who shaped our world*. Columbia Business School Publishing. USA.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino. Tampere.
- Esping-Andersen, G. 1990. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. <https://lane-kenworthy.files.wordpress.com/2017/03/reading-espingandersen1990pp9to78.pdf>. (Luettu 12.4.2019)
- Flecker, J. & Hofbauer, J. 1998. *Capitalising on Subjectivity: The "New Model Worker" and the Importance of Being Useful*. Teoksessa Thompson, P. & Warhurst, C. (toim.) *Workplaces of the Future*. Macmillan press ltd. Iso-Britannia.
- Foucault, M. 1991. *Governmentality*. Teoksessa Bruchell, G., Gordon, C. & Miller, P. (toim.) *The Foucault Effect. Studies in governmentality*. The University of Chicago Press, Chicago.
- Foucault, M. 2014. *Tarkkailla ja rangaista*. Suomentanut Nivanka, E. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.
- Gordon, T. 1999. *Materiaalinen kulttuuri ja tunteet koulussa*. Teoksessa Tolonen, T. (toim.) *Suomalainen koulu ja kulttuuri*. Vastapaino, Tampere.
- Hakkarainen K., Lonka K. & Lipponen L. 2004. *Tutkiva oppiminen. Järki, tunteet ja kulttuuri oppimisen sytyttäjinä*. WS Bookwell Oy. Juva.
- Harisalo, R & Miettinen, E. 2004. *Hyvinvointivaltio*. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala.
- Harvey, David 2008: *Uusliberalismin lyhyt historia*. Vastapaino. Tampere.

- Heinonen, S. 2004. *Tulevaisuuden työnteosta. Vanhat paradoksit ja uusi paradigma*. Toimihenkilöunioni. Helsinki.
- Helén, I. 2010. *Hyvinvointi, vapaus ja elämän politiikka. Foucault’lainen hallinnan analytiikka*. Teoksessa Kaisto, J & Pyykkönen, M. (toim.) *Hallintavalta. Sosiaalisen, politiikan ja talouden kysymyksiä*. Gaudeamus, Helsinki.
- Hilpelä, J. 2007. *Liberalismi, kommunitarismi ja uusliberalismi – koulutuspolitiikan viitekehykset?*. Teoksessa Tähtinen, J. & Skinnari, S. (toim.) *Kasvatus- ja koulukysymys Suomessa vuosisatojen saatossa*. Painosalama Oy. Turku.
- Hirsjärvi, S., & Hurme, H. 2008. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistokustannus.
- Huusko, M. & Paloniemi, S. 2006. *Fenomenografia laadullisena tutkimussuuntauksena kasvatustieteissä*. *Kasvatus* 2. 162–173.
- Häkkinen, K. 1996. *Fenomenografisen tutkimuksen juuria etsimässä*. Jyväskylän yliopistopaino. Jyväskylä.
- Ikonen, R. 2007. *Yrittäjyyskasvatuksen historiallista taustaa*. Teoksessa Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, K. (toim.) *Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia*. Juvenes Print. Tampere
- Isosaari, J. 1973. *Suomen koululaitoksen rakenne ja kehitys*. Otava. Helsinki.
- Joronen, L. 1996. *Yrittäjyyden uudet vaatimukset*. Teoksessa Myyrä, H. (toim.) *Koulun puolesta*. WSOY. Juva.
- Keskitalo-Foley, S., Komulainen, K. & Naskali, P. 2010. *Risto Reipas Riskinottaja. Koulutuspolitiikan tavoitteleva ihannekansalainen*. Teoksessa Komulainen K., Keskitalo-Foley, S., Korhonen, M. & Lappalainen, S. *Yrittäjyyskasvatus hallintana*. Bookwell Oy, Jyväskylä.
- Korhonen, M. 2012. *Yrittäjyyttä ja yrittäjämäisyyttä kaikille? Uusliberalistinen hallinta, koulutettavuus ja sosiaaliset erot peruskoulun yrittäjyyskasvatuksessa*. Kopijyvä Oy, Joensuu.
- Korhonen, M., Komulainen, K. & Rätty, H. 2010. *Kenestä on yrittäjäksi? Mukaan ottavat ja erottelevat yrittäjämäisen oppilaan tulkinnat peruskoulun opettajilla*. Teoksessa Komulainen K., Keskitalo-Foley, S., Korhonen, M. & Lappalainen, S. *Yrittäjyyskasvatus hallintana*. Bookwell Oy, Jyväskylä.

Kulovesi, A. 2002-*Markkinointia rakkaudella*. Yrityskirjat Oy. Helsinki.

Kyrö, P. 1998. *Yrittäjyyden tarinaa kertomassa*. WSOY, Juva.

Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, K. 2007. *Yrittäjyyskasvatuksen suuntia etsimässä*. Teoksessa Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, K. (toim.) *Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia*. Juvenes Print. Tampere.

Kyrö P. & Ripatti A. (toim.) 2006: *Yrittäjyyskasvatuksen uusia tuulia*. Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu: Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja, Tampereen yliopisto. http://www.enorssi.fi/hankkeet/yrittajyyskasvatus/pdf/Intro%20Kyro%20ja%20Ripatti_uusia%20tuulia.pdf. Luettu 6.12.2019.

Lehtonen, H. 2007. *Tavoitteellista ja innostavaa oppimista kohti*. Teoksessa Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, K. (toim.) *Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia*. Juvenes Print. Tampere.

Lindroos, M. 1997 *Opetusdiskurssiin piirretty viiva. Tyttö ja poika luokkahuoneen vuorovaikutuksessa*. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 153, Helsinki.

Marton, F. (1981) *Phenomenography – describing conceptions of the world around us*. Instructional Science 10. 177–200. Elsevier Scientific Publishing Company. Amsterdam.

Mietola, R. 2010. *Reippaasti itsekseen vai kädestä pitäen? Monenlaiset oppilaat, ohjaus koulutus- ja ammatinvalintaa ja koulutusmarkkinoiden asiakkuus*. Teoksessa Komulainen K., Keskitalo-Foley, S., Korhonen, M. & Lappalainen, S. *Yrittäjyyskasvatus hallintana*. Bookwell Oy, Jyväskylä.

Milkman, R. 1998. *The New American Workplace: High Road or Low Road*. Teoksessa Thompson, P. & Warhurst, C. (toim.) *Workplaces of the Future*. Macmillan press ltd. Iso-Britannia.

Miller, P. & Rose, N. 2010. *Miten meitä hallitaan*. Vastapaino, Tampere.

Niikko, A. 2003. *Fenomenografia kasvatustieteellisessä tutkimuksessa*. Joensuun yliopisto. Joensuu.

Nikkanen, P. & Ruohotie, P. (toim.) 1998: *Talousnäkökulmia koulun laadun kehittämiseen*. Koulutuksen tutkimuslaitos, Jyväskylän yliopisto. Jyväskylän yliopistopainos.

Ojajärvi, J. & Steinby, L. (toim.) 2008: *Minä ja markkinavoimat. Yksilö, kulttuuri ja yhteiskunta uusliberalismin valtakaudella*. Hakapaino. Helsinki.

Olssen, M., Codd, J., O'Neill, A-M. 2004. *Education Policy. Globalization, Citizenship & Democracy*. SAGE Publication, Lontoo.

Opetushallitus. 1995. *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 1994*. Painatuskeskus, Helsinki.

Opetusministeriö. 2004. *Yrittäjyyskasvatuksen linjaukset ja toimenpideohjelma*. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/80387/opm18.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
Luettu 5.4.2019.

Opetusministeriö. 2009. *Yrittäjyyskasvatuksen suuntaviivat*. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/78869/opm07.pdf>. Luettu 5.4.2019.

Patomäki, H. 2007. *Uusliberalismi Suomessa. Lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot*. Werner Soderström Oy, Helsinki.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004. http://www.oph.fi/download/139848_pops_web.pdf

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014.
http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Peters, M. 2001. *Education, Enterprise Culture and the Entrepreneurial Self: A Foucauldian Perspective*. <https://pdfs.semanticscholar.org/6c51/dbc456440a745688e06080dbe4ae7a2021d6.pdf>. Luettu 9.4.2019.

Pihkala, J. 2007. *Yrittäjyyskoulutuksen vaikutukset opiskelijoiden yrittäjyysintentioniin*. Teoksessa Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, K. (toim.) *Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia*. Juvenes print. Tampere.

Plehwe, D. & Mirowski, P. 2009: *The Road From Mont Pèlerin: The Making of the Neoliberal Thought Collective*. Harvard University Press. Cambridge. EBSCO-kokoelma.

- Poropudas, O & Mäkinen, R. 2001. *90-luvun koulutuspolitiikan taustat ja yleispiirteet*. Teoksessa Mäkinen, R & Poropudas, O (toim.) *Irtiotto 90-luvun koulutuspolitiikasta*. Painosalama Oy, Turku.
- Ristimäki, K. 2004. *Yrittäjyyskasvatus*. Oy Kotkan kirjapaino Ab, Hamina.
- Ruskovaara, E. 2007. *Opettajien yrittäjyys- ja yrittäjyyskasvatusasenteita*. Teoksessa Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, K. (toim.) *Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia*. Juvenes Print. Tampere.
- Räikkönen, T. 2007. *Työn tulevaisuus yhteiskunnallisessa muutoksessa*. Vammalan kirjapaino. Vammala.
- Saaranen-Kauppinen, A & Puusniekka, A. 2006. *KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto*. Tampere. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto <https://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/> (Luettu 11.4.2019)
- Sarjala, J. 1996. *Koulun kehittämisen megatrendit*. Teoksessa Myyrä, H. (toim.) *Koulun puolesta*. WSOY. Juva.
- Seikkula-Leino, J. 2007. *Opetussuunnitelmauudistus ja yrittäjyyskasvatuksen toteuttaminen*. <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79409/opm28.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Luettu 9.4.2019.
- Siljander, P. 2000. *Kasvatus ja sivistys*. Gaudeamus. Helsinki.
- Siljander, P. 2014. *Systemaattinen johdatus kasvatustieteeseen: peruskäsitteet ja pääsuuntauksset*. Vastapaino, Tampere.
- Skinnari, S. & Syväoja, H. 2007. *Suomalaisen pedagogiikan linjauksia 1920-luvulta 2000-luvulle – löytyykö ikuisen pedagogiikan linjaa?*. Teoksessa Tähtinen, J. & Skinnari, S. (toim.) *Kasvatus- ja koulukysymys Suomessa vuosisatojen saatossa*. Painosalama Oy. Turku.
- Soini, T. 2016. *Suomalaisen koulujärjestelmän välittämät arvot*. Kandidaatintutkielma. <http://jultika.oulu.fi/Record/nbnfioulu-201604151502>
- Syrjälä, L., Ahonen, S., Syrjäläinen, E. & Saari, S. 1995. *Laadullisen tutkimuksen työtapoja*. Kirjayhtymä Oy, Helsinki.

Tolonen, T. 1999. *Hiljainen poika ja äänekäs tyttö?*. Teoksessa Tolonen T. (toim.) *Suomalainen koulu ja kulttuuri*. Vastapaino, Tampere.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2002. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi. Helsinki.

Tynjälä, P. 1999. *Oppiminen tiedon rakentamisena. Konstruktivistisen oppimiskäsityksen perusteita*. Tammer-Paino Oy.

Tähtinen, J. 2007. *Modernia koulutusyhteiskuntaa kohti – suomalaisen kansanopetuksen ja koululaitoksen kehitysuonteita autonomian ajalla*. Teoksessa Tähtinen, J. & Skinnari, S. (toim.) *Kasvatus- ja koulukysymys Suomessa vuosisatojen saatossa*. Painosalama Oy. Turku.

10 LIITTEET

Haastattelurunko

1. Mikä koulutus sinulla on?
2. Mikä sinun roolisi yrittäjyyskasvatuksen edistäjänä on?
3. Milloin ja missä olet ensikerran törmännyt termiin *yrittäjyyskasvatus*?
4. Mistä olet saanut kipinän yrittäjyyskasvatuksen parissa toimimiseen?
5. Kuinka pitkä kokemus sinulla on kasvatusalan ammattilaisena? Kuinka pitkän ajan tästä olet toiminut yrittäjyyskasvatuksen parissa?
6. Vuosien 2004 ja 2014 perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa mainitaan tavoitteina yrittäjyyskasvatuksen edistäminen. Vuonna 2004 aihekokonaisuudella *Osallistuva kansalainen ja yrittäjyys* sekä 2014 kokonaisuudella *Työelämätaidot ja yrittäjyys*. Mikä sinun käsityksesi on siitä, miksi aihekokonaisuudet on 2000-luvulla haluttu ottaa osaksi opetussuunnitelmatyötä?
 - a. Koetko, että yrittäjyyskasvatuksen lisääminen opetussuunnitelmatyöhön olisi seurausta poliittisesta paineesta tai elinkeinoelämän suorittamasta lobbauksesta?
7. Mitä ovat sinun mielestäsi nykyajan työntekijälle keskeisiä ominaisuuksia?
8. Pystytäänkö yrittäjyyskasvatuksen tavoitteilla mielestäsi luomaan oppilaille/opiskelijoille sellaisia valmiuksia, jotka vaikuttavat yhteiskunnan ja työmarkkinoiden kehitykseen positiivisella ja halutulla tavalla?
9. Onko yrittäjyyskasvatus tullut kasvatustyöhön pysyäkseen? Mihin suuntaan kasvatus ja koulutus ovat tulevaisuudessa menossa?